magazin istoric

ANUL XXI NR. 2 (239) FEBRUARIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXI
Nr. 2 (239)
februarie 1987

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU DUDURU

SUMAR

• 1907 şi semnificaţia sa istorică:
Ion Popescu-Puţuri 2

• „Acesta a fost începutul...":
D. Ivănescu 6

Românii în izvoare istorice străine:
Nicolae Corneanu 10

Laudă ţăranului...:
Radu Ion Popescu 12

Un mare vornic şi cărturar:
Dumitru Velciu 13

29 iulie-15 octombrie 1946. România şi Conferinţa de pace de la Paris (II):
Ştefan Lache 17

Revizionismul — gravă primejdie pentru relaţiile de bună vecinătate şi pacea popoarelor:
Viorica Moisuc 23

Tudor Vladimirescu — istoria unui celebru portret:
Lidia Brâncoanu 26

Rivalităţi între Wilhelmstrasse şi Prinz Albrechtstrasse:
Eugen Preda 27

Radu R. Rosetti — pagini de jurnal 33

Campania cea mai lungă:
Louis Allen 38

Iunie 1932 — vîntul schimbărilor suflă peste Thailanda:
Gheorghe Magheru 43

Un rege reformator — Chulalongkorn (Rama V — 1868-1910):
Tjoa Hock Guan 46

În Bucureşti, acum 50 ani 48

Condotte şi condotieri:
Emmanuel Bourassin 52

Prezenţe româneşti în Enciclopedia armeană:
Madeleine Karacaşian 55

Infernul abajurului:
Dumitru Hîncu 56

• Cărţi sosite la redacţie... 60 • Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Una dintre îndeletnicirile cele mai vechi în istoria omului şi a popoarelor — agricultura — a inspirat artiştii tuturor secolelor. În imagini: miniaturi înfăţişînd muncile cîmpului din manuscrisul medieval Prea bogatele ore ale ducelui Jean de Berry, imagini realizate în sec. XV de artiştii flamanzi Pol, Jehannequin şi Herman de Limburg (Laudă ţăranului..., p. 12)

② „Paza hotarelor ţării" — miniatură de pe un act solemn din anul 1742. Ostaşul de pază la stîlpul de hotar al ţării — imagine simbol a realităţii istorice româneşti (Un mare vornic şi cărturar, p. 13)

③ Marele Palat din Bangkok. Piesă de artă din sec. XVIII. Stînga sus: barca în care regele participă la ceremoniile tradiţionale (Iunie 1932 — vîntul schimbărilor suflă peste Thailanda, p. 43)

Răscoala din 1907 nu a fost o întîmplare, ci rezultatul creşterii conştiinţei ţărănimii noastre, a setei ei străvechi de libertate şi o viaţă mai bună. Răscoala a fost consecinţa unui regim ce se cerea înlăturat odată pentru totdeauna.

NICOLAE CEAUŞESCU

1907 ŞI SEMNIFICAŢIA SA ISTORICĂ

ION POPESCU-PUŢURI

Vreme îndelungată, în decursul multimilenarei existenţe a poporului nostru, ţărănimea a constituit cea mai importantă forţă socială a progresului. De cînd există poporul român şi pînă în timpurile moderne, el s-a identificat în substanţa sa etnică şi socială cu ţărănimea. Principală creatoare de bunuri materiale şi de înalte valori spirituale, ţărănimea a asigurat, vreme de secole, permanenţa culturii, a limbii şi civilizaţiei pe meleagurile noastre, iar prin lupta dusă neîncetat împotriva asupririi a determinat transformări de substanţă în societate. În acelaşi timp, un rol deosebit de important a îndeplinit ţărănimea ca principal rezervor de forţă militară, pe care s-au bizuit marii noştri conducători de ţară în eforturile lor de a ne apăra fiinţa etnică şi entitatea statală, oamenii pămîntului, ţăranii, constituind puterea de rezistenţă în marile bătălii împotriva celor care ne-au încălcat hotarele. Datorită eroismului cu care masele de ţărani, poporul şi-au apărat pămîntul, ţările române şi-au păstrat autonomia statală de-a lungul întregului ev mediu, în vreme ce popoarele învecinate au căzut sub stăpîniri străine.

Sintetizînd experienţa a nenumărate generaţii, ţărănimea a formulat înalte principii de morală şi de dreptate socială. Năpăstuită de stăpînii de pămînt, de boieri şi moşieri, ea şi-a dezvoltat un acut simţ al justiţiei sociale, şi-a afirmat cu tărie setea de dreptate. Istoria neamului nostru cuprinde memorabile pagini de luptă împotriva exploatării, a nedreptăţilor sociale, a asupririi naţionale. Marile lupte ţărăneşti — răscoala de la Bobîlna (1437), războiul ţărănesc din 1514 condus de Gheorghe Doja, răscoala din primăvara anului 1888 — au ilustrat necesitatea transformărilor progresiste impuse de dezvoltarea generală a societăţii, enunţînd idei şi idealuri ce aveau să fie înscrise pe drapelul celor mai înaintate forţe ale societăţii noastre. În epoca modernă, toate marile evenimente din istoria noastră — revoluţiile din 1784, 1821 şi 1848 — au fost dominate de covîrşitoarea ei prezenţă activă. Ţărănimea şi-a înscris, de asemenea, contribuţia ei de glorie în acţiunile legate de făurirea, în 1859, a statului naţional român modern, în războiul din 1877-1878 pentru cucerirea independenţei depline de stat a României.

Una din cele mai puternice ridicări la luptă ale ţărănimii împotriva nedreptăţii şi asupririi a fost marea răscoală din 1907. Atunci, în acea primăvară de foc, ţărănimea şi-a exprimat voinţa necurmată de a rîndui viaţa ţării conform năzuinţelor de echitate, dreptate şi libertate ale celor mulţi.

Izbucnirea uriaşei confruntări de clasă şi-a avut rădăcinile în întreg procesul istoric de dezvoltare a societăţii româneşti. De-a lungul timpului, clasele dominante au răpit ţăranilor, prin vicleşug şi forţă, pămînturile pe care le-au muncit din moşi-strămoşi, hărăzindu-le o viaţă de continuă muncă aspră, mizerie şi privaţiuni. Marea ridicare la luptă a ţărănimii române de acum opt decenii a avut deci profunde cauze de ordin economic şi social.

La începutul secolului XX, agricultura României continua să fie grevată de rămăşiţe ale raporturilor de producţie şi exploatare cu caracter semifeudal. Aproximativ 4 170 mari proprietăţi însumau circa 3 800 000 ha teren cultivabil, cu peste 500 000 ha mai mult decît cele 920 000 proprietăţi ţărăneşti din întreaga ţară. Această situaţie a raporturilor de proprietate funciară era agravată de existenţa a aproape 300 000 familii ţărăneşti complet lipsite de pămînt. Marea proprietate moşierească n-a putut şi nici nu era aptă să se adapteze noilor forme economice şi tehnico-productive specifice capitalismului. Sistemul muncii în dijmă, pe care se grefau prevederile Legii de învoieli agricole, precum şi noianul de dări în natură s-au răsfrînt în mod

1907 — pictură de R. Schweitzer - Cumpăna

negativ nu numai asupra producției, dar și asupra condițiilor de existență ale masei producătorilor nemijlociți.

Arendășia — care, la sfîrșitul veacului XIX și începutul sec. XX, s-a substituit, într-o proporție însemnată, exploatării moșierești — n-a îmbunătățit mecanismul raporturilor de exploatare și producție, dimpotrivă, a preluat integral acest mecanism, aducînd în plus practici agravante. Arendășia a dat o atît de mare amploare și un ritm atît de rapid arenzilor și ciclurilor lor, încît s-a constituit într-una dintre cele mai chinuitoare perioade din viața țărănimii. În anii de început ai secolului nostru, țărănimea, care forma aproape 82 la sută din populația țării, era aruncată în vîrtejul unei apăsătoare exploatări, al ruinării totale și al unei crescînde mizerii.

Elementele de modernizare a vieții politice înregistrate în viața statului român în perioada anterioară marii răscoale s-au răsfrînt doar într-o măsură infimă asupra țărănimii, care, supusă în continuare sistemului electoral censitar, restrictiv și discriminatoriu, era practic scoasă în afara treburilor și deciziilor politice, acestea rămînînd privilegiul unui cerc restrîns de potentați și oameni de încredere ai regimului. De aceea, răscoalele de la sfîrșitul veacului trecut și din primii ani ai secolului nostru au purtat semnele marilor și ireconciliabilelor conflicte între lumea exploatașilor satelor și toți cei ce o asupreau, o apăsau.

Răscoala din primăvara anului 1907 a constituit un moment de vîrf în procesul revoluționar din România anilor de pînă la primul război mondial. Act de voință și acțiune al țărănimii, avînd în primele sale rînduri pe țăranii săraci, răscoala a exprimat tot ceea ce sufletul săteanului român agonisise din generație în generație: aspirația de a statornici o societate mai bună, mai dreaptă, în cadrul căreia să aibă și el un cuvînt de spus, pe măsura muncii și a jertfei sale, a rolului pe care îl avea, de făuritor al bunurilor materiale și de creator de alese opere spirituale. Marea ridicare la luptă din 1907 n-a putut și nici nu putea să izbucnească numai datorită cauzelor de ordin economico-social. Conținutul acestei impresionante confruntări de clasă pune în lumină maturitatea politică a țărănimii, evidențiată prin aspirațiile și năzuințele exprimate, care veneau în întîmpinarea procesului de propășire a țării.

Izbucnită la 8 februarie 1907, în județul Botoșani, în comuna Flămînzi — nume parcă predestinat a simboliza întreaga suferință a țărănimii — răscoala a cuprins treptat sau concomitent mai multe județe, extinzîndu-se, pînă în a doua jumătate a lunii martie, practic în întreaga țară, din Dorohoi și pînă în Mehedinți. Prin amploarea și virulența acțiunilor, prin durata și suprafața geografică mare pe care s-a extins, răscoala din primăvara anului 1907 a fost cea mai impresionantă ridicare la luptă a țărănimii din Europa în epoca dezvoltării sale capitaliste. Privită din perspectiva largă a istoriei universale, ea a dat o vie și reprezentativă expresie energiei revoluționare a țărănimii.

În timpul evenimentelor din 1907, țărănimea și-a manifestat ferm dorința de a lichida cu trecutul, cu tot ce era perimat și retrograd, optînd pentru rosturi social-economice noi, aducîndu-și, astfel, contribuția la impulsionarea procesului de dezvoltare a țării și ridicarea societății românești pe coordonate superioare.

Răscoala n-a avut și nici nu putea avea drept componentă exclusivă acțiunea țărănimii; evenimentele revoluționare au pus în mișcare, au antrenat, într-un fel sau altul, în funcție de interesele proprii, *toate clasele și grupările sociale existente în statul român.* În acest context este foarte semnificativ faptul că întregul curs al desfășurării marii răscoale a evidențiat realitatea că singura clasă socială care, în întregul său, avea disponibilitățile necesare și forța morală de a susține lupta țărănimii, dînd un hotărît și necondiționat ajutor răsculaților, a fost proletariatul. Răscoala a favorizat înțelegerea mai deplină a unității de interese dintre muncitori și țărani, iar acțiunile desfășurate de clasa muncitoare la Pașcani, Buhuși, Galați, Alexandria, Mizil și în alte localități, ca și manifestările inițiate de mișcarea socialistă, au reliefat necesitatea istorică a consolidării alianței muncitorilor de la orașe și sate.

În zilele lui martie 1907, ca și înainte și mult timp după marea răscoală, savanți, profesori ai unor institute de învățămînt superior, scriitori, poeți, pictori, medici, avocați, magistrați, profesori secundari, slujitori ai bisericii, studenți și elevi și chiar unii reprezentanți ai aparatului de stat local — primari, șefi de garnizoană, factori de răspundere din cadrul autorităților judiciare și de învățămînt — au încercat, la rîndul lor, să ia apărarea năpăstuiților satelor, unii dintre ei solidarizîndu-se deschis cu aspirațiile și lupta răsculaților. Nume de prestigiu în epocă au figurat pe listele organelor polițienești; împotriva lor fiind declanșată o veritabilă prigoană și acțiuni cu caracter reprimator.

În viața politică a țării, marea răscoală din 1907 s-a manifestat nu numai ca un violent cutremur social, care s-a repercutat puternic și în rîndurile păturilor superioare ale societății, ci a înrîurit orientarea ce trebuia s-o urmeze fiecare din partidele sau forțele politice ale țării față de acuta problemă agrară. Înțelegerea survenită între cele două tradiționale partide de guvernămînt, sub formula „încetării urilor pentru salvarea patriei", pentru a face front comun împotriva luptei revoluționare a țărănimii, n-a durat decît pe timpul răscoalei. Reinstalarea „liniștei sociale", cu prețul miilor de jertfe țărănești, a fost vremelnică. Protestul vehement al claselor muncitoare și al unor largi pături democratice împotriva ororilor săvîrșite de clasele dominante, starea de tensiune ce se menținea în lumea satelor, disputele declanșate în jurul reformelor preconizate de guvernul liberal au făcut viața politică a țării tot mai agitată. Partidul Conservator și-a slăbit pozițiile, deși a încercat să grupeze în jurul unui nou lider toate forțele de care dispunea. Partidul Național-Liberal, care săvîrșise cumplita represiune a răscoalei, și-a atras oprobriul opiniei publice progresiste, în general, al mișcării socialiste și muncitorești, în special, fapt care i-a afectat pozițiile, împiedicîndu-l să folosească în favoarea sa noul raport de forțe ce se crease în viața politică a țării.

În această atmosferă politică internă încărcată — în care a răsunat cu putere glasul proletariatului, al mișcării muncitorești, cerînd exproprierea marii proprietăți moșierești în favoarea țărănimii —, cercurile guvernante au fost nevoite să ia, în scopul atenuării contradicțiilor de clasă la sate, o seamă de măsuri de îngrădire a e ploatării moșierești.

Așa cum se cunoaște, în forme diferite, ecoul răscoalei a răsunat cu putere în teritoriile românești aflate atunci sub dominație străină. Căzut pe un teren social-politic caracterizat prin existența unei duble exploatări, sociale și naționale, ecoul răscoalei a declanșat în aceste provincii o puternică frămîntare, mai ales la sate, unde s-au semnalat mișcări agrare ce s-au prelungit și în cursul verii anului 1907. Împreună cu acțiunile de simpatie și solidaritate exprimate în rîndurile țăranilor din Transilvania și Bucovina, ele pun în evidență, pe lîngă latura socială, și semnificația națională a răscoalei, necesitatea înmănuncherii eforturilor revoluționare ale întregului popor român în lupta sa pentru eliberare socială și națională.

Pe plan internațional, desfășurarea răscoalei, amploarea ei, energia revoluționară uriașă de care a dat dovadă țărănimea, problemele multiple de ordin economic, social și politic pe care le-a ridicat au contribuit la captarea interesului opiniei publice progresiste din numeroase țări față de evenimentele care se petreceau în România. Ecoul răscoalei

Țărani ostași în timpul luptei de la Rovine...

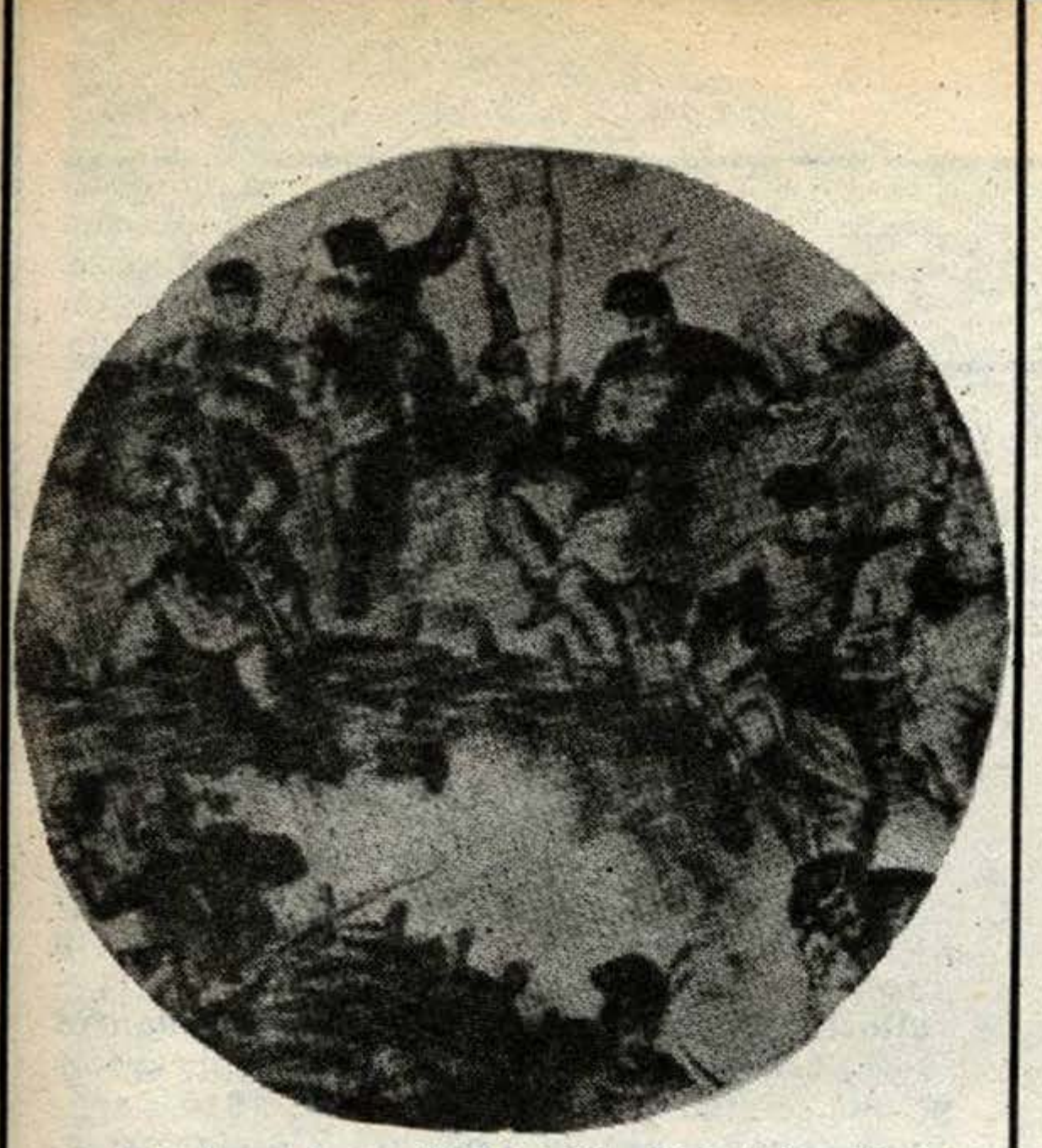

.. şi, peste secole, asaltînd redutele Plevnei, în războiul pentru cucerirea independenţei

a fost mai puternic în unele state vecine, Rusia, Austro-Ungaria, Serbia, Bulgaria.

Acum, la împlinirea a opt decenii de la desfăşurarea acestei eroice epopei, se poate afirma că răscoala din 1907 a contribuit într-o însemnată măsură la progresul general al societăţii româneşti. Zdruncinînd principii şi rosturi economice şi sociale învechite ale societăţii, însuşi regimul social-politic existent atunci, răscoala a obligat cercurile diriguitoare să ia în considerare o nouă împroprietărire a ţărănimii. Pusă la ordinea zilei încă înainte de declanşarea primului război mondial şi amînată datorită izbucnirii acestuia, reforma agrară (a doua după cea iniţiată de Alexandru Ioan Cuza şi Mihail Kogălniceanu la 1864) avea să fie legiferată, în condiţiile avîntului revoluţionar din anii 1918-1920, în vara lui 1921. Împroprietărirea — care a determinat expropierea a 6 500 000 ha pămînt, dînd în stăpînirea directă a ţărănimii aproape 3 500 000 ha, restul pămîntului expropriat fiind declarat proprietate comunală — a avut consecinţe importante pentru evoluţia social-economică şi politică a României în întreaga perioadă următoare, avînd, totodată, o deosebită semnificaţie istorică pe plan general european.

Amintirea răscoalei a rămas însă vie în conştiinţa ţărănimii, care s-a aflat alături de proletariat în anii luptelor de clasă din perioada interbelică, precum şi în înfăptuirea victorioasă a revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă declanşată la 23 august 1944.

În noile condiţii istorice, alianţa muncitorească-ţărănească avea să fie consolidată prin înfăptuirea, pe cale revoluţionară, în primăvara anului 1945, a reformei agrare democratice. Apoi, prin cooperativizarea agriculturii, de la a cărei încheiere se împlinesc 25 ani, alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea a fost ridicată pe o treaptă superioară. Proces revoluţionar deosebit de complex, cu vaste implicaţii economice şi sociale, realizat în focul unor aspre confruntări de clasă, sub conducerea nemijlocită a partidului comunist, cooperativizarea agriculturii constituie o parte integrantă a operei de edificare a noii societăţi. În răsturnarea claselor exploatatoare, în transformarea revoluţionară a societăţii, alianţa dintre muncitorime şi ţărănime a avut un rol hotărîtor, constituind temelia de granit a orînduirii socialiste în România. Ea a dobîndit, în procesul de edificare a societăţii socialiste pe pămîntul românesc, un conţinut nou, bazat pe comunitatea de interese economice şi politice, devenind cea mai puternică forţă socială a României contemporane.

În amplul proces de transformare şi dezvoltare pe temeiuri moderne a agriculturii româneşti, îndeosebi în anii de după Congresul IX al P.C.R., noua revoluţie agrară, formă superioară de exprimare a potenţelor agriculturii noastre socialiste, care pune în lumină şi în acest domeniu rolul determinant al tovarăşului Nicolae Ceauşescu, fondatorul acestei strălucite orientări conceptuale, are în vedere amplificarea energiilor creatoare ale ţărănimii, valorificarea superioară a fondului funciar prin înfăptuirea unui vast program de irigaţii, asigurarea şi întrebuinţarea cu maximă eficienţă economică a mijloacelor tehnice, perfecţionarea formelor de organizare şi conducere a acestei ramuri, chimizarea raţională a producţiei şi alte măsuri de interes major care să asigure dezvoltarea permanentă, intensivă a agriculturii noastre socialiste — ramură de bază a economiei româneşti.

În acest context capătă o deosebită semnificaţie recenta instituire a titlului de „Erou al Noii Revoluţii Agrare". În semn de înaltă stimă şi aleasă preţuire, cel dintîi titlu de „Erou al Noii Revoluţii Agrare" a fost conferit tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, pentru rolul hotărîtor în elaborarea şi fundamentarea conceptului privind noua revoluţie agrară în România, în înfăptuirea politicii agrare a partidului şi statului nostru, de făurire a unei agriculturi moderne, intensive, de înalt randament, pentru aportul fundamental la creşterea tot mai accentuată a contribuţiei agriculturii, ca ramură de bază a economiei noastre naţionale, la dezvoltarea generală a ţării, la ridicarea bunăstării întregului popor.

Profundele prefaceri înnoitoare din agricultura românească, din viaţa satului românesc constituie cel mai înalt omagiu adus de constructorii României socialiste contribuţiei inestimabile a ţărănimii la progresul şi propăşirea patriei, la lupta pentru unitate, independenţă şi libertate naţională a poporului român, în cadrul căreia epopeea eroică din primăvara anului 1907 ocupă un loc de dreaptă şi aleasă cinstire. ■

Februarie 1907

„ACESTA A FOST ÎNCEPUTUL...”

Într-o şedinţă furtunoasă a Senatului, în primăvara anului 1913, N. Iorga şi, după el, I.G. Duca interpelau pe ministrul de finanţe de atunci, Al. Marghiloman, cu privire la arestarea abuzivă a preşedintelui băncii populare din satul Flămînzi, învăţătorul Constantin Maxim. Cîteva zile mai tîrziu, marele istoric adresa o nouă interpelare guvernului, cerînd instituirea unei comisii de anchetă care să cerceteze incidentul petrecut în judeţul Botoşani. Pus în libertate, ca urmare a acestor intervenţii, C. Maxim a primit vizita altor două personalităţi ale vieţii politice a vremii: profesorul ieşean Gheorghe Ghibănescu şi militantul socialist Constantin Dobrogeanu-Gherea. Cu un an înainte, Spiru Haret fusese şi el oaspetele învăţătorului din nordul Moldovei; Iorga a ţinut, de asemenea, să-l cunoască, personal, în anul 1929.

Învăţătorul de care se interesau atîtea personalităţi politice ale vremii se afiase, în primăvara anului 1907, alături de alţi consăteni ai săi, în fruntea ţăranilor din comuna Flămînzi, judeţul Botoşani, care au aprins flacăra marii răscoale ce s-a întins apoi cu repeziciune din sat în sat, de pe moşie pe moşie, cuprinzînd, practic, întreaga ţară.

Izbucnirea răscoalei la Flămînzi şi în primăvara acelui an n-a fost întîmplătoare. Pe moşia de aici, ce număra 30 000 pogoane, fiind a doua din ţară ca mărime, contrastele dintre moşierii şi arendaşii milionari, de o parte, şi ţărani, pe de alta, erau deosebit de puternice. În plus, în acea primăvară, domeniul Flămînzi devenise terenul unei concurenţe acerbe între aşa-numitele „trusturi” pentru arendarea moşiei, care se străduiau în acelaşi timp să „convingă” pe ţărani să nu semneze contracte de muncă cu părţile adverse, ceea ce a făcut ca situaţia sătenilor să rămînă nesigură pînă în preajma începerii lucrărilor agricole de primăvară.

M. Maxim, fiul învăţătorului Constantin Maxim, a scris Cronica de la Flămînzi, **în care înfăţişează, în cîteva capitole, cele petrecute în primăvara anului 1907 în comuna amintită. Din acest document rezultă limpede că evenimentele de atunci au avut cauze adînci, ţăranii fiind hotărîţi să-şi impună punctul de vedere în încheierea contractelor de muncă cu arendaşii. Contactele stabilite între ţăranii din diverse sate de pe moşia Flămînzi, precum şi cu muncitorii de la Paşcani — deşi nu foarte detaliat prezentate de autorul scrierii — vădesc, de asemenea, caracterul organizat al mişcării din 1907, legăturile ei cu mişcarea muncitorească din România.**

Evenimentele petrecute în 1907 la Flămînzi nu au atins tensiunea pe care au avut-o în alte localităţi de pe cuprinsul României. Locuitorii din Flămînzi au avut însă permanent sentimentul că au fost cei care au aprins primii scînteia luptelor. În 1913-1914, apărîndu-şi banca populară pe care o întemeiaseră, au adus protestul lor în Parlamentul ţării, iar în 1922, sătenii au ajuns pînă la cel mai înalt for juridic al ţării, opunîndu-se vînzării ilegale a unuia din terenurile componente ale moşiei, obţinînd în cele din urmă cîştig de cauză. În aceste acţiuni s-a distins, deseori, învăţătorul C. Maxim, care laolaltă cu alţi săteni şi-a dovedit dragostea de ţară şi prin eroismul dovedit pe cîmpul de luptă în primul război mondial. Rănit în 1916, în luptele de la Poiana Spinului, el a încheiat războiul cu gradul de căpitan în rezervă, iar pentru actele de eroism dovedite pe cîmpul de luptă a fost răsplătit cu înalte ordine şi distincţii, între care Steaua României, cu panglică în gradul de ofiţer.

Documentul din care reproducem în continuare cîteva pasaje este o relatare inedită (aflată în fondurile Arhivelor Statului din Iaşi) a fiului învăţătorului C. Maxim, el însuşi martor ocular la evenimentele din 1907. Ea se alătură numeroaselor documente referitoare la evenimentele din 1907, multe dintre ele cuprinse în volumele de Documente privind marea răscoală a ţăranilor din 1907, **editate sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice, a Institutului de istorie „N. Iorga” şi a Direcţiei generale a Arhivelor statului.**

În transcrierea textului am aplicat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului. Pentru uşurarea lecturii nu am marcat întreruperile; subtitlurile, explicaţiile din paranteze drepte şi notele de subsol aparţin redacţiei.

D. IVĂNESCU

Povestea unei familii

Constantin Maxim s-a născut în anul 1878, la 22 iulie, în satul Dolina, comuna Leorda. Şcoala primară a făcut-o în satul Leorda, avînd ca învăţător pe C. Petrescu; a absolvit cinci clase primare în anul 1890. Pînă în anul 1892 a lucrat la cancelaria moşierului Pisoschi. [Acesta] l-a îndrumat şi ajutat să dea examen la Şcoala normală „Vasile Lupu” din Iaşi, unde a reuşit cu media 9,20 ca bursier, în anul 1892. În anul 1898 a absolvit Şcoala normală şi a fost numit ca învăţător, iar în anul 1899, la 1 septembrie a fost transferat în satul şi

Solidaritatea muncitorilor cu țăranii răsculați la 1907. Pictură de A. Jiquidi

com[una] Flămînzi. Aici își desfășoară el toată activitatea sa pînă la moarte.

În anul 1904 a înființat, împreună cu preotul Toma Săvescu și doctorul Ștefan Șipoteanu, Banca „Triunghiul", iar [în] 1905 Cooperativa „Înfrățirea plugarilor". În timpul secetei și foametei din 1906, cooperativa a jucat un rol preponderent în aprovizionarea cu alimente și în special cu porumb și grîu a satelor de pe întreaga moșie Flămînzi, totodată cimentînd unitatea de acțiune a întregii țărănimi în rezistența și împotrivirea față de exploatarea nemiloasă a arendașilor.

În anul 1905, a început să strîngă fonduri și a cumpărat jumătate de hectar teren pentru clădirea școalei primare, deoarece Mihai [Dumitru] Sturdza, care venise în acel an la curtea sa la Flămînzi, a refuzat cererea comitetului școlar de a dona din terenul curții din mijlocul satului o parcelă pentru școală, sub motivul că „dacă toți țăranii vor învăța carte, cine va mai ține coarnele plugului?".

În anul 1905, populația școlară se ridicase la 420 elevi, iar posturile [de învățători] erau numai trei. Localul școalei era în fostul han boieresc din mijlocul satului, compus din două camere mari, două mai mici și o sală.

În toamna anului 1906, arendașului [M. Fischer] i-a expirat contractul de închiriere a moșiei Flămînzi, ce îl avea cu Mihalache Sturdza, astfel că a fost nevoit să încheie un nou contract cu împuterniciții lui Sturdza ce îi avea în țară [moșierul fiind plecat în străinătate] pe 7 ani, pînă în septembrie 1914. Cumnatul lui [Fischer], Berman Juster, a plecat în Franța, la Dieppe, unde își avea reședința Mihalache Sturdza și, în octombrie 1906, încheie un alt contract de închiriere tot pe 7 ani, a moșiei Flămînzi, adică pînă la 1 octombrie 1914 și astfel se prezintă la Flămînzi cu portăreii, care l-au pus în posesia moșiei și a conacului. Fischer obține la Curtea de apel din Iași hotărîrea de a-l scoate din posesia moșiei și conacului pe Berman Juster, întrucît avea contract valabil și cu dată certă de la 1 septembrie 1906[1]. Jocul acesta se repetă de mai multe ori, pînă la 20 ianuarie 1907, cînd Curtea de apel din Iași dă hotărîrea definitivă ca Fischer să intre în posesia moșiei și a conacului conform contractului, pînă la 1 octombrie 1914.

---

[1] În anul 1906, Berman Juster i-a oferit lui D. Sturdza 60 000 lei în plus față de suma cu care moșia fusese arendată în 1896 de către Marcu Fischer. La rîndul său, M. Fischer a supralicitat alți 60 000 lei, peste suma oferită de concurent. Atras de noua perspectivă, proprietarul moșiei a acceptat propunerea, cu condiția ca M. Fischer să suporte cheltuielile eventualului proces (cf. *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, București, 1967, p. 159).

Legături cu muncitorii din Paşcani

În tot timpul acesta, ţăranii din cele 22 sate de pe întreaga moşie Flămînzi, ce erau direct interesaţi în muncile agricole şi viitoarea recoltă, [au fost] supralicitaţi de agenţii [ambilor arendaşi] îndemnîndu-i să nu încheie contracte de muncă, că ei le vor da pămîntul cu preţuri mai reduse şi cu avantaje mai mari. După 20 ianuarie 1907, M. Fischer, fiind stăpîn pe situaţie şi sub motiv că a cheltuit un milion cu procesul, nu-şi mai ţine făgăduiala şi pretinde 25 lei falcea de pămînt şi condiţii de muncă mai grele ca înainte. De-acum, conflictul dintre arendaş şi ţărănime se adînceşte. Cooperativa şi banca populară joacă un rol deosebit şi decisiv în acest timp. Ţăranii, avînd de unde lua banii în condiţii avantajoase pentru nevoile lor urgente, precum şi alimente (cereale), nu mai sînt nevoiţi să se mai ploconească la curte după împrumuturi, care nu se mai puteau plăti niciodată.

Astfel, fiindu-le dezlegate mîinile, sînt mai hotărîţi în acţiunile lor şi rezistă cu succes la ameninţări şi făgăduieli. Astfel că învoielile ce trebuiau să fie încheiate conform legilor între ţărani şi moşieri nu se puteau încheia, deoarece ţăranii acum puneau condiţii. Consiliul băncii şi [al] cooperativei format din C. Maxim, preşedinte şi contabil, preot Toma Săvescu, vicepreşedinte şi casier, doctorul Şipoteanu de la Spitalul Uriceni, Ion Lipciuc din Stahna, Costache Călin şi Ioan Prodan din Cordun şi Gh. Durniaţă din Flămînzi, censori şi membri în consiliu, lucrau în fiecare seară pînă noaptea tîrziu; ei, de fapt, se organizau într-o celulă conspirativă, căci, pe lîngă chestiunile curente ale băncii şi cooperativei, coordonau şi organizau întreaga rezistenţă a ţăranilor. Deci s-au format pichete în fiecare sat pentru a tempera şi a pune la punct zelul slugilor boiereşti, care căutau să corupă pe cei slabi şi să pîrască stăpînirii pe cei mai dîrzi. Astfel, erau în satul Chiţoveni fraţii Dolhescu, Roman şi Panaite Grosu, care în ziua de 8 februarie vor aprinde flacăra revoltei.

Acest consiliu avea legături cu muncitorii atelierelor [C.F.R.] de la Paşcani. Omul de serviciu şi de încredere al şcoalei şi al băncii, Vasile Hodrogan, nu de puţine ori a făcut drumul prin pădure pînă la Paşcani, ducînd lui Ioan Pătraşcu (şeful muncitorilor de la Paşcani) ştiri de la Flămînzi şi aducînd manifeste şi instrucţiuni.

În ziua de 4 şi 5 februarie, slugile şi vătafii şi conducerea comunală au dat ştire în toate satele că în ziua de 8 februarie soseşte la Flămînzi boierul cel mare, de la moşia sa din Galbeni [jud. Roman] (Fischer avea în arenda sa, numai în Moldova, 11 moşii), pentru a rupe învoielile [vechi] cu oamenii şi de a încheia contractele [noi] de muncă.

Conducerea băncii şi a cooperativei, prin oamenii ei, a căutat să mobilizeze pe toţi ţăranii, mai ales pe cei mai dîrzi şi mai horopsiţi, astfel că în dimineaţa zilei de 8 februarie, pe la orele 10, s-au adunat în mijlocul satului Flămînzi, la primăria comunei, 1 500 oameni din toate satele moşiei Flămînzi. Era o zi geroasă, senină, după cîteva zile întunecate în care timp a nins, ajungînd zăpada de jumătate de metru. În aşteptarea boierului, mulţimea se mişca şi vorbea de ale ei necazuri. Astfel se făcuse orele 12. [Ora] 12 şi nici un semn că boierul va veni. În sfîrşit, în jurul orelor două şi jumătate, pe şoseaua întroienită apare o sanie trasă de patru cai. „Vine boierul", ziceau oamenii, dar cînd sania ajunge în dreptul cimitirului şi-au dat seama oamenii că în sanie nu era decît administratorul Iorgu [Gheorghe] Constantinescu. Ajuns în mijlocul oamenilor, a oprit caii şi, adresîndu-se oamenilor, le-a spus că să-l ierte că a întîrziat, deoarece boierul, din cauza vremii, nu a putut veni. Va sta el [administratorul] de vorbă cu ei, după ce se va duce la curte, spre a se dezmorţi de frig.

În loc să se ducă la curte, el a tras la cumnatul său, notarul C. Ciornei, unde a stat la masă şi apoi s-au aşezat la joc de cărţi. Oamenii au aşteptat pînă la orele 4 şi văzînd că el a uitat să se ţină de cuvînt şi că este la Ciornei, întreaga mulţime, în frunte cu David Zamfirescu, cu Mursa, fraţii Dolhescu, Panait şi Roman Grosu, a pornit spre casa lui Ciornei. C. Maxim şi preotul Toma Săvescu şi ceilalţi membri din consiliul [băncii] au rămas la răscrucea drumului, în faţa şcoalei, circa 150 metri de casa lui Ciornei. În faţa casei lui Ciornei este un tăpşan, care s-a umplut de lume, precum şi curtea lui Ciornei. Iorgu Constantinescu, dîndu-şi seama de situaţie, a ieşit din casă imediat şi alăturîndu-se unui dereg [stîlp] de la cerdacul casei, s-a adresat mulţimei: „Oameni buni, eu sînt un biet servitor şi drept să vă spun nu am nici o putere şi nici o cădere să iau hotărîri în numele boierului; am aşteptat pînă acum să primesc prin telefon instrucţiuni de la el, dar văd [că] nu le pot avea şi deci vă rog să mă iertaţi că v-am ţinut pînă acum, iar eu, îndată ce voi lua legătura cu boierul cel mare, vă voi trimite răspuns să veniţi ca să puteţi vorbi şi rupe colacii cu el".

„A sosit şi timpul vostru"

Oamenii, deşi nemulţumiţi, i-au dat crezare şi au început să se îndrepte spre casele lor. Iorgu Constantinescu, uitîndu-se cum se împrăştia mulţimea, a spus ca să-l audă oamenii lui: „Bine vă mai este, dar mult rău vă mai aşteaptă". Nu şi-a dat seama că în spatele lui erau fraţii Dolhescu care, auzind cele spuse de el, au strigat la mulţime să se oprească; luîndu-l pe Constantinescu pe la spate, cu tot cu dereg, l-au asvîrlit în mijlocul mulţimei. Tot necazul şi furia oamenilor s-au revărsat asupra lui. Făcîndu-şi drum prin mulţime, fiecare îi dădea cu pumnii, cu picioarele, îl împrînceau, îl loveau cu ce aveau la îndemînă, iar el urla şi striga: „Nu mă omorîţi, oameni buni". Constantin Maxim şi preotul Săvescu, auzind zarvă mare şi strigăte, s-au apropiat, căutînd să-i potolească pe oameni, spre a nu se face moarte de om. Dîndu-şi seamă de cele ce vor putea

urma, au îndemnat cîţiva oameni să strige „Să mergem la curte". Mulţimea a uitat pentru moment de Iorgu Constantinescu şi s-au îndreptat cu toţi în grabă spre curte. Profitînd de acest lucru, vechilul C. Albianu şi cu cîţiva oameni de ai lor l-au luat şi l-au adăpostit în casa lui Albianu pe Iorgu Constantinescu şi apoi, prin grădini, l-au transportat la Hîrlău, cu o sanie. Mulţimea, ajunsă la curte, a pus stăpînire pe magazii, iar la brutărie pîinea a împărţit-o celor flămînzi. Brutarul, opunîndu-se, a fost singurul de la curte care a luat bătaie. La conac era soţia lui M. Fischer, cu cele două fete ale lui; nu li s-a făcut nimic, ci le-a spus să părăsească imediat curtea; suindu-le în sănii cu cele necesare, au plecat la Hîrlău.

Apoi ţăranii au mers prin odăi, uitîndu-se prin oglinzi, aşezîndu-se pe fotolii cu pluş, se minunau de atîta bogăţie şi frumuseţe. Au alungat pe toate slugile boierului.

Acesta a fo t începutul revoltei la Flămînzi. A doua zi, auzind ţăranii din Storeşti cele întîmplate la Flămînzi, nu s-au lăsat mai prejos.

Au trecut astfel cîteva zile liniştite. Autorităţile nu au luat nici o măsură vizibilă. În ziua de 22 februarie, Regimentul 37 infanterie, fiind deplasat în altă regiune din ţară, a trecut în frunte cu comandantul lui pe şoseaua naţională ce trecea prin satul Cordun, comuna Flămînzi; [în întîmpinarea soldaţilor] s-au strîns ţăranii din toate părţile şi i-au primit cu flori şi cu urale. Comandantul regimentului s-a adresat mulţimei şi, printre altele, a spus: „A sosit şi timpul vostru", urîndu-le, totodată, mult succes. Încurajaţi [şi crezînd că această urare este sinonimă cu aprobarea pe care autorităţile o dau acţiunii lor], ţăranii caută să capete cît mai multe avantaje, nebănuind de represaliile ce îi aşteptau. La 25 februarie, la curtea de la Storeşti se instalează un comandament militar, cu misiunea de a ancheta şi pedepsi acţiunea de la Flămînzi. Pe dealurile ce înconjurau Flămînzii au apărut baterii de obuziere ce îşi reglau tirul asupra localităţii, aşteptînd ordinul de foc. Colonelul Ronete, comandantul garnizoanei de la Storeşti, avea sub ordinul său zeci de ofiţeri, fii de boieri.

Peste cîteva zile şi-au mai făcut apariţia la Storeşti 8 escadroane de cavalerie, precum şi toate posturile de jandarmi din Storeşti, Frumuşica şi Flămînzi; erau destinate pentru anchetarea [sătenilor] care se făcea la secţia de jandarmi Frumuşica, cu funcţionarii de la Flămînzi, trimiţîndu-se liste de toţi cei pe care îi credeau ostili şi pe cei care îi duşmăneau. Jandarmii îi culegeau din sate şi, împreună cu cavaleriştii, îi duceau în botul cailor la Frumuşica. Aici [erau] anchetaţi de ofiţeri turmentaţi de băutură şi urgii [orgii], erau bătuţi cu harapnicele udate în apă, de sărea sîngele din ei în tavan şi apoi erau aruncaţi în beciuri. Li se cerea să declare că au fost învăţaţi şi puşi la cale de învăţătorul C. Maxim şi preotul Săvescu — ceea ce ei nu au declarat.

Rezistenţa ţărănimii

La o săptămînă, locuinţa lui C. Maxim a fost înconjurată de un escadron de cavalerişti, în frunte cu plutonierul major C. Petrescu, i-au făcut percheziţie [şi] cu toate că nu au găsit nimic, l-au ridicat şi transportat la Frumuşica. Aici a fost interogat de maiorul Misir şi plutonierul Petrescu. A fost ţinut [la arest] pînă a doua zi dimineaţă, cînd i-s-a spus că poate să plece acasă, dar să nu părăsească locuinţa, fiind la dispoziţia comandamentului. La secţia de jandarmi s-au perindat sute de ţărani din toate satele, care au fost bătuţi şi schingiuiţi dar n-au putut scoate nimic de la ei.

În ziua de 2 martie, acelaşi escadron de cavalerie, însă condus de un sublocotenent învăţător în rezervă, l-au ridicat de acasă pe C. Maxim şi suit în cupeul cu patru cai al lui Fischer şi, escortat de cavalerişti, au trecut pe la preotul Săvescu, ridicîndu-l şi pe el; aici, cele 9 fete ale preotului au început să plîngă aşa de tare, încît l-au impresionat pe ofiţer, garantîndu-le pe cuvîntul său de onoare şi de om că, ori cu ce risc al lui, nu li se va întîmpla nimica la nici unul pînă la Botoşani. Ajungînd la Buda, la deal, un convoi de circa 200 oameni legaţi cu lanţuri şi escortaţi de cavalerie, înotau prin omătul ce se topea; îi duceau la Botoşani. Recunoscîndu-i pe cei din cupeu, au început să trige „ura" şi urări de bine şi sănătate preotului Săvescu şi lui C. Maxim; ajunşi la Botoşani, au fost duşi la legiunea de jandarmi, unde i-au luat în primire maiorul Schipor, [cei doi] au stat arestaţi cîteva zile.

Căzînd conservatorii de la putere şi venind liberalii, noul prefect Văsescu i-a cerut să vorbească lui C. Maxim, din balconul primăriei din Botoşani, mulţimei de ţărani din împrejurimi, aduşi în acest scop, din întregul judeţ. A doua zi, au fost puşi în libertate. Ancheta totuşi a mai durat încă cîteva săptămîni. Totuşi [autorităţile] nu au îndrăznit să-i aplice nici o sancţiune, întrucît se temeau de reacţia mulţimii de ţărani ce erau de partea sa. Singurul sancţionat a fost doctorul Şipoteanu, mutat disciplinar la Truşeşti.

Noul prefect anunţase ca lumea să se liniştească şi, ca semn de împăcăciune, a eliberat pe toţi cei arestaţi la Frumuşica. Însă ancheta a continuat tot timpul verii, neizbutind să găsească un motiv pentru darea în judecată a lui C. Maxim şi a preotului T. Săvescu, lucru cerut cu insistenţă de majoritatea moşierilor din judeţ. Rezistenţa şi solidaritatea ţărănimei, care ajunsese să le păzească locuinţele, au derutat şi pe anchetatori şi conducerea judeţului şi nu au purces la nici un fel de represalii, temîndu-se să nu izbucnească o nouă revoltă. Nici pe cale de învăţămînt nu au îndrăznit nici o sancţiune, [C. Maxim] fiind cotat ca unul din cei mai buni învăţători din judeţul Botoşani. Reîntorşi acasă au început să reorganizeze banca şi cooperativa şi, totodată, să definitiveze planul vechi de a clădi localul şcoalei şi al băncii populare. ■

VECHIME ŞI STATORNICIE ROMÂNEASCĂ

Dr. NICOLAE CORNEANU

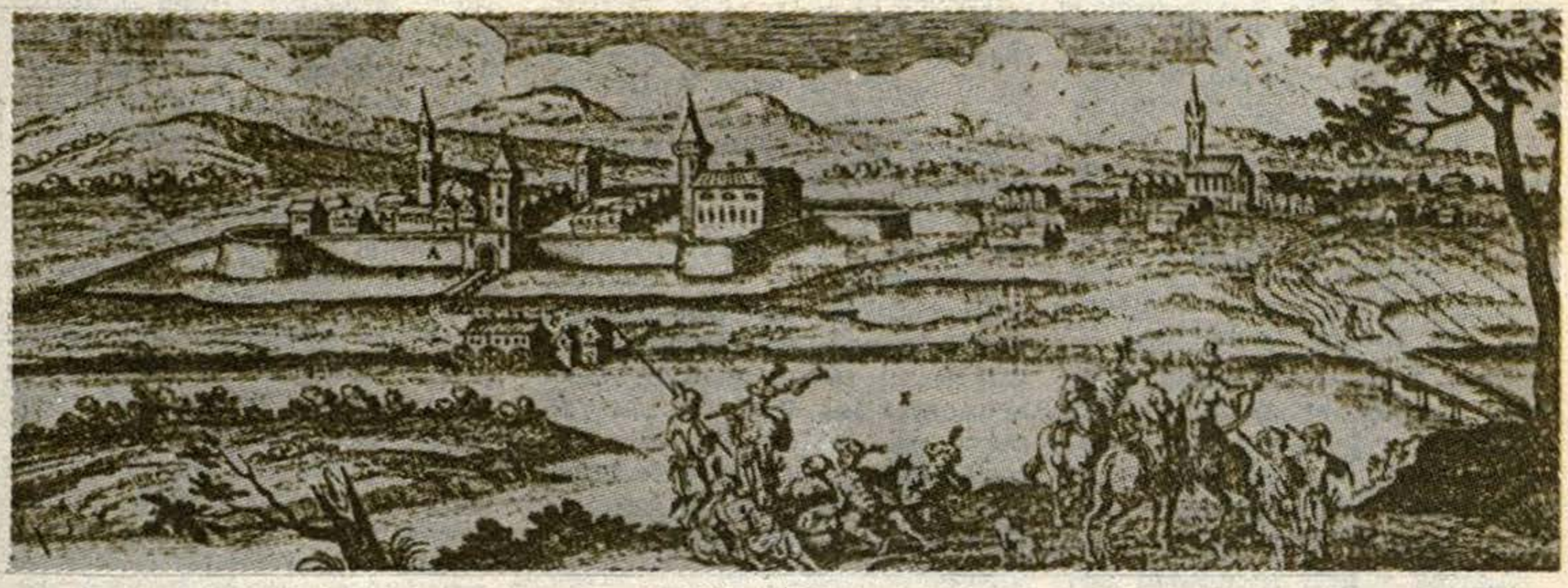

Popoarele îşi au fiecare istoria lor, mai mult sau mai puţin cunoscută, dar oricum posibil a fi desluşită, cu osebire azi cînd mijloacele de investigare s-au perfecţionat. Cercetătorii au făcut progrese însemnate, care au elucidat în bună parte tainele trecutului. Cît priveşte poporul nostru, istoria sa beneficiază la ora actuală de rezultatele muncii unor generaţii întregi de specialişti, care, chiar dacă n-au înlăturat complet vălul de pe toate întîmplările de odinioară, au pus în lumină perioadele importante şi etapele dezvoltării românilor în spaţiul geografic care le este propriu.

În pofida adevărurilor evidente, puse în lumină de documentele istorice şi de investigaţiile arheologice, apologeţi întîrziaţi ai unor teorii de mult perimate continuă să vehiculeze aserţiuni şi ipoteze în contrast total cu realitatea. Se susţine astfel că existenţa românilor pe teritoriul care le este patrie ar începe abia din secolele XII-XIII, cînd ar fi venit din sudul Dunării şi s-ar fi infiltrat în spaţiul ocupat deja de alte populaţii. Este vizată ţara noastră în general, dar în mod special Transilvania şi Banatul.

Cu privire la Banat, unii merg pînă la a susţine că în timpul stăpînirii otomane (1552-1716) populaţia locală, care, afirmă respectivii „cercetători", era maghiară, s-ar fi retras spre nord, lăsînd loc liber românilor, care au sosit aici abia în secolele XVI-XVIII! Ne grăbim în schimb să arătăm că oricine răsfoieşte acel prea bine cunoscut document numit *Gesta Hungarorum*, datorat „notarului" anonim al regelui Bela III, de la sfîrşitul secolului XII, va afla că, în primii ani ai secolului X, ungurii au găsit în Banat un „ducat" condus de „ducele" valah Glad, care împreună cu oştaşii săi români le-a opus o rezistenţă îndîrjită. De asemenea, răsfoind cunoscuta scriere cu caracter hagiografic *Legenda Sf. Gerard*, alcătuită încă şi mai devreme, la începutul sec. XII, se poate constata cît de puternic implantată era vieţuirea românească în timpul voievodului Ahtum, un urmaş al lui Glad, şi cît de înverşunată a fost rezistenţa pe care localnicii au opus-o invaziei ungare.

Există însă pe lîngă aceste cronici şi numeroase documente *oficiale*, de cancelarie, care pun în lumină adevărul că românii reprezintă populaţia autohtonă şi că cei care au venit şi s-au aşezat ulterior în Banat sînt ungurii iar după ei, mult mai tîrziu, sîrbii, şvabii ş.a.m.d. Unul din aceste documente este *Registrul de dijme papale* dintre 1333-1337, în care sînt înscrise toate parohiile şi toţi preoţii din diecezele romano-catolice din Banat, Transilvania şi Crişana care plăteau impozit Bisericii catolice (*Documente privind istoria României*. C. Transilvania, veacul XIV, vol. III, pp. 221-248, documentul 56). Alt document, pus recent în valoare, este Catastiful de mile al Patriarhiei Ipekului [Ipek sau Peci, localitate în Serbia] de la 1660-1 66, în care sînt consemnate rezultatele acţiunii delegaţilor patriarhului Maxim, ce au străbătut peste 160 sate din paşalîcul Timişoarei spre a colecta daruri pentru pomenire

În imagine: Timişoara, străvechi oraş românesc (stampă din sec. XVIII).

și binecuvîntare. (I.D. Suciu și Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, pp. 108-149). În mod diferit, dar completîndu-se unul pe altul, ambele documente subliniază pregnant faptul că, în Banat, populația românească a fost întotdeauna majoritară. Primul — Registrul de dijme papale — consemnează dările plătite în intervalul 1333-1337 de populația de confesiune romano-catolică. Din analiza lui ne putem da seama de numărul localităților (și în cadrul lor, al locuitorilor de religie romano-catolică, știut fiind că acești locuitori erau aproape în exclusivitate maghiari).

Ce informație ne oferă documentul în cauză? La data întocmirii acestui registru, Banatul era cuprins în dieceza Cenadului, care își întindea jurisdicția, pe lîngă comitatul Cenad, asupra comitatelor Arad și Csongrad. La rîndul ei, dieceza cuprindea șapte arhidiaconate, ceea ce corespunde cu protopopiatele de azi, după cum urmează: Cenad, Arad, Caraș, Torontal, Mureș, Caransebeș și Timiș. Arhidiaconatul Timiș era împărțit în două decanate: decanatul dintre cele două Timișuri și decanatul dintre Timiș și Bîrzava. Aflînd cîți preoți romano-catolici aveau arhidiaconatele bănățene, putem aprecia numărul populației romano-catolice de naționalitate maghiară existentă atunci în Banat.

În arhidiaconatul Caransebeș (Sebeș, cum apare în document) sînt menționați, la anul 1333, șase preoți, în 1334 — opt preoți, iar în 1335 — șapte preoți. Acești preoți funcționau în anul 1330 la parohiile din localitățile Caransebeș, Lugoj, Carașova, Zerep (dispărută), Toti (dispărută) și Duboz. Ce fel de „parohii" erau acestea, rezultă din socotelile anului următor cînd, în același „arhidiaconat" nu mai sînt menționate două parohii: Lugoj și Duboz; în schimb, apar localitățile: Chery (probabil Cireșa), Hodoș, Izvin și Illuc (dispărută). Deci, într-un arhidiaconat care se întindea de la Dunăre pînă la Izvin (lîngă Timișoara), apar ca stabile doar două parohii romano-catolice cu credincioși maghiari: Caransebeș și Carașova.

O situație asemănătoare aflăm în arhidiaconatul Caraș. Din totalul de 11 preoți aflați la dispoziția maghiarilor romano-catolici, trei funcționau la parohii propriu-zise (Ilidia, Haram, Somlav), iar opt funcționau pe lîngă curțile feudale din Șemlacul Mare, Sîngeorgiu, Gherman și Denta, precum și în localitățile azi dispărute Wodad, Mansfalva, Paraz și Bay.

În arhidiaconatul Cenad, unde era și reședința episcopiei romano-catolice, documentul citează doar 20 preoți, toți atașați exclusiv curților feudale.

Situația din arhidiaconatul Timiș este încă mai ilustrativă. În anul 1333, aici sînt amintiți 26 preoți, toți pe lîngă curțile feudalilor. Cetatea Timișoarei, care pînă la 1323 fusese reședința regelui Carol Robert I, este menționată doar cu un singur preot romano-catolic, ceea ce arată că majoritatea populației era ortodoxă.

Decanatul dintre cele două Timișuri apare la 1334 cu 18 preoți, iar la 1338 cu 16 preoți; decanatul dintre Timiș și Bîrzava apare în aceeași perioadă de timp cu 20 preoți romano-catolici. Toți acești preoți funcționau exclusiv pe lîngă curțile nobiliare; localitățile unde se aflau aceste curți erau populate doar de români ortodocși: Sînmărtin, Ciavoș, Petroman, Berini, Sculia, Soca, Voiteg, Dolat, Tolvadia, Partoș, Moravița...

Așadar, din analiza Registrului de dijme papale constatăm că într-un interval de cinci ani (1333-1337) doar cinci localități (două în Caransebeș și trei în Caraș) constituiau sediul unor parohii permanente romano-catolice; alte zece parohii au funcționat cu intermitențe, ceea ce însemna că numărul credincioșilor romano-catolici nu era atît de mare încît să reclame prezența continuă a unui paroh; în sfîrșit, aproape 90 parohii funcționau pe lîngă curțile nobiliare.

Cum se prezenta situația așezărilor sătești din această parte a României? Pentru întreaga Transilvanie, documentele existente în diferite fonduri arhivistice ne relevă existența, pînă la 1350, a aproximativ 2 500-2 600 așezări; cîteva sute dintre acestea — deși documentele sînt departe de a reflecta întreaga situație demografică — sînt din Banat, majoritatea lor fiind locuite de populație ortodoxă, respectiv românească.

Situația este, de altfel, confirmată de cel de-al doilea document pe care îl aducem în discuție — așa-numitul Catastif de mile al Patriarhiei Ipekului. În 1660 și 1666 patriarhul Maxim al Ipekului și-a trimis reprezentanții „na Vlașku", adică în Valahia, cum era numită partea de șes a Banatului ocupat de otomani. Sumele, animalele și obiectele colectate de trimișii patriarhului au fost notate în „catastif", iar călugării au însemnat și comunele parcurse, precum și numele celor ce au donat pentru blagoslovenie.

În prima călătorie (1660), trimișii patriarhiei au traversat Dunărea pe la Nova Palanka, trecînd prin 168 localități și pe la trei mănăstiri iar în a doua călătorie (1666) — printr-un număr de 103 localități, unele vizitate și la prima călătorie — toate situate în cîmpia bănățeană. Deci, la interval de șase ani, trimișii patriarhiei au străbătut, pentru strîngerea de ajutoare, 271 sate numai din partea de cîmpie a Banatului. E de la sine înțeles că localitățile parcurse aveau populație ortodoxă și că reprezentanții patriarhului Maxim se adresau acesteia. Caracterul etnic românesc al acestei populații rezultă, de altfel, din numele proprii consemnate de document. Astfel, la Biled, în 1666, preotul se chema Nedelcu. Satul Bulgărușul avea ca preot pe Daba, iar între donatori apar nume ca Damian, Luca, Andrei, Dumitru, etc. La Diniaș, preotul se chema Achim. La Dolat, între donatori apare Damian, tatăl lui Marcu. La Jamul Mare era cnez Ieremia, iar la Jimbolia, alături de preo-

(Contin are în p. 42)

Laudă țăranului...

„Într-o lume în care pămîntul reprezintă esențialul și în care aproape totalitatea societății trăiește din el — în sărăcie sau bogăție — prima referință cronologică este o referință rurală".

Această afirmație a istoricului Jacques Le Goff (Civilizația Occidentului medieval) poate fi extinsă, în timp și spațiu, fără teama de a greși. Ne-o demonstrează și numeroasele imagini prin care realitatea înconjurătoare a fost percepută și reflectată pe plan artistic. Picturile egiptene de la Teba, care au o vechime trimilenară, numeroasele vase pictate ale ceramicii grecești, Columna lui Traian, miniaturile bizantine, desenele ce împodobesc atîtea manuscrise medievale pot reconstitui o istorie în imagini a țăranului, a îndeletnicirilor sale tradiționale.

În evul mediu, astfel de imagini sînt deosebit de frecvente în manuscrisele cu miniaturi, lucrări apărute încă din perioada carolingiană (un astfel de manuscris — Codex aureus[1] — se păstrează și în țara noastră) și care, odată cu trecerea vremii, au căpătat o extindere tot mai mare. Și dacă, potrivit ideologiei dominante a vremii, conținutul acestor cărți era precumpănitor religios, miniaturile incluse în paginile lor au căpătat un caracter laic tot mai pronunțat. Unele din lucrările respective, așa-numitele Cărți ale orelor — adică ale rugăciunilor ce trebuiau rostite la anumite ore din zi —, psaltiri, cărți de imnuri religioase ș.a.m.d. au devenit și interesante cronici în imagini, un loc important ocupîndu-l activitățile agricole specifice fiecărei luni și anotimp al anului. Artiștii miniaturiști s-au întrecut în a aduce în paginile acestor calendare întreaga lor măiestrie. Breviarul Brukenthal[2], Psaltirea lui David cu calendar[3] — pentru a aminti doar cîteva dintre aceste valoroase lucrări aflate în țara noastră (la Muzeul județean din Sibiu și, respectiv, la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia), prezentate și în paginile Magazinului istoric[4], sînt ilustrative pentru veridicitatea și realismul cu care artiștii s-au aplecat asupra universului rural.

Adevărate capodopere ale miniaturisticii sînt și imaginile din cărțile manuscrise adunate de ducele Jean de Berry, — fratele regelui Carol V al Franței — unul din cei mai mari colecționari ai vremii. El a strîns în cele 17 castele ale sale lucrări de mare valoare între care și Micile, Marile, Frumoasele, Bogatele și Prea bogatele cărți ale orelor ducelui Jean de Berry. Ultima, în care alternează scenele de curte cu altele imaginînd îndeletnicirile specifice lumii rurale, a fost miniată de artiștii flamanzi Pol, Jehannequin și Herman de Limburg, reputați maeștri miniaturiști ai vremii lor. Pol de Limburg este considerat de istoricul de artă Elie Faure „primul dintre flamanzi care și-a simțit fraternitatea cu solul pe care-l săpăm, cu aerul ce ne pătrunde, cu animalele ce muncesc pentru noi, primul care a pus stăpînire pe poezia permanentă a tuturor gesturilor noastre și a tuturor obiectelor, și pe murmurul verii, și pe tăcerea zăpezii, primul ce vestește că Bruegel avea să vină".

Un secol mai tîrziu, tema calendarului l-a inspirat și pe Peter Bruegel cel Bătrîn, numit, pe bună dreptate, „Bruegel al Țăranilor". Țăran prin obîrșie, Bruegel a rămas legat de universul rural. Artistul a transmis posterității o imagine aproape completă a vieții timpului său: îmbrăcăminte și obiceiuri populare, chermeze și jocuri de copii[5], scene de viață, suferințe fizice, proverbe. Succesiunea anotimpurilor evocată în picturile sale din ultima perioadă a vieții restituie, în perindareo lor, viața și faptele oamenilor de la țară — aflați într-o continuă înfruntare cu natura.

În același mijloc de secol XVI — într-un alt spațiu al Europei — începeau lucrările de pictare a fațadei uneia din cele mai frumoase ctitorii ale lui Ștefan cel Mare: Voroneț. Nicăieri picturile exterioare nu ajunseseră să acopere în întregime fațadele monumentelor și, încă mai puțin, să fie realizate conform unui program iconografic coerent. Autorul prezumtiv al picturilor — pristavul Marcu — a fixat printre sfinți și un plugar pe care, ca să-i dea vechimea existenței lui pe pămîntul românesc, l-a botezat Adam. Culegătorii de vie de pe manuscrisele miniate de la Dragomirna, imaginea țăranilor și a țărăncilor moramureșene de pe ctitoriile din Cuhea, Rozavlea, a tinerelor din hora de la Cozia, alături de numeroase alte imagini din capodopere ale artei românești, exprimă, de asemenea, prețuirea pe care și la noi, ca pretutindeni, oamenii de artă au nutrit-o față de țăran și munca sa neobosită.

Privit mai mult sau mai puțin ca un subiect de studiu etnografic, țăranul va solidariza la 1907 la dreptele lui revendicări majoritatea artiștilor de valoare: Luchian, Băncilă, Iser și mulți alții. Și este semnificativ că Liviu Rebreanu, marele cronicar al răscoalei, își intitula discursul de recepție la Academie Lauda țăranului român: „Cînd se abat morile urgii, oamenii bogați, posedonți de toate felurile, sînt imediat gata de ducă. Ei n-au legături organice cu pămîntul țării și se despart ușor de orașele sau castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi în alte țări, cu aurul lor, alte orașe și alte castele, unde vor putea continua viața lor ușoară de belșug... Țăranul nu pleacă nici de voie nici de nevoie. El n-are unde să-și mute sărăcia, pentru că, smuls de pe ogorul său, ar fi osîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea, țăranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului național". ■

Radu Ion POPESCU

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 3/1969; 4/1978; 3/1980; 11/1975, 2/1977, 9,12/1978, 7,9/1981, 3,5/1982; 6/1986.

„Puţintică osteneală am făcut de am izvodit
Istoriile domnilor şi a altora a Ţării Româneşti, pînă la fericita a doao domnie a măriei taie...
Şi aşa primindu-o, crezu că şi cartia aciasta să va lăuda,
să va cinsti dintru prea luminat şi slăvit numele măriei tale...
Al măriei taie plecată şi dreaptă slugă, Radu Popescul vei dvornic".
Cu aceste cuvinte din care răzbăteau atît efortul de documentare,
cît, mai cu seamă, conştiinţa împlinirii unei datorii,
îi era oferită domnitorului Ţării Româneşti, Nicolae Mavrocordat[1],
una dintre importantele cronici româneşti din sec. XVIII, datorată unui reprezentant de frunte
ai culturii medievale româneşti, ctitor — alături de corifeii moldoveni Grigore Ureche,
Miron Costin şi Ion Neculce — al istoriografiei în limba naţională. Numele său — Radu Popescu.

UN MARE VORNIC ŞI CĂRTURAR

DUMITRU VELCIU

„...au luat Şărban-vodă [Cantacuzino] domniia Tării Rumâneşti..."

Între Băleni şi Cantacuzini

S-a născut, potrivit cercetărilor noastre, efectuate în corelare cu elemente documentare certe din cronică şi în strînsă concordanţă cu vîrstele ascendenţilor şi colateralilor săi familiali, prin anul 1653[2]. Originar din satul Popeşti, actualmente în cadrul comunei Popeşti-Leordeni, din apropierea Bucureştilor, Radu Popescu era fiul lui Hrizea Caridi, fost mare vistier şi mare vornic, şi al Mariei, fiica influentului boier muntean Gheorghe Băleanu, mare ban. Avea o pregătire temeinică (este posibil să fi făcut studii la şcoala superioară a Patriarhiei din Constantinopol), cunoştea limbile greacă, latină şi turcă, slavona de cancelarie (poate şi italiana), ceea ce i-a îngăduit folosirea a numeroase izvoare, ca documentare pentru opera sa istoriografică.

Înrudit cu familia Bălenilor, Radu Popescu a urmat îndeaproape obiectivele politice şi economice ale acestei familii, aflată, vreme îndelungată, de la jumătatea sec. XVII, în aprigă dispută cu Cantacuzinii[3], cealaltă puternică familie a vremii. Cea mai mare parte din viaţă, cariera dregătorească şi însăşi opera scrisă a viitorului cronicar au stat nemijlocit sub influenţa directă a luptei pentru putere dintre aceste două familii, care a îmbrăcat nu o dată aspecte sîngeroase. În 1680, sub acuzaţia, netemeinică se pare, de a fi „mîncat" banii vistieriei, tatăl cronicarului a fost arestat şi apoi executat din dispoziţia domnitorului Şerban Cantacuzino (1678-1688).

[1] *Magazin istoric*, nr. 8,9/1985.

[2] Nu se cunoaşte un document care să-i certifice anul naşterii, fapt pentru care alţi cercetători s-au oprit la 1650 (C. Giurescu), 1655 (Al. Piru) sau 1658 (P.P. Panaitescu).

[3] *Magazin istoric*, nr. 11, 12/1982.

În anii ce au urmat, viitorul cronicar a pribegit, din 1681 pînă în 1688, mai întîi la Adrianopol și Constantinopol, apoi în Moldova și Transilvania. S-a întors în Țara Românească spre sfîrșitul domniei lui Șerban Cantacuzino, după ce între cele două mari familii rivale se produsese o împăcare — de fapt formală — prin căsătoria dintre Grigore Băleanu, văr primar al cronicarului, și Smaragda, fiica domnitorului Șerban Cantacuzino. Modest logofăt de vistierie din 1675, sub Constantin Brîncoveanu (1688-1714), care era cantacuzin prin mamă, Radu Popescu nu a deținut decît dregătorii puțin însemnate, în ciuda denumirii lor pompoase: mare clucer de arie (1692) și mare vornic de Tîrgoviște (1711).

Brîncoveanu, cel puțin la începutul domniei, l-a prețuit totuși, trimițîndu-l în cîteva misiuni diplomatice. Astfel, în 1689, a mers din însărcinarea domnitorului la generalul Heissler, comandant al armatelor imperiale austriece, cu solia de a-l face să renunțe la planul său de a intra în Țara Românească, prefăcînd-o în teatru de război cu otomanii.

În 1714, a avut însărcinarea de a supraveghea trecerea incognito prin țară a regelui Suediei, Carol XII, relatată astfel în cronica sa[1]: „Decii cerîndu-se [regele] să meargă la țara lui... au fost poruncă de la Ștefan-vodă [Cantacuzino] să-i gătească conace pînă îl va treace în Ardeal. Și au rînduit domnul boiari pe Radu vornicul Popescu, i pă Drăghici Strîmbeanul, pe Gligor căpitanul de l-au dus de la Giurgiu pîn conacele ce să rînduise. Și mergînd pînă la Pitești, șezînd cîteva zile. au perit dintre oști cu cîțiva oameni de ai lui și s-au dus tiptil în cai de poștę pînă în țara lui și nimeni nu l-au știut că iaste craiul". În 1715, Radu Popescu a făcut parte dintr-o delegație de boieri care au tratat cu otomanii neînțelegerile ivite la hotarul din raiaua Brăilei, cînd partea română a protestat împotriva încălcării vechilor drepturi ale țării.

După căderea Cantacuzinilor, cultura, cunoștințele și pregătirea lui au fost apreciate de Nicolae Mavrocordat care, în prima domnie (decembrie 1715-noiembrie 1716), i-a încredințat dregătoria de mare vornic și, apoi, pe aceea de mare ban, aceasta din urmă fiind cel mai înalt rang dregătoresc al Țării Românești. Dar Radu Popescu, cîștigat de năzuințele naționale de eliberare de sub dominația Porții, s-a alăturat grupului boierilor munteni ce sprijineau acțiunile austriecilor în timpul războiului austro-turc din 1716-1718, părăsindu-l pe Mavrocordat, care a fost luat prizonier de imperiali și dus la Sibiu (25 noiembrie 1716).

În urma eșuării acestei tentative de colaborare cu austriecii, Radu Popescu, împreună cu alți boieri, s-a retras și el în Transilvania. S-a înapoiat în țară prin martie 1718, puțin înainte de încheierea păcii de la Passarowitz (21 iulie 1718), dezamăgit de demagogia Habsburgilor care, în locul înlăturării dominației otomane a cărei deviză o fluturau, au ocupat teritoriile Banatului și Olteniei, alipindu-le imperiului. În cronica sa, Radu Popescu va comenta sarcastic episodul „ungerii" lui Gheorghe Cantacuzino (fiul lui Șerban vodă), care se voia domn, cu titlul mult mai modest de ban (sub guvernămînt austriac) al Olteniei. Va scrie că „din cal, l-au făcut măgar".

La revenirea lui Nicolae Mavrocordat în Țara Românească (a doua domnie, martie 1719-septembrie 1730), cu care avusese, foarte probabil, o întrevedere înainte de plecarea din Transilvania, obținînd iertarea domnului, cronicarul a primit, din nou, după scurt timp, cea mai mare dregătorie de atunci a țării, cea de mare vornic (rangul de mare ban nu mai era actual, Oltenia fiind în stăpînirea austriecilor). Recunoscător pentru acest deosebit favor și pentru iertarea de către domn, Radu Popescu i-a oferit cu dedicație cronica sa, cît fusese scrisă pînă atunci. În 1724, la vîrsta de 70 ani, cărturarul a abandonat cariera politică, retrăgîndu-se din activitatea dregătorească, după cum însuși notează: „Fiind dvornic mare eu, Radul Popescul, în cinstea și în dragostea măriei sale, și viind la vreame de bătrînețe și de slăbiciune, socotind că și ale lumii sînt toate deșarte, singur din bună voia mea, am cerșut voe de la măria sa și am mers de m-am călugărit la mănăstire, la Radul-vodă [din București]". Aici, sub numele de Rafail monahul, și-a continuat cronica, pînă la anul 1729, cînd s-a stins din viață, o viață, după cum scria Nicolae Cărtojan, „plină de întorsături și de alergări după măririle ispititoare".

„...Constandin-vodă Brîncovean în domniia lui au fost fericit de toți oamenii țărli, și încă și de oamenii altor țări..."

Letopiseț al țărilor române

Istoriile domnilor Țării Românești, cum se intitulează cronica lui Radu Popescu, este alcătuită din două părți. În prima sînt prezentate evenimentele și domniile Țării Românești începînd cu Radu Negru (1290) și pînă la mai 1688, puțin înainte de urcarea lui Constantin Brîncoveanu pe tron (octombrie 1688). Între ele, reține atenția figura lui Mihai Viteazul, eroul luptei antiotomane din sec. XVI, cel ce a înfăptuit unirea țărilor române sub sceptrul său. Cu vizibilă admirație consemnează Radu Popescu strălucitele fapte de arme ale lui Mihai în bătălia de la Călugăreni: „Și vara, la anul care s-au scris mai sus [7103

[1] În 1709, după înfrîngerea suferită la Poltava (*Magazin istoric*, nr. 12/1969), Carol XII s-a refugiat în Turcia. În 1714, s-a hotărît să se întoarcă în Suedia, trecînd și prin Țara Românească și Transilvania, pe itinerarul Giurgiu-Pitești-Turnu Roșu-Cîineni-Sibiu-Cluj-Zalău-Șimleu Silvaniei (*Magazin istoric*, nr. 9/1983).

=1595, au venit toate oştile [otomane], cu Sinan-paşa viziriul la Dunăre şi, fiind podul gata, au trecut la Giurgiov. Mihai-vodă încă s-au strîns oştile şi au scris la Batăr Jîcmon [Sigismund Báthory] să vie cu oaste ungurească. Dar, zăbovindu-se ungurul, el au ieşit cu oastea ce avea, înaintea turcilor. Şi la Călugăreni s-au întîlnit cu viziriul şi, dînd război vitejaşte, pă Sinan-paşa încă l-au coborît după cal în gîrlă, şi un spahiu l-au scos aşa ocărît. Că Mihai vodă ca un fulger umbla pen oaste...". .

În lucrarea sa, Radu Popescu îşi propune să scrie istoria „domnilor Ţării Româneşti şi a altora". Judecînd după amplele incursiuni pe care le face în istoria Transilvaniei şi cu deosebire a Moldovei (căreia îi consacră pagini întregi), credem că era în intenţia sa să redacteze o istorie general românească. Acest lucru se distinge şi din felul în care sînt prezentate multe din evenimentele Moldovei, insistîndu-se asupra momentelor de măreţie a istoriei acestei ţări româneşti de la răsărit de Carpaţi. De pildă, Ştefan cel Mare, numit Ştefan vodă cel Bun, „era om viteaz şi multe războae au făcut... nicicum nu să aşăza şi, norocul slujindu-i, pre mai mulţi biruea". Ca un urmaş vrednic al lui Ştefan cel Mare este prezentat Petru Rareş, care „şezînd la scaun, multe bunătăţi au făcut, iar fără zăbavă s-au apucat de războae, să urmeze tătîne-său".

Subliniind faptul că Radu Popescu *tratează unitar şi sincronic istoria Ţării Româneşti cu cea a Moldovei şi Transilvaniei*, precum şi cu a altor ţări învecinate, Nicolae Cartojan scria: „Este un plan cu totul original, care nu are nimic comun cu vechile cronografe, căci acelea erau repertorii de istorie universală... pe cînd în cronica lui Radu Popescu privirea este circumscrisă la popoarele din Răsăritul Europei, vecine cu Ţara Românească".

Precizînd că şi-a redactat scrierea pînă la „fericita a doao domnie" a lui Nicolae Mavrocordat, cronicarul mărturiseşte, totodată, faptul că a fost interesat şi de istoria altor popoare. Este astfel vizibil efortul cronicarului *de a integra istoria ţării în contextul european al epocii şi al lumii cunoscute atunci*, în corelaţie cu evenimentele din Muntenia. Prezentînd evenimentele de la sfîrşitul sec. XV, cronicarul consemnează şi descoperirea Americii, „lumea cea noao — care, scrie el — o au aflat Cristov Calumbul, călugăr frîncesc, cu cheltuiala spaniolului, care au fost neştiută de noi, şi lumea noastră de ei neştiută".

Partea a doua a scrierii relatează evenimentele dintre mai 1688 şi pînă în 1729. În manuscrisele păstrate pînă astăzi, numai această parte poartă numele cronicarului, cealaltă circulînd fără nume de autor, ceea ce a prilejuit, în decursul timpului, diverse încercări de a-l identifica. Încă de la început, cercetătorii — istorici şi istorici literari — care s-au ocupat de prima parte a *Istoriilor* au sesizat şi subliniat că aceasta reprezintă poziţia politică a familiei boiereşti a Bălenilor în disputa lor cu familia Cantacuzinilor, mo-

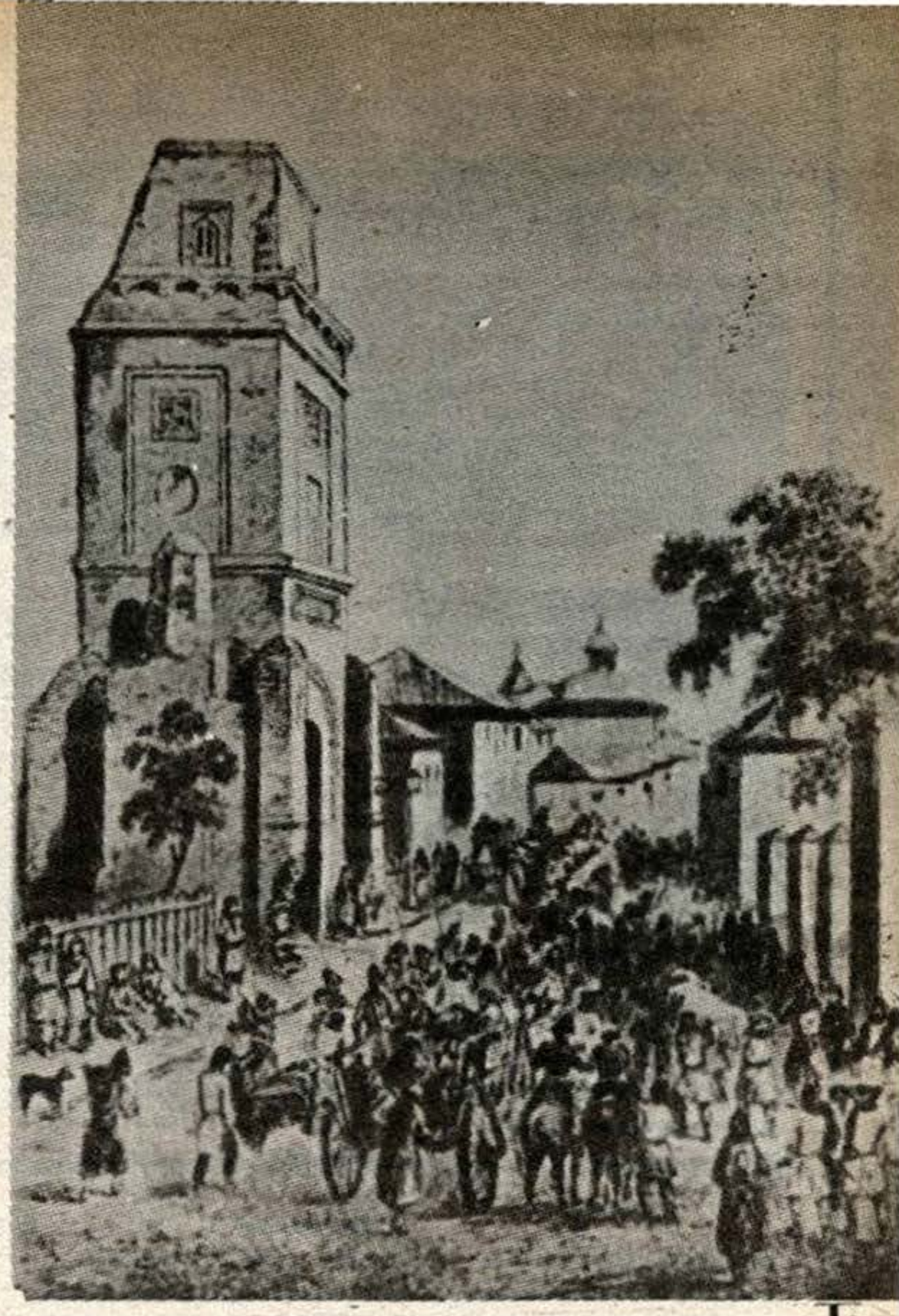

„...în Bucureşti, în scaunul domniei..." (gravură reprezentînd Turnul şi strada Colţei la mijlocul sec. XIX)

tiv pentru care o seamă de cercetători o numesc *Cronica Bălenilor* sau *Letopiseţul Bălenilor*.

În 1906, Constantin Giurescu, într-o documentată cercetare, folosind şi argumentele anterioare ale lui I.G. Sbiera, pe atunci profesor de literatura română la Universitatea din Cernăuţi, a demonstrat convingător că autorul acestei părţi, cuprinzînd perioada 1290-mai 1688, este Radu Popescu, membru mai apropiat al familiei Bălenilor şi personal interesat în disputa cu Cantacuzinii. Argumente suplimentare pentru susţinerea paternităţii lui Radu Popescu a adus, din 1944, Constant Grecescu, care a realizat şi cea dintîi ediţie critică completă a *Istoriilor domnilor Ţării Româneşti*, publicată postum, în 1963, de către Dan Simonescu.

Un amănunt, evidenţiat, printre altele, de C. Giurescu, îl confirmă direct pe Radu Popescu drept autor al primei părţi a *Istoriilor*. Vinovat faţă de Nicolae Mavrocordat, pe care, în noiembrie 1716, cum am văzut, îl părăsise şi trecuse în tabăra austriacă, Radu Popescu caută o cît mai deplină reabilitare după revenirea acestuia în a doua domnie, mai ales că domnul îi dăduse din nou un înalt rang dregătoresc. Pentru aceasta, ştiind că Mavrocordat este un intelectual căruia îi plăceau lucrările de istorie, cronicile ţării, îi oferă, cu o dedicaţie deosebit de măgulitoare,

pătrunsă de o adînc plecată şi grea critică de sine, cronica ţării pe care o scrisese pînă atunci: „Nici odinioară nu voiu tăcea, înălţate doamne — scrie Radu Popescu — ca să nu vestesc pretutindenea, cît voi fi într-aciastă călătorie a vieţii, bunătăţile care măria ta ai arătat către mine. Că, fiind eu căzut de înpunsături şi de înpiedecături, măria ta ai tins mînă de milostivire şi m-ai ridicat în cinste şi milă şi, mărindu-mă, cu ce să răsplătesc bunătăţii măriei tale...“

„...a dooua domniie a măriisale Nicolaie-vodă [Mavrocordat]...“ (Citatele sînt din cronica lui Radu Popescu)

Certă biruinţă a literaturii naţionale

Studiind şi noi opera lui Radu Popescu, în vederea unei monografii în curs de apariţie, am ajuns la concluzia că prima parte a *Istoriilor domnilor Ţării Româneşti*, aşa-numita „Cronică“ sau „Letopiseţ al Bălenilor“, nu s-a încheiat de scris în mai 1688, odată cu moartea Smaragdei, soţia lui Grigore Băleanu, ci mult mai tîrziu, prin 1706. Argumentele, în acest sens, sînt, între altele, două din izvoarele interne ale *Istoriilor* lui Radu Popescu, cert folosite de cronicar, mult ulterioare anului 1688. Unul este manuscrisul cronicii lui Grigore Ureche, utilizat de cronicarul muntean pentru date şi informaţii privind istoria Moldovei. Confruntînd datele despre Moldova din prima parte a *Istoriilor* cu tipurile de manuscrise care au transmis cronica lui Ureche, am ajuns la concluzia că autorul a folosit un manuscris realizat în Ţara Românească, copiat aici la începutul sec. XVIII. Celălalt izvor pe care l-am avut în vedere, tot o cronică moldovenească, este aşa-numitul „izvod buhuşesc“ (lucrare tipărită de Const. Giurescu sub titlul *Letopiseţul ţării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661-1705*, Bucureşti, 1913)[1], care n-a putut intra în posesia cronicarului muntean decît în 1705 sau imediat după acest an. Amănunte identice, care nu se află în alte cronici moldovene contemporane, aprecieri asemănătoare cu privire la evenimente, expresii şi cuvinte rare, copiate parcă din „izvodul“ moldovean, certifică faptul că autorul acestei părţi a *Istoriilor* a avut în faţă un asemenea manuscris.

Folosirea acestor surse externe Ţării Româneşti şi îndeosebi utilizarea amplă a *Letopiseţului* lui Grigore Ureche, ca şi a celor mai recente cronici apărute în principatul vecin, fac ca această primă parte a *Istoriei* lui Radu Popescu să se transforme într-un autentic Letopiseţ al ţărilor române.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1986.

Astfel de izvoare tîrzii, dintre care unele utilizate încă din primele pagini ale cronicii, atestă faptul că Radu Popescu nu-şi putea termina de scris opera în 1688, înainte deci de consultarea acestor cronici moldoveneşti. Sînt însă şi alte indicii care atestă faptul că Radu Popescu şi-a sfîrşit redactarea primei părţi a scrierii sale mai tîrziu, în primele decenii ale sec. XVIII. Astfel, precizarea „Pînă la fericita a doao domnie a măriei tale“ ar însemna că Radu Popescu oferea cronica într-o redacţie de la început (1290) pînă către martie 1719, inaugurarea celei de-a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat. Dar faptul că manuscrisul din care a fost extrasă dedicaţia — prototipul singurului tip de manuscrise care o conţine — are ca dată a începerii copierii 20 martie 1722 ne conduce la concluzia că forma în care se prezenta textul din cronica oferită lui Mavrocordat cuprindea şi o parte din cea de-a doua domnie a acestuia. De altfel, acest lucru a fost precizat în mod expres de cărturar: „Ce aceste bunătăţi mari... făcînd măria sa *într-un an şi jumătate al domnii mării sale* [e vorba de cea de-a doua domnie] şi *viind şi noi cu sfîrşitul Istoriei pînă aicea*... [s.n.]“. Precizarea, făcută la un an şi jumătate după revenirea lui Mavrocordat pe tron, ne permite să înţelegem că redactarea acestei părţi de cronică *se întindea pînă în toamna anului 1720*. Deci Radu Popescu şi-a oferit lucrarea domnitorului între septembrie 1720 şi februarie-martie 1722.

Dedicaţia conţine şi alte elemente care confirmă faptul că Radu Popescu oferea domnitorului într-adevăr o carte, respectiv textul întreg al cronicii cît fusese scrisă pînă atunci. În acest sens stă mărturie precizarea că în scriere, în afară de istoriile domnilor Ţării Româneşti, s-au inclus „şi ale altora fapte ce s-au întîmplat în părţile din prejurul nostru, cîte am putut coprinde şi din Evropa şi den Asia, vrednice fiind de auzit“. Or, în partea a doua a cronicii, pentru intervalul mai 1688-septembrie 1720, nu se pomeneşte măcar o dată cuvîntul Asia şi nici numele vreunei ţări sau al unui popor din acest continent. În schimb, Asia apare menţionată nominal de patru ori în prima parte a *Istoriilor*, fiind amintite, totodată, repetat, diferite ţări, popoare şi localităţi asiatice.

Concluzia ce se desprinde din cele de mai sus este că, nu mult după septembrie 1720, Radu Popescu oferea lui Nicolae Mavrocordat, din partea sa şi sub numele său, o cronică proprie, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, care cuprindea în partea de început ceea ce multă vreme s-a crezut a fi o altă scriere, respectiv „Cronica“ sau „Letopiseţul Bălenilor“.

Opera sa a marcat, la începutul secolului XVIII, o certă biruinţă a literaturii istoriografice româneşti, făcînd trecerea de la cronici la scrierile istorice de amplă deschidere, cuprinzînd informaţii despre toate ţările locuite de români şi, odată cu acestea, raportarea lor la evenimentele desfăşurate concomitent în alte părţi ale lumii. ■

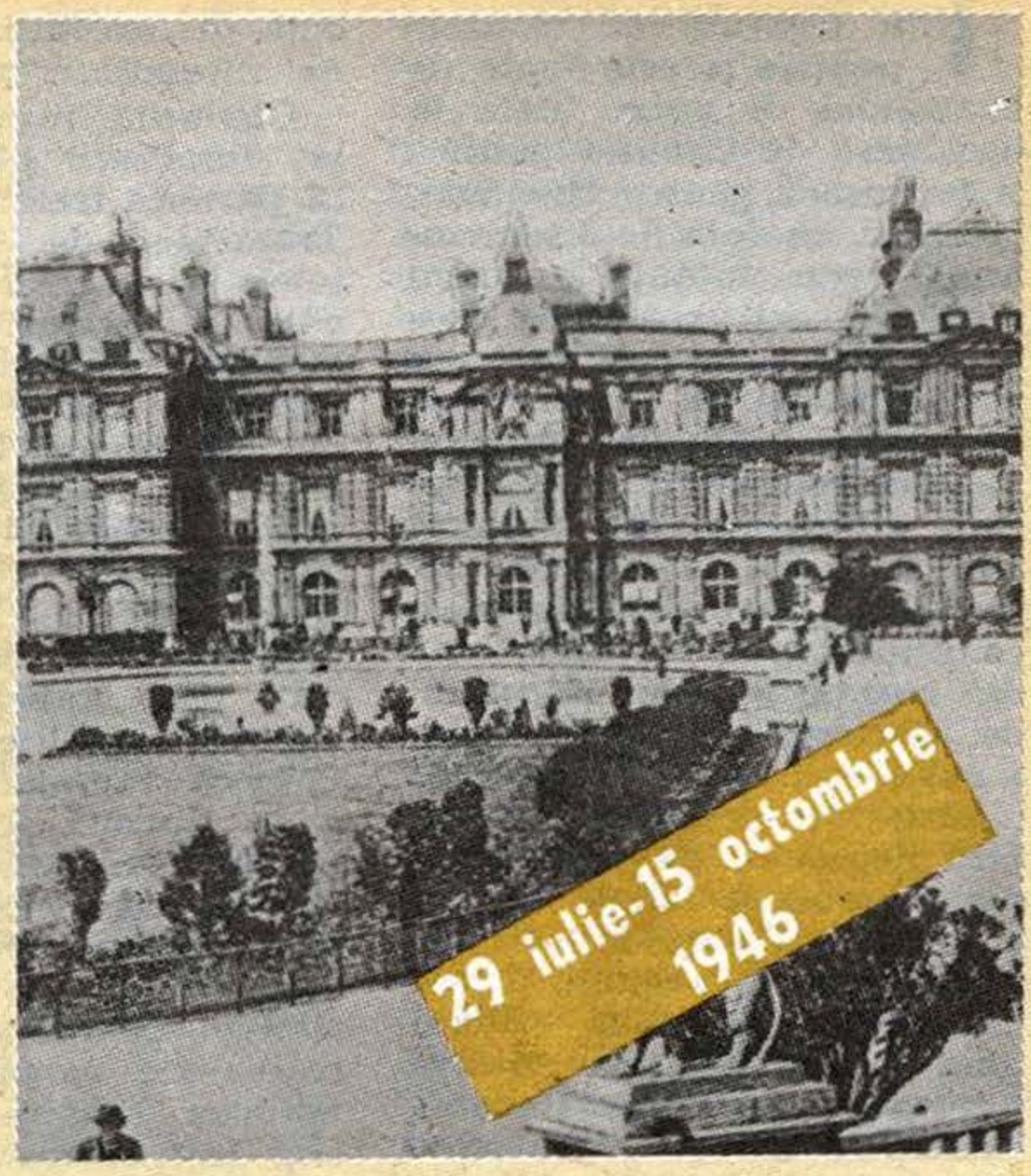

ROMÂNIA ŞI CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS (II)

Prof. univ. dr. ŞTEFAN LACHE

După cum am văzut în numărul trecut al revistei, în cadrul Conferinţei de pace de la Paris, care şi-a desfăşurat lucrările între 29 iulie şi 15 octombrie 1946, proiectul Tratatului de pace cu România a dat naştere unor discuţii şi dezbateri aprinse, atît în cadrul şedinţelor plenare cît şi în acela al diferitelor comisii. În ciuda importantei contribuţii pe care o adusese, alături de celelalte ţări ale coaliţiei antihitleriste, la înfrîngerea Germaniei naziste, României nu i-a fost recunoscută calitatea de cobeligerant, fapt ce şi-a pus amprenta asupra majorităţii stipulaţiilor din Tratatul de pace, atît asupra clauzelor de natură politico-militară, cît şi a celor economice. Toate acestea au trezit obiecţii şi nemulţumiri părţii româneşti. Într-un articol consacrat deschiderii lucrărilor Conferinţei de pace, Scînteia **sublinia că cele 21 state reprezentate la conferinţă nu trebuiau să facă abstracţie de faptul că la 23 August 1944 poporul român, doborînd el însuşi regimul antonescian şi trecînd de partea Naţiunilor Unite, a păşit pe calea unor adînci prefaceri democratice. În acest fel,** „poporul român nu se mai prezintă ca un învins, pentru că în răstimpul de la 23 August pînă azi, el a repurtat o serie de victorii decisive în însăşi întocmirea lui internă... România a devenit o ţară într-adevăr democrată, un punct de sprijin în acţiunea internaţională de consolidare a păcii şi democraţiei".

INTR'UN CADRU SOLEMN
Parlamentul a ratificat Tratatul de Pace
Partidul Comunist Român propune ratificarea Tratatului de Pace din partea României
Comunicatul Biroului Politic al C. C. al P. C. R.
Guvernul şi Parlamentul au îmbrăţişat propunereo P. C. R. de a se ratifica tratatul de pace

Facsimile din ziarul Scînteia *— august 1947*

Un alt element de care Conferinţa de pace trebuia să ţină seama îl constituia executarea întocmai de către România a prevederilor Convenţiei de armistiţiu din 12 septembrie 1944.

În pofida acestor realităţi, problemele româneşti nu s-au bucurat de înţelegerea cuvenită. „Multe din clauzele proiectului Tratatului de pace — **declara L. Pătrăşcanu la 11 august 1946** — creează României o situaţie nedreaptă. Această nedreptate trebuie înlăturată. România de azi, România care a făcut 23 August, care a dat un tribut de sînge şi de efort supraomenesc în lupta împotriva hitlerismului — nu trebuie uitat că ţara noastră se situează în al patrulea rînd din punct de vedere al contribuţiei de război, venind după U.R.S.S., Marea Britanie şi S.U.A. — acestei României trebuie să i se asigure, prin Tratatul de pace, putinţa unei libere dezvoltări politice şi economice".

În legătură cu clauzele politice şi cele finale ale Tratatului de pace, luate în dezbatere de Comisia politică şi teritorială pentru România, începînd cu data de 3 septembrie, reprezentanţii români şi-au concentrat atenţia asupra acelor prevederi care nu ţineau seamă de legile statului nostru sau de principii unanim recunoscute ale dreptului internaţional. S-a cerut, de pildă, eliminarea articolului 3 din tratat, deoarece conţinutul său — libertatea de conştiinţă, de întrunire, de asociere, libertatea presei, a cultelor, libertatea de opinie pentru toţi cetăţenii români, fără deosebire de origine etnică, limbă şi religie — era cuprins în Constituţie şi tradus în fapt de regimul democratic din România. Adăugînd şi faptul că ţara noastră înţelegea să respecte toate principiile Cartei Organizaţiei Naţiunilor Unite, delegaţia română a arătat că articolul respectiv era inutil. Dar propunerea României, preluată de delegaţia Bielorusiei sub formă de amendament, a fost respinsă. Întrebat de ce n-a dat satisfacţie cererii româneşti, un reprezentant al delegaţiei franceze a răspuns: „Aţi avut dreptate că este inutil, deoarece Constituţia României prevede ceea ce se înscrie în articolul 3", dar a continuat, făcînd aluzie la o butadă a lui Talleyrand: „E foarte bine dacă nu se spune, dar merge mai bine dacă se spune".

Delegaţia noastră a făcut observaţii de fond şi la articolul 7, prin care se impunea României să recunoască o serie de tratate sau angajamente încheiate sau care urmau a fi încheiate cu celelalte state foste aliate ale Axei, dar la care ea nu figura ca parte; reprezentanţii noştri au cerut să se fixeze în această chestiune principiul reciprocităţii. La articolul 10, care obliga România să repună în vigoare tratatele bilaterale dinainte de război doar pe baza unei simple notificări a puterii aliate sau asociate interesate, delegaţia română a atras atenţia asupra faptului că majoritatea tratatelor la care se făcea referire erau depăşite: unele erau expirate, altele în curs de executare, iar altele nu începuseră a fi aplicate.

Guvernul român a formulat observaţii şi propuneri şi la partea a treia a proiectului Tratatului de pace, referitoare la clauzele militare, navale şi aeriene. Un articol, intitulat *Paradoxul clauzelor militare*, apărut în *Scînteia* din 26 august 1946, observa pe bună dreptate o „disproporţie categorică între contribuţia armatei române la războiul antifascist şi caracterul punitiv şi de neîncredere în care este îmbrăcat statutul militar ce ni se pregăteşte". Potrivit clauzelor amintite, armata română era limitată la 120 000 militari, pentru trupele de uscat, inclusiv grănicerii, la cîte 5 000 pentru artileria antiaeriană şi marină şi la 8 000 pentru aviaţie; înzestrarea cu armament şi alte mijloace tehnice şi de luptă era, de asemenea, redusă proporţional cu efectivele, restul materialului de război în excedent faţă de necesarul menţinerii efectivelor autorizate prin tratat urmînd să fie pus la dispoziţia Puterilor Aliate şi Asociate. În declaraţia guvernului român, prezentată în şedinţa plenară a Conferinţei din 13 august 1946, se arăta: „România înţelege să adere chiar de acum la toate măsurile pe care Organizaţia Naţiunilor Unite le va lua cu privire la limitarea efectivelor militare şi a înarmărilor tuturor naţiunilor. Dar ea este datoare să sublinieze aspectul cu totul nedrept al măsurilor militare prescrise, care au un caracter de pedeapsă".

În esenţă, amendamentele înaintate Conferinţei şi examinate de Comisia militară a acesteia exprimau hotărîrea României de a nu accepta limitări de efective şi mijloace necesare dotării armatei sale care ar fi afectat însăşi independenţa şi suveranitatea ţării, dorinţa de a i se lăsa „şi în timp de pace mijloacele ce i-au îngăduit să lupte şi să sîngereze pentru cauza comună a Aliaţilor, în suprema încordare a războiului". Totodată, s-a cerut ca materialul de război excedentar, indiferent de proveniența lui — aliată, germană sau română — să fie lăsat României pentru a fi transformat în materie primă care să fie pusă la dispoziţia economiei de pace. Guvernul român a mai solicitat „să se fixeze un termen cît mai apropiat pentru restituirea prizonierilor", avînd în vedere că proiectul Tratatului de pace nu prevedea nici o măsură precisă care să garanteze repatrierea diferitelor categorii de prizonieri de război sau deportaţi români.

Amendamentele româneşti au fost susţinute de U.R.S.S. şi Cehoslovacia, dar ele n-au fost acceptate de Conferinţa de pace, în schimb, au fost adoptate unele amendamente redacţionale şi de fond propuse de delegaţiile belgiană, engleză, franceză şi poloneză care agravau şi mai mult clauzele din proiectul de Tratat de pace. Unele dintre delegaţii şi-au motivat opoziţia faţă de cererile româneşti afirmînd că, în baza articolului 13, România putea, ulterior, printr-un acord cu Puterile Aliate şi Asociate sau odată cu primirea ei în O.N.U., să revizuiască clauzele militare respective. Drept urmare, Conferinţa a recomandat menţinerea restricţiilor formulate de Consiliul miniştrilor afacerilor externe, ceea ce reflecta, implicit, faptul că România era plasată în rîndul statelor învinse, inamice, nerecunoscîndu-i-se statutul de cobeligerantă.

Cele mai numeroase şi complicate probleme au fost aduse în dezbatere de articolele cuprinse în părţile V şi VI (reparaţii şi restituiri), deci clauzele economice ale proiectului de Tratat de pace. Dacă aceste clauze vor rămîne nemodificate — se arăta în declaraţia guvernului român din 13 august — „România nu le-ar putea satisface şi, totodată, ar vedea restaurarea sa economică iremediabil compromisă. Multe din aceste clauze sînt, de altfel, nu numai nedrepte şi greu de executat, ci, prin lipsa lor de precizie, îndreptăţesc cele mai serioase îngrijorări, deschizînd poarta unor revendicări imaginare, care sînt cu neputinţă de prevăzut şi de evaluat". Declaraţia considera anormală obligaţia impusă Româ-

niei de a acoperi pagubele rezultate din măsurile luate de ea după 23 august 1944, cînd lupta împotriva Germaniei şi a aliaţilor ei, după cum era nedrept „să fie supuse unui aceluiaşi regim bunurile dobîndite de bună credinţă pe calea obişnuită a tranzacţiilor comerciale şi acelea care au fost luate prin forţă şi fără nici o despăgubire". Cu privire la pretenţiile unor state aliate occidentale la reparaţii integrale pentru pagubele pricinuite acestora în timpul războiului, spre deosebire de U.R.S.S., care acceptase principiul compensaţiei parţiale, şeful delegaţiei române arăta în plenul Conferinţei, la 13 august 1946: „Ar fi deci straniu să vedem alte Puteri Aliate şi Asociate, pe teritoriul cărora România nu a dus niciodată război, aplicînd ţării noastre un tratament cu atît mai aspru, cu cît situaţia ei economică s-a agravat în aşa măsură încît justifică cele mai grave îngrijorări. Cu toate acestea, unele pretenţii merg atît de departe încît cer indemnizări pentru ceea ce ar putea constitui pagube indirecte sau chiar o lipsă de cîştig". Pentru a demonstra exigenţa deosebită a obligaţiilor economico-financiare impuse României, într-una din şedinţele Comisiei economice pentru ţările balcanice şi Finlanda, delegaţia română a atras în mod special atenţia asupra faptului că „scăderea structurală a producţiei de petrol, în urma epuizării zăcămintelor cunoscute, despăduririle foarte insistente..., reducerea substanţială a parcului de vite în urma celor 5 ani de război şi 2 ani de secetă şi executarea angajamentelor asumate în virtutea Convenţiei de armistiţiu, fac să se prevadă, pentru perioada 1946-1951, disponibilităţi exportabile care n-ar depăşi o cifră extrem de redusă, circa 15-20 milioane dolari anual". Potrivit calculelor întocmite de experţii români, sarcinile economice-financiare prevăzute de Tratatul de pace echivalau cu uriaşa sumă de 1,2 miliarde dolari, a cărei achitare s-ar fi putut face abia în 25 ani, timp în care orice progres al economiei româneşti ar fi fost ca şi imposibil.

Despre aceste aspecte, *Scînteia* din 15 septembrie 1946 scria: „Ne întrebăm: ar fi oare echitabil ca atunci cînd este vorba de interesele economice să nu se ia în consideraţie situaţia României, care a participat, printr-un imens efort militar şi economic, la repurtarea epocalei victorii asupra fascismului? Ar fi oare în interesul construirii unei păci bazate pe dreptate şi prosperitate impunerea unor sarcini excesive, care ar pune România în faţa dezastrului economic şi, slăbind economiceşte ţara noastră, ar ameninţa independenţa ei?"

O serie de clauze economice, cum era aceea în baza căreia România trebuia să plătească U.R.S.S. reparaţii în valoare de 300 milioane dolari (la paritatea de 35 dolari uncia de aur) în mărfuri — produse petroliere, cereale, vase marine şi fluviale, utilaj divers etc. — reluau prevederi ale Convenţiei de armistiţiu din 12 septembrie 1944. România mai era obligată să restituie, în bunăstare, toate bunurile identificabile ridicate prin forţă sau constrîngere de pe teritorii ale Naţiunilor Unite, ceea ce se referea înainte de toate la cele aproape 6 vagoane de aur (circa 75 milioane de dolari), dobîndit de la germani pe cale de bună credinţă, avînd la bază o contraprestaţie efectivă de bunuri în cadrul unor acorduri şi convenţii cu caracter comercial şi financiar. Se avea, de asemenea, în vedere materialul rulant străin aflat în România — 178 locomotive şi 42 000 vagoane — dintre care 135 locomotive şi circa 20 000 vagoane urmau să fie remise, după repararea lor, U.R.S.S. în termen de 1 an, fără ca acestea să fie compensate cu cele 274 locomotive şi circa 26 000 vagoane — aflate în afara teritoriului român — puse de România la dispoziţia armatelor aliate. O altă obligaţie, care însă nu decurgea din Convenţia de armistiţiu, ci din hotărîrea adoptată de Conferinţa de la Potsdam, prevedea că activele germane din România vor trece în patrimoniul Uniunii Sovietice. Această hotărîre transpusă în articolul 26 al Tratatului de pace obliga guvernul român să ia toate măsurile necesare pentru a transfera Uniunii Sovietice toate averile germane din România care fuseseră acordate statului sovietic de către Consiliul de control pentru Germania. Coroborat cu articolul 28 — potrivit căruia România renunţa la orice pretenţii faţă de Germania, cu excepţia celor rezultînd din contracte şi alte obligaţii anterioare datei de 1 septembrie 1939, precum şi din drepturi dobîndite înainte de aceeaşi dată, articolul 26 din Tratatul de pace punea în seama ţării noastre o sarcină grea şi injustă. România era obligată să renunţe la creanţele sale împotriva Germaniei (circa un miliard de mărci rezultînd din exportul românesc în Germania), dar trebuia să plătească creanţele Germaniei împotriva României, ce atingeau suma de 1 100-1 250 milioane mărci (aproximativ 400 milioane dolari)[1].

Eforturi mari economice şi financiare impunea României şi articolul 24. El stabilea despăgubiri sau compensaţii pentru pierderile pricinuite în România proprietăţilor unora dintre Naţiunile Unite, îndeosebi S.U.A. şi Angliei, deşi aceste pagube fuseseră provocate în cea mai mare parte de propriile lor bombardamente.

Clauzele economice stipulate de proiectul Tratatului de pace, cumulate cu alte obligaţii ce, la data respectivă, nici nu puteau fi estimate, puneau, într-adevăr, economia românească într-o situaţie extrem de grea, ducînd la dependenţa ei faţă de marile puteri beneficiare ale Tratatului de pace.

---

[1] Articolul 27 al Tratatului de pace stipula că bunurile româneşti aflate în ţările aliate puteau fi blocate şi lichidate, fiind astfel utilizate la stingerea creanţelor acestor ţări împotriva României, produsul lichidării ce depăşea reclamaţiile sau creanţele urmînd a fi restituit. Dacă avem în vedere faptul că în Anglia şi S.U.A. se aflau, ca proprietate a Băncii Naţionale a României, circa 22-23 000 kg aur şi devize cu o valoare cvasiechivalentă, se înţelege că acestea puteau deveni, cum remarca unul dintre membrii delegaţiei române, oricînd un argument forte sau „o ameninţare împotriva României".

Foarte activă în dezbaterea problemelor economice ale Tratatului de pace cu România s-a dovedit delegaţia Australiei, care a propus să nu se stabilească suma reparaţiilor datorate de România U.R.S.S., să se amîne examinarea acestei chestiuni pe timp de şase luni şi să se creeze o comisie internaţională cu împuternicirea de a stabili volumul acestor reparaţii, iar acestea să fie plătite în devize străine — lire sterline sau dolari — provenind din export, şi nu în mărfuri. Reprezentantul australian E.R. Walker a criticat acordurile bilaterale şi metodele prin care U.R.S.S. urma să-şi obţină reparaţii de la fostele state inamice: „Sistemul de a lua reparaţii din producţia curentă — declara el — se apropie de o atingere a suveranităţii naţionale a statelor foste inamice... Este drept şi bine să se plătească reparaţii, însă nu trebuie să se meargă atît de departe încît România să nu-şi poată recîştiga situaţia de ţară independentă". Combătînd propunerile australiene, V.M. Molotov a amintit că România n-a fost împotriva clauzei respective şi a menţionat că sugestiile lui Walker ar face ca ea „să depindă de sistemul monetar anglo-american ceea ce n-ar fi în interesul ei". Molotov a arătat în continuare că propunerile delegatului australian „răstoarnă complet condiţiile armistiţiului cu România", fiind puse în slujba „acelora cu mulţi dolari şi lire sterline", ducînd, în ultimă instanţă, la zădărnicirea acbitării reparaţiilor către U.R.S.S.

În ceea ce o priveşte, în cadrul Conferinţei de pace, Uniunea Sovietică a susţinut clauzele economice din toate proiectele tratatelor de pace cu ţările foste aliate ale Germaniei cu următoarele argumente: a) reparaţiile erau incluse în convenţiile de armistiţiu care fuseseră pe larg discutate cu reprezentanţii S.U.A. şi Marii Britanii; b) ele vor constitui un anumit ajutor dat U.R.S.S. pentru lichidarea urmărilor războiului şi refacerea economiei; c) prin aceste reparaţii se acorda Uniunii Sovietice satisfacţia că ţările care au participat, alături de Germania, la războiul antisovietic nu rămîneau nepedepsite.

În perioada 15 august-12 octombrie 1946 s-au ţinut 38 şedinţe consacrate problemelor economice, în care au fost analizate numeroasele amendamente prezentate de Australia, Uniunea Sud-Africană, Polonia, S.U.A., Franţa, Marea Britanie, Ucraina etc., ca şi documentele depuse de guvernul român. Astfel, în legătură cu amintitul articol 24 delegaţia română a depus nu mai puţin de şapte note şi memorii, prin care se cereau următoarele modificări: 1) prevederile referitoare la restabilirea drepturilor tuturor resortisanţilor[1] Naţiunilor Unite să se reducă numai la Puterile Aliate şi Asociate şi numai la perioada existenţei stării de război cu fiecare dintre ele în parte; 2) plata despăgubirilor să fie limitată numai pînă la 23 august 1944 şi nu pînă la semnarea Tratatului de pace; 3) despăgubirile să vizeze numai daunele provocate de măsurile discriminatorii luate de guvernul român; 4) să se plătească numai 1/5 din despăgubiri şi nu sută la sută; 5) să se aplice despăgubiri numai pentru bunurile care erau în posesia statului român şi a resortisanţilor săi; 6) să se ţină seama de creditele acordate deja pentru reparaţiuni etc. În susţinerea cererilor sale de reducere a cotei despăgubirilor, guvernul român releva că U.R.S.S., care a suferit în mod direct pierderi în urma operaţiilor militare purtate pe teritoriul său, ţinînd cont de faptul că România a participat cu forţe importante la războiul antihitlerist, „a redus pretenţiile sale de reparaţii la suma care ar putea fi evaluată la o cincime din cuantumul total al pagubelor cauzate". România considera, deci echitabil să solicite „acelaşi tratament din partea celorlalte Puteri Aliate şi Asociate. Aceasta cu atît mai mult cu cît, prin acţiunea sa, România a redus durata războiului, permiţînd, astfel, Puterilor Aliate şi Asociate să-şi micşoreze pierderile şi suferinţele".

După lungi confruntări, în Comisia economică şi în afara ei, la articolul 24 s-a obţinut o reducere cu 25% faţă de prevederile iniţiale şi scoaterea din obligaţiile României a daunelor ce se refereau la teritoriul românesc ocupat de Ungaria timp de patru ani.

Dintre clauzele proiectului Tratatului de pace care aduceau o atingere a suveranităţii de stat a României menţionăm, cu titlu de exemplu, amendamentele introduse de delegatul britanic W.G. Hull şi de delegatul american A. Harriman, referitoare la despăgubirile persoanelor, organizaţiilor şi comunităţilor evreieşti. Cele două amendamente, cumulate în părţile lor cele mai drastice, au fost votate fără ca delegaţia română să aibă posibilitatea să-şi argumenteze propriile puncte de vedere; din propunerea engleză a fost reţinută partea privitoare la „despăgubirea integrală", iar din cea americană prevederea referitoare la „transferarea bunurilor evreieşti vacante unei organizaţii internaţionale". Adoptate ca recomandări ale Conferinţei de pace, propunerile de mai sus au fost atenuate cu prilejul redactării finale a Tratatului de pace, în cursul sesiunii de la New York a Consiliului miniştrilor afacerilor externe, formula „despăgubirea integrală" fiind înlocuită cu „despăgubiri echitabile", iar, la insistenţa delegaţiei sovietice, aliniatul referitor la bunurile vacante a fost ameliorat în ceea ce avea el mai supărător — ingerinţa unei organizaţii străine pe teritoriul României —, prevăzînd ca bunurile vacante ale persoanelor, organizaţiilor sau comunităţilor care au făcut obiectul unor măsuri de persecuţie rasială, religioasă sau al altor măsuri discriminatorii să fie transferate de guvernul român organizaţiilor din Româ-

[1] Persoană fizică sau juridică aparţinînd unui stat sau unui teritoriu aflat sub administraţia altui stat.

nia care le reprezintă, fiind întrebuințate de acestea pentru scopuri de ajutorare și refacere a membrilor lor din România.

Din analiza activității delegației române[1] rezultă că multe dificultăți s-au datorat deciziei marilor puteri de a insera în toate cele cinci proiecte ale tratatelor de pace prevederi identice, fără a ține seama de situațiile specifice fiecărei țări și fără a se reveni asupra redactării inițiale a textului decît cu asentimentul unanim al U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței. Cele cinci țări — Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda — erau privite, de regulă, global, nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare diferite, ca și a problemelor cu care se confruntau, de asemenea diferite. În aceste condiții, chiar dacă unele delegații au recunoscut justețea cererilor românești, au socotit că ele nu puteau fi acceptate, întrucît modificarea Tratatului de pace cu România ar fi dus la „o schimbare de text în toate celelalte tratate". Ținînd seama de această orientare ca și de înțelegerea stabilită cu delegația sovietică, conform căreia prevederile referitoare în mod exclusiv la relațiile româno-sovietice să fie abordate numai în cadrul unor discuții bilaterale, partea română nu a formulat observații la unele prevederi importante din proiectul de pace, cum erau, de exemplu, cele privind retragerea în termen de 90 zile, după intrarea în vigoare a Tratatului de pace, a trupelor sovietice din România, cu excepția celor destinate menținerii liniilor de comunicații cu zona de ocupație sovietică din Austria. N-a obiectat nici la stipulația privitoare la restituirea în același termen a devizelor și a tuturor bunurilor românești neîntrebuințate de către forțele aliate și la regimul de compensații pentru serviciile și aprovizionările necesare liniilor de comunicații cu aceeași zonă sovietică de ocupație din Austria.

La 10 octombrie 1946, dezbaterile pe marginea proiectului de Tratat de pace cu România au intrat în faza finală. În cea de a 37-a ședință plenară, care a durat de la orele 10 dimineața pînă la 1.40 noaptea, au avut loc ultimele discuții cu caracter general, la care au participat V.M. Molotov, șeful delegației sovietice, Ernest Bevin, din partea Marii Britanii, Edward Kardelj, șeful delegației iugoslave, senatorul Vandenberg, din partea S.U.A., și generalul cehoslovac Heliodor Pika, după care s-a procedat la votarea pe articole a tratatului.

La 15 octombrie 1946, lucrările Conferinței de pace de la Paris au luat sfîrșit. Prin durata lor, ele au depășit toate calculele inițiale, dar nu au satisfăcut decît parțial speranțele popoarelor. Prin modul ei de organizare și practicile nedemocratice, Conferința nu a putut schimba spiritul și conținutul tratatelor de pace, care, în esență, au rămas o emanație a voinței și intereselor marilor puteri ce le redactaseră prin intermediul Consiliului miniștrilor afacerilor externe. Recunoscînd acest fapt, ministrul de externe al U.R.S.S. arăta că „acolo unde puterile care au purtat povara războiului nu s-au înțeles, în prealabil, nici Conferința n-a dat roade". La rîndul său, reprezentantul S.U.A., John Campbel, avea să scrie, ulterior, că „la închiderea lucrărilor, sentimentul general era că nici convorbirile și nici voturile nu au rezolvat nici o problemă și nu au contribuit la cauza păcii".

Desigur, asemenea afirmații categorice nu exprimă o sinteză a tuturor părerilor despre acest important moment al relațiilor internaționale și nici nu redau veridic atmosfera care a domnit în timpul Conferinței. Scopul Conferinței de la Paris, declara ministrul de externe britanic, E. Bevin, la 22 octombrie 1946 în Camera Comunelor, „a fost realizat cu succes", avînd în vedere că „nu s-a prevăzut în nici un moment ca ea să ajungă la concluzii finale". Această sarcină revenea Consiliului miniștrilor afacerilor externe, împuternicit să examineze recomandările făcute de reuniunea desfășurată în capitala Franței și să dea redactarea finală tratatelor de pace. Marile puteri erau astfel chemate nu numai să găsească, prin concesii reciproce, soluții în chestiunile litigioase dintre ele, dar să și dovedească în ce măsură erau dispuse să recunoască și să țină cont de interesele legitime ale altor țări. Semnificativă este în acest sens opinia exprimată de delegatul chinez la începutul Conferinței (țară ce nu fusese angajată direct în multiplele probleme europene), cînd a remarcat dificultățile ce puteau să apară într-o operă de o asemenea amploare ca organizarea păcii și a apreciat că lucrările reuniunii de la Paris vor fi rodnice numai dacă puterile victorioase își vor respecta promisiunile făcute în timpul războiului și nu vor impune clauze grele învinșilor, ceea ce ar justifica împotrivirea acestora. De altfel, un sondaj efectuat în rîndul ziariștilor din 27 țări acreditați la Paris a arătat limpede faptul că numai o treime dintre ei au apreciat rezultatele dezbaterilor Conferinței ca fiind un succes.

Tratatul de pace dintre România și Puterile Aliate și Asociate a fost definitivat de Consiliul miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și Chinei, întrunit la New York,

[1] În timpul lucrărilor Conferinței de pace, un grup restrîns de foști diplomați și oameni politici români care se aflau în emigrație, raliați în jurul lui Grigore Gafencu, au înaintat memorii, note și scrieri Conferinței, cuprinzînd observații asupra proiectului Tratatului de pace, au susținut direct a este observații prin ontacte cu delegați și experți ai unor state aliate occidentale, ca și prin articole, comentarii și interviuri publi ate în presa străină. O asemenea acțiune, desfășurată în afara Conferinței și de multe ori în dis ordanță cu poziția adoptată de delegația oficială a României, nu era de natură să ușureze soluționarea problemelor puse atunci în fața diplomației românești. Mai mult decît atît, demersurile lor. insolite au avut, în pofida bunelor intenții ale unora dintre ei, efe te dăunătoare statutului țării, creînd dificultăți în plus delegației române, făcînd jocul unor interese străine, eea ce s-a resimțit în atitudinea defavorabilă a unor delegați ai puterilor aliate față de cerințe legitime ale guvernului român.

între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946; în esență, el a menținut textul adoptat de Conferința de la Paris. Unele ameliorări în sensul observațiilor guvernului român au fost aduse totuși, îndeosebi la articolul 24; indemnizațiile ce urmau a fi plătite cetățenilor Națiunilor Unite pentru daunele provocate proprietăților lor în România au fost reduse la două treimi. Această reducere era însă nesatisfăcătoare din punctul de vedere al României, care ceruse ca despăgubirile să fie scăzute la o cincime. La 1 februarie 1947, pe baza amplei informări prezentate de ministrul de externe, Consiliul de Miniștri al României a examinat prevederile Tratatului de pace și a hotărît acceptarea și semnarea lui. „Tratatul de pace — sublinia în încheiere primul ministru dr. Petru Groza — este o unitate. El nu poate fi divizat. Are... părți umbroase și părți luminoase. Noi nu putem să acceptăm numai părțile luminoase și să refuzăm altele care nu ne convin.

Cei care ne vor face critică, și vor fi destui de aceștia, să știe însă că noi ne-am făcut datoria nu numai în decursul tratativelor de pace, dar noi ne-am făcut datoria și prin munca noastră de guvernare. Începînd de la 6 martie 1945 și pînă la semnarea acestui tratat, noi am urmărit consecvent o linie politică a adevăratei democrații și care linie politică a determinat în cea mai mare parte rezultatele obținute..., începînd cu dobîndirea în întregime a Ardealului de Nord și pînă la obținerea integrală a suveranității statului nostru...

Credem că putem păși la ultimul act de formalitate, lasemnarea Tratatului de pace cu conștiința că am făcut tot ce era posibil pentru a salva interesele țării".

La 10 februarie 1947, tot la Paris, Tratatul a fost semnat, iar la 23 august, Parlamentul român a hotărît în unanimitate ratificarea lui. El a constituit un instrument politico-juridic de importanță majoră: a proclamat încetarea stării de război și a regimului de armistițiu, creînd condiții favorabile restabilirii și amplificării relațiilor internaționale ale României, pentru încadrarea ei în O.N.U. Anulînd diktatul de la Viena s-a dat încă o confirmare adevărului că relațiile de forță și dictat, încălcarea integrității teritoriale și amestecul brutal în treburile interne ale altor state sînt condamnate de istorie și sortite eșecului.

În întreaga perioadă a pregătirii și participării țării noastre la Conferința de pace s-au reafirmat prodigios la scară internațională orientările patriotice ale Partidului Comunist Român, realismul și clarviziunea liniei sale politice. Fiind cea mai influentă forță politică din România și devenind, de la 23 august 1944, partid de guvernămînt, iar de la 6 martie 1945, odată cu instaurarea primului guvern muncitoresc-țărănesc din istoria țării, principalul participant la opera de guvernare, partidul comunist a fost în toți acei ani promotorul și conducătorul amplului proces de transformare revoluționară și democratică a societății românești, de înfăptuire consecventă a aspirațiilor și voinței poporului român de libertate, independență și suveranitate națională. Toate acestea erau subliniate și apreciate cum se cuvine de către șeful guvernului cu prilejul analizei de către Consiliul de Miniștri a activității delegației trimise la Paris spre a ne reprezenta la Conferința de pace. El ținea să aprecieze în mod deosebit *„rolul precumpănitor"* al P.C.R. în apărarea intereselor naționale, faptul că prin întreaga sa *„atitudine clară și patriotică...* [partidul comunist] *ne-a servit țara și neamul"*. *„Prin semnarea și ratificarea Tratatului de pace cu Puterile Aliate și Asociate* — scria *Scînteia* — *România intră într-o nouă fază de relații internaționale, politice și economice. Ea își propune să joace astfel un rol activ în lupta pentru statornicirea unei păci trainice, pentru democrație și colaborare între națiuni, aducînd în noua viață internațională o experiență și învățăminte din cele mai prețioase"*. ■

Conferința anuală a Asociației americane de istorie

La Chicago s-au desfășurat lucrările Conferinței anuale a Asociației americane de istorie. În programul conferinței au figurat și două teme referitoare la istoria României: „Lupta pentru independență a poporului român, de la Unirea Principatelor, 24 ianuarie 1859, pînă în zilele noastre" și „Rolul culturii în dezvoltarea conștiinței naționale în epoca luminilor (secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)". La lucrări a participat o delegație de istorici români, care a prezentat comunicări de o înaltă ținută științifică, în cadrul cărora s-a relevat continuitatea luptei poporului român pentru independență și unitate națională, condițiile istorice ale făuririi statului național unitar român și ale desfășurării actului revoluționar de la 23 August 1944. O atenție deosebită a fost acordată prezentării principiilor și obiectivelor politicii externe a României, care poartă amprenta gîndirii strălucite a președintelui Nicolae Ceaușescu, urmărind neabătut afirmarea și respectarea dreptului sacru la independență și dezvoltare de sine stătătoare al tuturor popoarelor, crearea unui climat de destindere, înțelegere, cooperare și pace în Europa și în întreaga lume.

În cadrul dezbaterilor s-a efectuat un rodnic și util schimb de opinii, istoricii americani manifestînd un viu interes față de istoria țării noastre și cercetările istoricilor români. Cu acest prilej au fost difuzate studii și numeroase lucrări de istorie publicate recent în țara noastră.

În comunicările prezentate a fost pus în lumină prestigiul internațional al României, al președintelui Nicolae Ceaușescu. Conferința a contribuit la dezvoltarea în continuare a conlucrării dintre istoricii români și americani, în spiritul respectului riguros față de adevărul istoric, al stimei reciproce și al înțelegerii dintre cele două popoare.

REVIZIONISMUL — GRAVĂ PRIMEJDIE PENTRU RELAŢIILE DE BUNĂ VECINĂTATE ŞI PACEA POPOARELOR

Dr. VIORICA MOISUC

În 1929, cunoscutul om politic român I.G. Duca, referindu-se la necontenita agitaţie revizionistă a Ungariei horthyiste, la tentativele mereu şi mereu reluate, de la 1918 încoace, de a răsturna ordinea politică şi teritorială bazată pe principiul naţionalităţilor, sublinia: „Este inadmisibil să se vorbească azi de revizuirea tratatelor de pace. În adevăr, aceste tratate au fost scrise cu sînge, nu cu cerneală. Ele au izvorît din sacrificii nemaipomenite, nu din raţionamente abstracte. Omenirea care s-a jertfit pe toate cîmpurile de luptă a înţeles să dea lumii un statut nou, avînd la temelia lui aplicarea principiului naţionalităţilor — un statut pe temeiul căruia popoarele să poată trăi în pace şi propăşire ani de-a rîndul. Omenirea nu a înţeles şi omenirea nu poate încuviinţa ca acest statut, obţinut cu atîta trudă şi cu atîta jertfă, să poată fi răsturnat la fiecare pas pentru satisfacerea ambiţiilor şi răzbunărilor altora... Orice acţiune menită să tulbure pacea lumii pe temeiul revizuirii tratatelor se va izbi de împotrivirea hotărîtă a întregii conştiinţe a lumii civilizate".

În adevăr, după marile transformări revoluţionare naţionale din 1918, recunoscute şi înregistrate în tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon şi Neuilly, din 1919-1920, consolidarea păcii, a stabilităţii internaţionale pe baza colaborării între toate statele egale în drepturi a devenit problema majoră a întregii „lumi civilizate", cum spunea Duca. Dar, chiardin acel moment, unele state au privit lucrurile din cu totul alt unghi, şi anume, sub masca unor formule care apelau la „justiţie" şi „pace", urmăreau de fapt anularea sau modificarea statutului teritorial european consfinţit în tratatele de pace, întoarcerea la vechile închebări politico-administrative perimate, măturate de istorie în 1918. De la început, *revizionismul* — proclamarea necesităţii revizuirii sau anulării unor clauze politice, teritoriale, militare ale tratatelor de pace, a Pactului Societăţii Naţiunilor — s-a dovedit a fi un factor destabilizator, de regres în viaţa internaţională, de frînă a cooperării între state, de învrăjbire a popoarelor. În orientarea puterilor cu veleităţi imperialiste, revizionismul a fost mijlocul de infiltrare în anumite zone geografice, de subminare a suveranităţii naţionale a unor ţări, de pregătire a unor acţiuni politice de anvergură, avînd ca obiectiv cucerirea de teritorii străine, subordonarea economică şi politică a altor popoare. Revizionismul a fost sinonim cu insecuritatea, instabilitatea, cu tulburarea atmosferei de pace şi muncă constructivă, cu discordia şi subminarea încrederii între state şi naţiuni.

Un rol de tristă faimă în lansarea vehementă şi primejdioasă a tezelor şi a politicii primitive a revizionismului şi-a asumat Ungaria horthyistă. Nu mai este azi un secret pentru nimeni că horthyismul deţine întîietatea în Europa în acţiunea revizionistă şi şovinistă. În primăvara şi vara anului 1920, guvernul horthyist a întreprins o acţiune politică, diplomatică şi militară de mare anvergură pentru a obţine refacerea, chiar şi parţială, a „regatului Sf. Ştefan". Proiectul „Confederaţiei danubiene"[1], conceput de cercurile horthyiste, viza posibilitatea reanexării Transilvaniei, a unor părţi din Cehoslovacia şi Iugoslavia şi transformarea Ungariei în for diriguitor al Europei Centrale. Pentru a-şi atinge scopul, Horthy nu s-a dat în lături de la nimic: încălcînd prevederile abia semnatului tratat de pace de la Trianon, a mobilizat armata ungară şi, agitînd sloganul „pericolului bolşevic", şi-a asumat rolul de „apărător şi salvator" al Europei în faţa unei presupuse invazii a armatei roşii sovietice. Parlamentul ungar a formulat cererea „ca Europa să dee imediat mandat Ungariei să organizeze rezistenţa pe Carpaţi cu armata ei reconstituită" (o documentaţie completă a acestei probleme găsim în Arhiva Ministerului de externe al Franţei, seria Europa 1918-1929. Ungaria, vol. 46, 47, 48). „Îngrijorat" de „neputinţa" Cehoslovaciei şi a României de a se apăra singure în faţa „pericolului bolşevic", Horthy s-a arătat gata să le „salveze"... ocupîndu-le! Mai mult, magnaţii de la Budapesta au combinat aceste planuri cu tentativa de readucere pe tronul Ungariei a Habsburgilor; prezumtivul rege al Ungariei, arhiducele Iosif de Habsburg, pregătise, în septembrie 1920, chiar şi textul „proclamaţiei" pe care

1 *Magazin istoric*, nr. 2/1985, 9/1986.

avea de gînd s-o lanseze a doua zi după ce evenimentul s-ar fi produs. Obiectivele prioritare ce rezultau din această „proclamaţie": reanexarea Transilvaniei şi a Slovaciei, precum şi reînarmarea Ungariei „pentru a apăra Europa de pericolul bolşevic".

Riposta României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei faţă de agresivul plan ungar de declanşare a unui război pentru reanexarea fostelor teritorii pierdute a fost promptă şi fără echivoc. Miniştrii de externe român şi cehoslovac, Take Ionescu şi, respectiv, Eduard Beneş, au anunţat la Budapesta, Paris şi Londra că „se vor opune categoric oricărei tentative de modificare a frontierelor"; guvernul român a subliniat că „are ferma intenţie să urmeze faţă de Ungaria o politică de bune raporturi", dar că „atitudinea sa se va schimba în cazul cînd Ungaria va adopta o poziţie ameninţătoare faţă de vreunul dintre vecinii săi: acesta va avea în mod sigur tot sprijinul României". La rîndul său, ministrul de externe iugoslav, Vesnitch, a precizat: „Nu vom tolera nici o tentativă de răsturnare a statutului stabilit prin tratatele semnate la Conferinţa de Pace [din 1919-1920]". (Arhiva Ministerului de externe al României, Fond Dosare speciale, vol. 16).

În acele împrejurări, cînd planurile agresive horthyiste se anunţau ca un real pericol pentru pacea şi independenţa unor ţări din regiune, scontînd indirect pe cointeresarea economică şi politică a unor cercuri conducătoare din Franţa şi Anglia, dornice să-şi extindă, prin intermediul Ungariei, dominaţia şi influenţa în această parte a Europei, România, Cehoslovacia şi Iugoslavia au realizat o alianţă antirevizionistă, Mica Înţelegere, ca instrument de apărare a statului lor naţional, a păcii şi stabilităţii în centrul şi sud-estul Europei. Trebuie amintit faptul extrem de important că această alianţă defensivă, de securitate, cooperare şi pace nu a fost nici un moment închisă aderării Ungariei, dar aderarea acesteia era condiţionată de respectarea tratatului de pace de la Trianon, de obligaţia formulată în preambulul Pactului Societăţii Naţiunilor „de a întreţine la lumina zilei relaţii internaţionale fondate pe justiţie şi onoare, de a observa riguros prescripţiile dreptului internaţional, recunoscute de acum înainte ca regulă de conduită a guvernelor, de a face să domnească justiţia şi de a respecta toate obligaţiile tratatelor". Toate aceste înalte precepte de morală internaţională au fost însă şi au rămas în profundă contradicţie cu obiectivele, mijloacele şi metodele politicii externe duse de cercurile conducătoare ungare. O dovedesc nenumărate fapte petrecute în deceniile ce au urmat. Ungaria horthyistă a fost un permanent focar de agresivitate, atît prin propriile sale planuri de cotropiri de teritorii, cît şi prin rolul de post înaintat al imperialismului şi revizionismului german şi, ulterior, de instrument de acţiune al hitlerismului pentru izolarea statelor antirevizioniste din zonă, cotropirea şi dominaţia lor.

Să amintim, în această ordine de idei, rolul important al Ungariei horthyiste în cultivarea terorismului internaţional — mijloc folosit pe scară largă de forţele reacţionare fasciste şi hitleriste pentru subminarea păcii şi securităţii, lichidarea oamenilor politici ce li se împotriveau, crearea unei atmosfere de încordare şi panică. Este bine-

cunoscut faptul că la Janka Puszka, în Ungaria, se afla unul dintre principalele centre de pregătire a asasinilor ce urmau să execute, din dispoziţia dictatorilor Horthy, Mussolini, Hitler, atentate politice. Procesul uneia dintre cele mai odioase crime — asasinarea, în octombrie 1934, la Marsilia, a regelui Alexandru al Iugoslaviei şi a ministrului de externe francez, Louis Barthou — a dezvăluit opiniei publice internaţionale date şi fapte relevante privind modul în care în Ungaria horthyistă se înnodau firele unor vaste comploturi internaţionale (vezi amănunte în Roger Colombani, Jean-René Laplayne, *La mort d'un roi. La verité sur l'assassinat d'Alexandre de Yougoslavie*, Paris, 1971).

Componentă activă a grupării de state ce pregătea războiul de revanşă, de cotropire de teritorii străine, Ungaria horthyistă a jucat un rol principal în tragedia cehoslovacă din 1938-1939. Este arhicunoscută conivenţa criminală Hitler-Horthy în mutilarea şi cotropirea Cehoslovaciei, în pregătirea, în martie 1939, a unui atac armat contra României. În vara anului 1940, sub mantia hitleristă ocrotitoare, Ungaria îşi atingea obiectivul pentru care nu precupeţise nimic timp de 22 ani: anexarea unei mari părţi a Transilvaniei, răpită poporului român. La 10 iulie 1940, Horthy îi scria lui Hitler: „Ardem de dorinţa de a ne răzbuna pe români... Nu putem suporta «România Mare». Sarcina noastră istorică a fost să apărăm Europa în faţa Răsăritului... Dar, fără a stăpîni Cârpaţii, noi nu putem îndeplini această sarcină. De aceea, stăpînirea Carpaţilor este pentru noi o problemă vitală. Ardealul este singura fortăreaţă naturală a Europei şi va fi spre binele Germaniei dacă ţara va fi în mîini sigure" (Arhiva militară franceză, Vincennes, 7 N-7032: nepaginat). Cum se ştie, „salvatorii" au adus însă cu ei, în toate teritoriile cotropite, teroarea, groaza, crimele monstruoase, au dat o nouă probă elocventă de ceea ce s-ar fi ales din civilizaţia milenară a unui popor paşnic şi drept, ajuns sub călcîiul barbariei[1].

Arsenalul revizionismului horthyist, pus în slujba refacerii vechii Ungarii, a acordat un loc aparte şi un rol deosebit de important bisericii catolice. Intolerant şi exclusivist, catolicismul în vechea Ungarie a fost un instrument de maghiarizare forţată dirijat de statul ungar. După 1918, profitînd de toleranţa guvernului de la Bucureşti, organizaţia bisericii romano-catolice a devenit un fel de stat confesional în statul român, a cărui suveranitate a fost subminată şi nesocotită. Graţie Concordatului cu Vaticanul, încheiat în 1927, revizionismul şi revanşismul ungar au obţinut, prin biserică, un puternic sprijin în planurile lor de subminare a independenţei şi suveranităţii României. Prin articolul 4, Concordatul era deosebit de periculos, „lăsînd toate porţile deschise către Roma tuturor cetăţenilor catolici [din România] care caută acolo nu sprijin religios, ci o pîrghie în acţiunea lor politică îndreptată contra stării de drept actuale a României" (vezi amănunte în Onisifor Ghibu, *Nulitatea concordatului dintre România şi Sf. Scaun*, Cluj, 1935). O recunoştea deschis chiar şi dr. Elmer Gyarfas, vice-preşedintele Partidului maghiar din România şi al Asociaţiei

[1] Vezi volumul *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940-octombrie 1944*, Bucureşti, 1985.

maghiarilor din România pentru Societatea Naţiunilor: „Noi, catolicii ardeleni — declara el — avem aici, la poalele Carpaţilor, o misiune. Ni s-au pus înainte scopurile, ne-am aşezat în inimi busola şi cel ce trebuie să ne păzească să nu ne cufundăm, e cu noi".

Nicolae Iorga, cu incisivitatea-i bine cunoscută, scria: „Oricînd ea [Roma] — deloc latină în această privinţă — ne dădea pe noi pradă ungurilor. Neputîndu-se sprijini pe altă dinastie decît cea a Habsburgilor, Roma nu crede că dintr-un ceh eretic, dintr-un sîrb şi un român schismatici, se poate reface scutarul austro-unguresc al bisericii... De aceea, Roma este aceea care lucrează la educaţie cu hărţile vechii Ungarii la bază, a copilului Otto [de Habsburg]... Roma este aceea care cheamă în congrese pur maghiare pe aceia care au de la Dumnezeu misiunea de a reface Ungaria astăzi, Austria mîine..." (*Neamul românesc*, din 11 noiembrie 1922).

Forţele patriotice şi democratice se pronunţau fără rezerve pentru apărarea frontierelor naţionale, a păcii şi securităţii statului român. În anii cînd pericolul fascisto-revizionist a devenit tot mai puternic, ameninţînd libertatea şi independenţa popoarelor central-sud-est europene, Partidul Comunist Român s-a impus ca forţă mobilizatoare a întregii naţiuni pe platforma luptei de apărare a ţării, de solidaritate cu toate forţele progresiste din lume, cu toţi cei care erau vizaţi de planurile agresive hitleristo-horthyiste. Documentele partidului comunist, în care se atrăgea atenţia asupra necesităţii creării unor largi coaliţii de forţe sociale şi politice capabile să asigure independenţa şi suveranitatea ţării, au găsit un larg ecou în opinia publică românească. Sub conducerea comuniştilor şi a celorlalte organizaţii democratice, patriotice, în anii deceniului patru s-au desfăşurat puternice demonstraţii împotriva fascismului şi revizionismului. Toate acestea au culminat cu marea demonstraţie de la 1 Mai 1939, reunind zeci de mii de participanţi sub lozinca *Să apărăm graniţele ţării!*

În pofida acestor adevăruri, cunoscute de toată lumea, inclusiv de opinia publică de bună credinţă din Ungaria, de oamenii de ştiinţă, istoricii şi publiciştii unguri, care n-au avut nimic comun cu horthyismul şi politica de tristă amintire a acestuia, există încă şi azi prelungiri în timp ale propagandei duşmănoase, dăunătoare ce a înflorit sub regimul horthyist, propagandă care se caracteriza prin exacerbarea şovinismului şi megalomaniei ungare, denigrarea istoriei popoarelor vecine, negarea realităţilor existente şi revendicarea belicoasă a fostelor teritorii, toate acestea printr-o răstălmăcire de o fantezie fără seamăn a istoriei mai vechi sau mai noi, o răsturnare a logicii celei mai evidente. Caracteristic pentru întreagă această propagandă, ante- şi postbelică, este o continuitate perfectă în maniera de răstălmăcire deliberată a istoriei, o similitudine pînă la identitate între tezele fabricate în voita totală ignorare a faptelor şi în contradicţie cu ele.

Un exemplu cît se poate de elocvent despre intoxicarea conştiinţelor tinerei generaţii din Ungaria îl oferă manualele de istorie pentru şcolile secundare din Ungaria (*A magyar nemzet története* — Istoria naţiunii maghiare) folosite în perioada interbelică; ele erau concepute şi realizate în scopul exacerbării naţionalismului şovin şi a denigrării trecutului istoric al popoarelor vecine: „Despărţirea de statul maghiar a românilor, cehilor, slovacilor şi altor naţionalităţi — se arăta în ediţia din 1931 a sus-numitului manual — nu este o reanexare la pămîntul natal şi la naţiunea-mamă, deci nu este o reparaţie a unei nedreptăţi, ci este o mutilare silnică a teritoriului ungar care veacuri de-a rîndul le-a dat azil..." (p. 112).

Prelungirile în timp ale acestui curent de idei şi opinii profund nocive şi periculoase, atît de larg şi consecvent propovăduite şi atît de dragi unor reacţionari învederaţi le regăsim şi azi la un mare număr de istorici, publicişti şi politologi unguri. Astfel, istoricul Magda Adam, în lucrarea *Magyarország és a Kisantant a harmincas években*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968 (Ungaria şi Mica Înţelegere în anii '30), se străduieşte, cu aceleaşi incoerente pseudoargumente, să susţină că tratatul de la Trianon „a dezagregat Ungaria, care era o unitate economică, în părţi cu structuri economice unilaterale, ce au intrat în concurenţă unele cu altele şi au fost incapabile să realizeze o veritabilă autonomie [economică]" (p. 28). Negînd lupta revoluţionară de eliberare a românilor şi a celorlalte naţiuni asuprite de dubla monarhie, Magda Adam taxează drept „imperialistă" şi „reacţionară" orice acţiune politică ce avea drept scop menţinerea frontierelor anului 1918, a stabilităţii şi păcii în centrul şi sud-estul Europei. Printr-o curioasă răsturnare a noţiunilor, aflăm că menţinerea păcii, securităţii, respectarea tratatelor de pace, a frontierelor ar reprezenta o politică „imperialistă", iar revizuirea lor, refacerea falsei „unităţi" a Ungariei vechi — politică „justă", „progresistă". O variantă pe aceeaşi temă este şi articolul lui Sándor Balogh, *Problema ungară la Conferinţa de pace de la Paris (1946)*, în *Külpolitika*, nr. 4/1985. Nimic nou, aceleaşi teze despre „nedreptatea" făcută Ungariei prin tratatul de la Trianon, „anexarea" la România a Transilvaniei, „teritoriu ungar" şi, desigur, despre „dreptatea" ce s-ar fi făcut Ungariei în 1940, cînd i s-a „redat" prin „arbitraj" o parte a Transilvaniei. Numai că, acest autor certat cu adevărul istoric „uită" un lucru elementar şi la îndemîna oricărui cercetător, şi anume, că tratatul de pace de la Paris din 1947 a confirmat tratatul de la Trianon, act ce înseamnă, implicit, reconfirmarea hotărîrilor de autodeterminare din 1918, adoptate de Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, de unire a Transilvaniei pe veci cu patria mamă — România.

Nu sînt greu de înţeles motivele pentru care se intensifică propagarea de către o serie de persoane din ţara vecină a noi şi noi variante pe aceeaşi temă: „necesitatea refacerii vechii Ungarii". Subminarea prieteniei şi colaborării dintre popoarele român şi ungar, destabilizarea situaţiei în această regiune, compromiterea relaţiilor de bună vecinătate dintre România şi Ungaria — sînt dorinţele celor ce reanimă vechi concepţii şi sloganuri horthyiste. Ele vin însă în totală opoziţie cu interesele majore ale păcii şi socialismului, ale prieteniei şi colaborării, ale securităţii şi cooperării în Europa şi în lume. De aici, din Carpaţi, românii au întins întotdeauna o mînă prietenească Ungariei vecine; dar din Carpaţi românii n-au de gînd nici să plece, nici să tolereze stăpîniri străine, nici să accepte atacuri deliberate la adresa istoriei lor multimilenare. ■

TUDOR VLADIMIRESCU —

istoria unui celebru portret

În 1874, în editura craioveană „Gh. Chițu și I. Teodorian", sub semnătura lui C.D. Aricescu (1823-1886), a apărut cunoscuta lucrare *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, însoțită de o culegere de documente intitulată *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*. Corespondența dintre C.D. Aricescu și editorul Gh. Chițu, conservată la Direcția generală a Arhivelor statului, București, ne dezvăluie o latură mai puțin cunoscută a tivității autorului estei importante lucrări istoriografice din secolul trecut. Pasionat de cercetarea arhivelor și a tuturor surselor de informare ce i-ar fi permis o cît mai completă cunoaștere a vieții și activității conducătorului marii ridicări populare din 1821, C.D. Aricescu a ordat o atenție deosebită și laturii iconografice a evenimentelor pe care le-a cercetat. Și negăsind nici o reprezentare grafică a chipului lui Tudor, el s-a adresat pictorului Nicolae Grigorescu cu rugămintea ca, pe baza mărturiilor pe care urma să i le pună la dispoziție, să realizeze un portret al eroului, portret destinat ilustrării volumului în pregătire[1]. Contractul dintre editor și autor stipula în mod special „fotografierea portretului lui Tudor Vladimirescu după originalul în ulei ce se încerca a se face de domnul Grigorescu, dacă va reuși a-l reproduce după însemnările ce i s-au dat, cît se va putea mai natural". Editorul a fost atît de atras de ideea reconstituirii portretului, încît, la 21 iulie 1872, îi scria lui C.D. Aricescu: „Este vorba de portretul lui Tudor Vladimirescu la care țin atît de mult, încît dacă nu l-aș avea mi-ar strica tnată iluziunea. Te felicit de ideea ce ai avut a încerca pre domnul Grigorescu, unicul, după mine, [în stare] de a efectua o asemenea idee".

Portretul lui Tudor Vladimirescu, executat de Th. Aman la cererea editorului Gh. Chițu

Nu se cunosc motivele pentru care N. Grigorescu nu a dus la bun sfîrșit acest proiect. Văzînd însă că acesta întîrzia realizarea portretului și pentru a-l degreva pe C.D. Aricescu, angajat în munca de redactare a lucrării, editorul Gh. Chițu s-a adresat lui Theodor Aman, cu care întreținea vechi legături de prietenie. Acesta a acceptat oferta. Pentru o reconstituire cît mai veridică a chipului marelui bărbat, Aman a utilizat mărturii scrise și orale ale contemporanilor eroului, mai ales pe acelea ale lui Petrache Poenaru, fostul secretar de cancelarie al lui Tudor. Demersul pictorului era urmărit cu viu interes de oameni de cultură și reprezentanți ai vieții politice. Vasile Boerescu — ministrul instrucțiunii publice din acea vreme — i-a mărturisit lui C.D. Aricescu că ar fi dorit să vadă portretul. Pictorul, riguros ca întotdeauna, a răspuns: „Aș fi consimțit cu plăcere la dorința domnului ministru însă după cum știți, portretul nu este definitiv terminat; aștept cadrul [rama] pentru acesta. Un tablou fără cadru nu-și are efect. Dorința domnului ministru mă flatează și voi fi fericit a-l satisface cînd totul va fi în regulă".

La începutul anului 1874 tabloul era isprăvit și trimis, pentru a fi văzut, ministrului instrucțiunii publice. Acesta a apreciat portretul ca reușit, adăugînd că pictorul l-a „făcut cu fantezie", avînd firește, în vedere talentul autorului.

Din 1874, generațiile care au urmat nu au mai putut pronunța numele lui Tudor Vladimirescu decît printr-o asociere a chipului maiestuos pe care i-l fixase pentru veșnicie pe pînză Theodor Aman, acest mare cronicar în imagini al istoriei neamului său.

Lidia BRÂNCEANU

[1] Cel mai vechi portret cunoscut al eroului a fost reprodus în *Magazin istoric*, nr. 11/1974.

● Conflict intre A.A.[1] şi S.S.[2] ● Himmler şi Ribbentrop în cursă pentru a intări dominaţia nazistă in România ● Ianuarie 1941: punerea in mişcare a planurilor Wehrmachtului ● Pentru prima oară reconstituit public dosarul şefului agenturii S.S. la Bucureşti ● Agenţii nazişti şi rolul lor în rebeliunea cămăşilor verzi

RIVALITĂŢI

ÎNTRE WILHELMSTRASSE ŞI PRINZ ALBRECHTSTRASSE

Dr. EUGEN PREDA

Nu trecuse nici o lună de la protocolar fastuoasa prezentare a scrisorilor sale de acreditare la Palatul regal din Bucureşti şi proaspătul ministru plenipotenţiar al Germaniei, baronul Manfred von Killinger[3], a părăsit capitala română. Aparent, plecarea sa a coincis cu vizita generalului I. Antonescu la Viena, pentru a se întîlni cu mareşalul H. Göring. Dar Killinger nu a participat la convorbirile celor doi, din 5 martie 1941, dintre oficialităţile germane de la Bucureşti, prezent la aceste convorbiri fiind H. Neubacher. Destinaţia lui Killinger nu era însă prea departe de metropola de pe Dunăre, fiind convocat la Salzburg. De cînd Hitler îşi instalase, în munţii ce domină locurile, reşedinţa de la Berghof, „oraşul lui Mozart" devenise, după anexarea Austriei, o „filială" pentru numeroase departamente naziste. În vecinătate, în castelul de la Fuschl, domeniu confiscat de la un monarhist austriac, trimis într-un lagăr de concentrare, îşi petrecea o bună parte a timpului ministrul de externe Joachim von Ribbentrop[4].

În cercurile diplomatice şi militare germane de la Bucureşti, scopul chemării lui Killinger nu era un secret, cum a constatat Ulrich von Hassell, fost ambasador la Roma, venit în România în acele zile pentru chestiuni economice, dar şi pentru a relua legăturile cu „vechi cunoştinţe", printre care regina Elena. În seara de 27 martie 1941, el nota în jurnalul său: „Ambasadorul Killinger, în mod destul de curios, lipseşte de trei săptămîni şi în această perioadă, în mod tot atît de curios, Neubacher este un fel de chargé d'affaires[5]. Neubacher însuşi critică absenţa îndelungată a lui Killinger, provocată de luptele sale pentru supremaţie cu alte organe ale partidului [nazist] din Bucureşti, în primul rînd cu S.D. O situaţie tipică pentru al III-lea Reich: toţi contra tuturora". După două zile, o altă consemnare: „Astăzi dimineaţa l-am vizitat pe şeful misiunii militare, generalul Hansen. Şi el se plînge de îndelungata absenţă, de săptămîni, a lui Killinger, abia numit, din care românii ar putea trage concluzia privind o duplicitate a politicii germane. Personal, sînt convins de această duplicitate a Germaniei...

---

[1] Auswärtiges Amt — Ministerul de externe din Berlin.

[2] Iniţialele S.S. provin de la Schutzstaffel; ele au desemnat, la început, pe cei 200 membri ai gărzii personale a lui Hitler.

[3] *Magazin istoric*, nr. 8/1986.

În imagini: protagoniştii unei aprige dispute în care Ribbentrop (stînga) şi Himmler (dreapta) urmăreau întărirea dominaţiei celui de-al III-lea Reich în România.

[4] A fost numit ministru de externe în februarie 1938, după ce deţinuse anterior funcţia de ambasador la Londra (din vara 1936). În rîndurile şefilor nazişti, fostul importator de vinuri, care, în condiţii dubioase îşi adăugase particula nobiliară *von*, era poreclit Ribben*snob*.

[5] Însărcinat cu afaceri, înlocuitor, în absenţă, al titularului legaţiei sau ambasadei respective.

Cum mi-a spus Neubacher, Horia Sima a fost dus în siguranţă în Germania. Killinger a încercat să se impună aici ca singurul reprezentant politic, în primul rînd faţă de S.S., dar pînă acum degeaba".

La Salzburg şi, ulterior, la Berlin, Killinger, cum vom vedea, îşi pleda cazul; dacă pierdea, pentru el nu era în joc doar postul... Conta însă pe sprijinitori puternici şi, în special, pe conjunctură.

Ancheta: o armă cu două tăişuri

La 26 ianuarie, Hitler a primit o telegramă de la I. Antonescu, prin care acesta îşi exprima recunoştinţa pentru că „am simţit în spatele meu umbra loială a marelui Führer". La Berlin însă eşecul rebeliunii legionare (21-23 ianuarie)[1], eşec la care, în urma instrucţiunilor exprese ale Führerului, îşi dăduseră concursul şi şefii legaţiei şi ai misiunii militare germane, a amplificat conflictul dintre J. Ribbentrop şi H. Himmler, şeful S.S. Aflaţi într-o permanentă competiţie pentru graţiile lui Hitler, ambii tindeau la extinderea, în favoarea instituţiilor în fruntea cărora se aflau, a părţii ce le revenea din controlul asupra puterii, premisă de bază în angrenajul celui de-al III-lea Reich pentru păstrarea statutului personal.

Abia sosit de cîteva ore la Bucureşti pentru a-şi lua în primire postul, Killinger primise în zorii zilei de 25 ianuarie o telegramă de la Ribbentrop, în care acesta îi atrăgea atenţia că „se ridică problema cum a fost posibil ca mişcarea legionară să decidă să treacă la acţiune chiar în momentul în care puternice unităţi de trupe germane se concentrează în ţară [în România]?". Instalat în somptuosul palat de pe Wilhelmstrasse, fosta reşedinţă a preşedintelui Germaniei (funcţie abolită odată cu decesul lui Hindenburg, în august 1934), Ribbentrop considera că sosise momentul să-şi consolideze autoritatea. Ribbentrop avea o „natură monstruos de suspicioasă", cum îl descria colaboratorul său apropiat dr. Paul Schmidt[2]. Pentru istoricul vest-german J. Fest, pe ministrul de externe nazist îl caracterizau „o lipsă totală de probitate intelectuală, brutalitatea şi setea de supunere". De la izbucnirea războiului, vanitosul ministru de externe se simţea frustrat de influenţa în creştere a lui H. Himmler în operaţiunile destabilizatoare de peste hotare. În anturajul lui Hitler încă din 1925, Himmler preluase în 1929 conducerea gărzii personale a acestuia, reuşind să-şi lărgească continuu atribuţiile. De la cartierul general S.S. (aflat în clădirile fostului Muzeu de folclor şi ale unei învecinate şcoli profesionale industriale de pe Prinz Albrechtstrasse) se răspîndea pînza de păianjen a Gestapoului (poliţia secretă) şi a celorlalte instituţii poliţieneşti centrale de stat, precum şi a unor organisme direct subordonate partidului nazist şi care aveau misiuni de spionaj şi contraspionaj. Din această ultimă categorie se distingea S.D.[3], dotat şi cu o secţie specială pentru străinătate. Reinhard Heydrich era principalul adjunct al lui Himmler, cumulînd funcţiile de şef al Biroului central al Gestapoului şi al S.D.-ului (Chiar în prezent este dificil să se facă o delimitare strictă a activităţilor agenţilor acestor organisme în afara graniţelor Reichului, adeseori ei acţionînd sub un singur acoperămînt).

În amintita telegramă din 25 ianuarie 1941, Ribbentrop îi cerea lui Killinger să afle circumstanţele în care se produsese acţiunea legionară, deoarece „trebuie să ne întrebăm dacă, în pofida directivelor clare şi neechivoce ale Führerului, nu au existat unele autorităţi germane — fie în România, fie în Germania — care au dat de înţeles legionarilor că recurgînd la puciul lor, în ultimă analiză ei pot conta pe aprobarea vîrfului autorităţilor germane". Ribbentrop, care aprobase cuvertura diplomatică pentru numeroşi agenţi S.D. de la Legaţia germană din Bucureşti, răspunzători direcţi pentru înarmarea şi ghidarea legionarilor în toate acţiunile lor criminale, inclusiv în asasinarea lui Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu, voia acum nu numai să se debaraseze de ei, dar şi să demonstreze lui Hitler cît de zelos era în sprijinirea noilor planuri de extindere a ofensivei naziste în răsăritul şi sud-estul european[4], planuri care reclamau

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1971.

[2] Principalul interpret al lui Hitler, editate în care redacta şi notele de convorbiri ale Führerului cu oamenii de stat străini.

[3] Sicherheitsdienst — Serviciul de siguranţă al Reichsführerului S.S. (titulatura oficială a lui Himmler). Himmler avea în subordine şi trupele S.S. care păzeau lagărele de concentrare, precum şi Oficiul rasei şi populării. Fostul fermier, care se îndeletnicise cu selecţia păsărilor de rasă şi care avea o înfăţişare prea puţin corespunzătoare proclamatelor standarde ariene, devenise notoriu şi ca adept al „purităţii absolute a sîngelui nordic".

[4] Încă la 21 decembrie 1940, ministrul W. Fabricius şi generalul Hansen comunicaseră lui I. Antonescu că noi trupe germane vor sosi în România, pretextînd „situaţia din Balcani, îndeosebi pentru protejarea regiunii petrolifere". Între 7 şi 9 ianuarie 1941, Hitler a convocat la Berghof pe principalii săi consilieri militari şi pe Ribbentrop. El a cerut urgentarea realizării planurilor „de a înfrînge acum Rusia", ceea ce „va risipi ultima speranţă continentală" a Marii Britanii şi va da posibilitate Japoniei să paralizeze o intervenţie a Statelor Unite. S-a decis concentrarea în următoarele săptămîni a unor trupe germane cu un efectiv de peste 500 000 soldaţi în România, din care o parte să treacă în Bulgaria peste Dunăre, imediat după ce fluviul a îngheţat. În contextul acestor pregătiri, Hitler i-a precizat, la Berghof, în 14 ianuarie 1941, şefului guvernului român: „Dacă într-adevăr generalul Antonescu era sigur de efectul favorabil al unei rupturi între Partidul Naţional Socialist şi mişcarea legionarilor, aceasta nu va avea nimic tragic pentru Germania". Oricum, la 20 ianuarie, întîlnindu-se cu Mussolini la Fuschl şi explicîndu-i că „forţele germane care sînt reunite în România depăşesc cu mult numărul celor care vor fi folosite împotriva Greciei", Hitler a spus că „raţiuni temeinice şi lucide dictează că unul [Antonescu] sau celălalt [Sima] trebuie să plece". Chiar în ziua de 21 ianuarie generalul von Richtofen, comandantul Corpului VIII aero sosit în România i-a făcut o vizită de prezentare lui I.

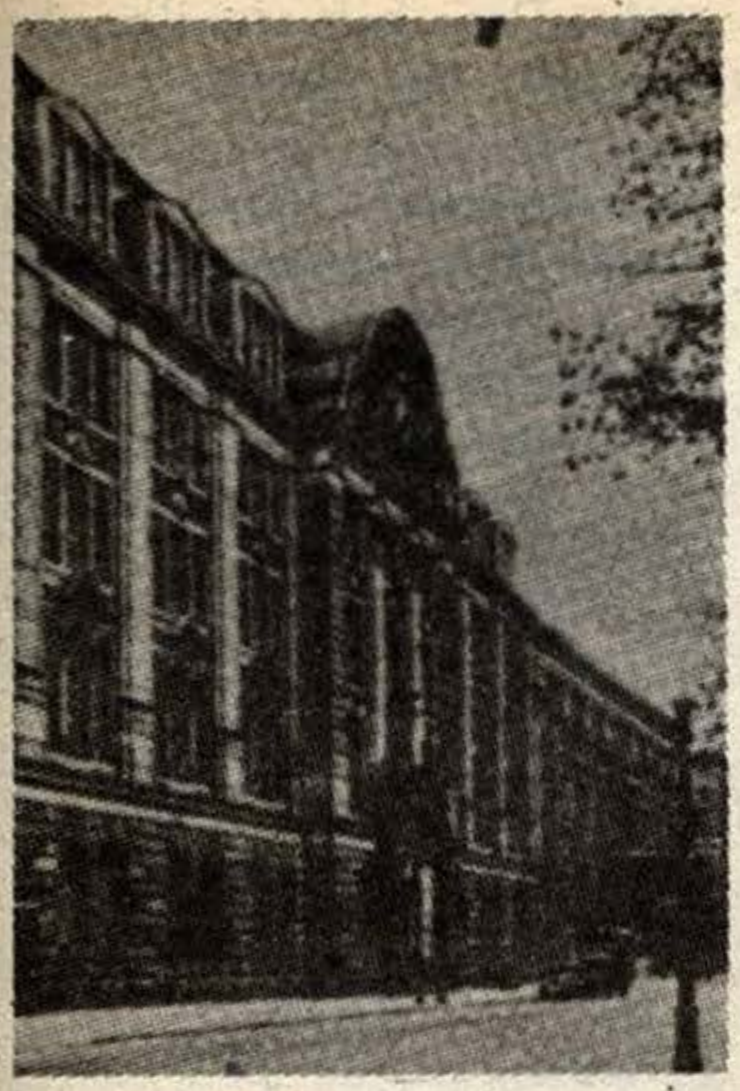

Prinz Albrechtstrasse nr. 8. Sediul principalelor servicii polițienești, informative și contrainformative ale S. S.

o perfectă stabilitate în diferitele zone necesare pentru acțiunile Wehrmachtului. Faptul că în zilele următoare a aflat că Himmler inițiase o corespondență secretă cu Horia Sima i-a sporit suspiciunea că se urmărea subminarea poziției sale și dorea să excludă, pe viitor, posibilitatea ca S.S. să se mai interfereze cu acțiunea A.A. în România[1]. Ancheta despre rebeliune ordonată de Ribbentrop lui Killinger, urmînd a fi ajutat de predecesorul său în post W. Fabricius, și de H. Neubacher, ținea prioritar de conflictul cu Himmler, ceea ce reiese și din instrucțiunile transmise concomitent de a se obține ca „în reconstruirea statului român" I. Antonescu să se bazeze pe mișcarea legionară a cărei conducere să o preia direct.

Rapoarte ale lui Killinger și Neubacher cercetate la Arhivele Statului București indică drept personaj central implicat în rebeliunea legionară pe șeful S.D. la București. Tot el figura primul și pe lista celor 11 nume înmînată la 1 martie 1941 de I. Antonescu lui Killinger cerînd, „în interesul liniștii în țară", rechemarea respectivilor în Germania.

Locatarul de pe strada P

Cînd parcelarea Jianu prinsese contur, un grup de străzi din apropierea lacurilor Herăs-

Manfred von Killinger, ministrul Germaniei hitleriste la București avea o singură misiune: să aplice directivele politicii externe naziste în România

trău și Floreasca a fost desemnat prin literele alfabetului. În vilele din acest cartier locuiau și membri ai corpului diplomatic. Pe strada P, o clădire cu statut de extrateritorialitate, deoarece era înscrisă ca aparținînd Legației germane, servea pentru birouri, locuință și centru de legătură secretă radio cifrată cu Prinz Albrechtstrasse.

Amfitrionul se numea Otto Albrecht Albert von Bolschwing. Se născuse în 1909, la Schoenbruck, în familia unor mari proprietari de pămînt din Prusia. După ce împlinise 17 ani fusese trimis la Londra pentru a se instrui la o firmă de import-export, revenind după cinci ani la Berlin, cu o bună cunoaștere a limbilor engleză și franceză. În 1932, un an după reîntoarcerea sa în Germania — unde începuse să lucreze pe lîngă instituții financiare britanice cu investiții în industria germană — von Bolschwing a intrat în partidul nazist. A călătorit și și-a petrecut o bună parte a timpului în țările din Balcani, pentru ca în 1933 să plece în Palestina[2] unde a fondat o firmă de aprovizionare. Corespondentul D.N.B.[3], dr. Reichert, l-a recrutat în S.D. și, astfel, drumurile lui von Bolschwing s-au împletit cu cele ale șefului agenturii S.D. în Palestina, Leopold von Mildenstein. În 1936, autoritățile britanice, care erau la curent cu activitățile sale și chiar cu rapoartele pe care le întocmea, au refuzat să-i reînnoiască permisul de ședere.

Din nou la Berlin, von Bolschwing n-a șomat, intrînd în subordinea lui Mildenstein, care, între timp, devenise șeful Secției II 112 (Biroul evrei) al S.D. La 12 ianuarie 1937, Bolschwing i-a înmînat superiorului său un document de 17 pagini (*Zum Judenproblem* — Asupra problemei evreiești), în care preconiza forțarea îndepărtării evreilor din Germania, fiind, prin aceasta, un precursor al infamelor acte care au culminat cu holocaustul. În același an, a căpătat drept coleg pe un anume Adolf Eichman, cu care a început o strînsă colaborare.

Antonescu, iar căile ferate românești erau aglomerate de afluxul de trupe blindate, de vînători de munte și infanterie ale Wehrmachtului. Cartierul general al comandamentului Armatei 12 al feldmareșalului List se afla, încă de la 10 ianuarie 1941, la Predeal, în apropierea vilei lui I. Antonescu.

[1] La 5 decembrie 1940, la sediul de pe Prinz Albrechtstrasse, Himmler îl primise pe legionarul V. Biriș, secretar general în Ministerul de interne, care venise la R. Heydrich sub pretextul de „a discuta împreună probleme polițienești". Cu acest prilej, Himmler i-a înmînat o scrisoare personală către H. Sima în care aproba asasinatele de la Jilava, Snagov și Strejnic și îl sugera ca atunci cînd va veni la Berlin pe baza invitației lui R. Hess, locțiitorul Führerului, să-și rezerve „o zi sau două" pentru discuții la cartierul general S.S. „Pentru mine, în calitate de Reichsführer S.S. și șef al poliției germane — scria Himmler — se înțelege de la sine că voi da în orice privință concursul meu, atît cu sfaturi cît și cu fapte, statului român și mișcării legionare, la reorganizarea poliției precum și la reorganizarea mișcării".

[2] Între 1922-1947 teritoriu sub mandat britanic, ocupat militar de englezi încă din 1917, în cursul ostilităților împotriva Imperiului otoman, din primul război mondial.

[3] Agenția de știri germană.

Zelul lui von Bolschwing şi experienţa lui în străinătate, cunoaşterea personală a Balcanilor au fost remarcate de R. Heydrich, care la sfîrşitul anului 1939, scurt timp după izbucnirea războiului, l-a numit şef al S.D. la Bucureşti, post considerat de mare importanţă atît pentru spionaj, cît, mai ales, pentru obţinerea unei răsturnări în România prin intermediul mişcării legionare, a cărei conducere era manevrată de mai mulţi ani de vîrfurile S.S. Deşi raportul şefului misiunii militare germane, generalul de corp de armată E. Hansen, privind „puciul din ianuarie [1941] al legionarilor", evita să pomenească vreun nume, şi deci nici al lui Bolschwing şi nici al lui Kurt Geissler[1], „în legătură cu problema livrării de arme către legionari", acest document consemnează „că o parte din aceste arme provin" dinaintea abdicării lui Carol II: „Atunci s-au adus pe sub mînă în România, din Germania, pistolete, pistoale automate şi motociclete cu mitraliere. Aceste livrări au fost continuate pe faţă după răsturnare [septembrie 1940]; Horia Sima s-a adresat cu astfel de rugăminte ministrului plenipotenţiar [Fabricius], care a discutat despre asta şi cu conducătorul statului [I. Antonescu]. Conducătorul statului nu a avut nici o obiecţie, s-a exprimat însă: «dar nu prea multe». Ulterior, s-au adus, totuşi, pe căi ilegale, pe ascuns de conducătorul statului, alte arme din Germania"[2]. Nu a fost un secret însă că între aceste arme s-au aflat şi cele folosite în timpul asasinatelor de la Jilava, Snagov şi Strejnic, ca şi în cursul rebeliunii legionare. Istoricul britanic David Irving, unul dintre cei mai buni cunoscători ai ansamblului arhivelor celui de-al III-lea Reich, nu are nici un dubiu că Horia Sima era instrumentul lui Himmler şi Heydrich. Oricum, la începutul lunii ianuarie 1941, von Bolschwing a fost convocat pe Prinz Albrechtstrasse, de unde s-a înapoiat la Bucureşti pe data de 13. În aceeaşi zi, Fabricius telegrafia la Wilhelmstrasse că H. Sima a declinat să vină împreună cu I. Antonescu la Berghof, în conformitate cu dorinţa lui Ribbentrop, motivînd că nu putea lipsi din România concomitent cu şeful guvernului. A doua zi, 14 ianuarie, la Berghof, între orele 16.30 şi 20.00, au avut loc convorbirile Hitler-Antonescu, la care au luat parte Ribbentrop, mareşalul W. Keitel, miniştrii Fabricius şi Killinger, generalul-locotenent A. Jodl, şeful statului major al operaţiilor din cadrul O.K.W.

Un răspuns evaziv

Trecînd la aplicarea instrucţiunilor cu care venise la Bucureşti, inclusiv cele referitoare la ancheta ce i se ordonase în 25 ianuarie, Killinger i-a raportat, la 27 ianuarie, lui Ribbentrop convingerea că în momentul invitării lui H. Sima la Berghof „planul de a se încerca o revoltă fusese deja decis", risipind dubiile, dacă ar fi existat, asupra motivului real al absenţei şefului legionar. Dintr-un raport trimis de Neubacher la 24 ianuarie, Ribbentrop ştia că în noaptea precedentă autorul raportului se întîlnise cu H. Sima şi alţi conducători legionari, care se ascundeau prin intermediul S.D.-ului. După cîteva ore, în zori, avusese loc o nouă discuţie, de data aceasta în clădirea de pe strada P. Neubacher scria că intermediarul a fost reprezentantul S.D. von Bolschwing, „cu care am colaborat strîns în cursul ultimelor cîteva zile". Pînă la 27 ianuarie, Killinger nu s-a întîlnit cu H. Sima, a cărui ascunzătoare — cum avea să se constate ulterior — era ştiută de către ataşaţii S.D. şi Gestapo ai Legaţiei germane din Bucureşti. Dar, cum rezultă din raportul lui Neubacher, se ajunsese la o înţelegere cu I. Antonescu ca în cazul legionarilor foşti membri ai guvernului şi care urmau să fie condamnaţi la închisoare pentru răspunderea lor în declanşarea rebeliunii, „sentinţa să poată fi-executată în Germania". Într-o telegramă expediată către Wilhelmstrasse la 3 februarie, Legaţia germană din Bucureşti anunţa că H. Sima şi alţi conducători legionari *ascunşi de S.D.* au cerut salvoconducte[3] pentru a merge în Germania. Cînd, în aceeaşi zi, de la Wilhelmstrasse se cereau precizări, de pe Prinz Albrechtstrasse parvenea un răspuns evaziv în sensul că „e cu totul improbabil ca Sima şi alţi conducători legionari să fie ascunşi de S.D.". Totuşi, la insistenţele lui Ribbentrop, s-a admis ca reprezentantul S.D. să ia legătura cu Killinger „în scop de *informare*" (subliniat în originalul telegramei transmise în 4 februarie, ora 4.00 a.m.).

La 6 februarie a parvenit un supliment la raportul trimis de Neubacher în 24 ianuarie, în care diplomatul nazist încerca să-l disculpe pe Bolschwing că „nu i-a expus imediatei arestări pe oamenii strînşi sub protecţia lui" şi „nu a informat imediat [pe Killinger] pe care nu dorea să-l împovăreze cu [această] răspundere. În temeiul propriei mele experienţe, mă simt obligat să intervin în favoarea felului în care a acţionat Bolschwing şi aş solicita ministrului Reichului pentru afaceri externe să comunice autorităţilor competente opinia mea". Dar pentru a-şi consolida poziţia în raporturile cu S.S.-ul, în faţa lui Hitler, Ribbentrop nu era dispus să-i scape „cazul Bolschwing". După ce la 19 februarie a dat instrucţiuni ca, împreună cu

---

[1] Pentru Geissler, care figura ca reprezentant al Gestapoului, vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1985, pp. 22-23.

[2] Pentru raportul generalului E. Hansen, vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1975. În acelaşi document se arăta că legionarii „au fost sprijiniţi de cercuri din Reich şi din grupul etnic german atît moralmente, cît şi prin livrări de arme".

[3] Document asigurînd libera trecere într-un teritoriu străin sau zonă de război.

R.S.H.A.[1], să se ia măsuri pentru „acordarea azilului" legionarilor „sub supravegherea poliţienească", două zile mai tîrziu, el i-a cerut lui Killinger să-şi extindă ancheta.

Raportul lui Killinger din 26 februarie, deşi pune doar parţial punctul pe *i*, nu e mai puţin revelator. În fruntea listei instigatorilor rebeliunii este plasat Bolschwing. „Organizaţia S.D. ar fi trebuit să oprească eforturile [conducerii legionare] de a-l răsturna pe Antonescu. Aceasta nu s-a întîmplat. Eă [mişcarea legionară] a fost, în mod sigur, încurajată de atitudinea S.D.-ului". Documentul citează nominal pe cei nouă şefi legionari care „au stat săptămîni" întregi ascunşi de S.D., pînă cînd au fost transportaţi în Germania, „ceea ce ar fi fost cu greu posibil fără asistenţa misiunii Wehrmachtului". „Problema a devenit deosebit de dificilă pentru mine — scria Killinger — cînd generalul Antonescu, printr-un intermediar, mi-a trîntit în faţă că principalii legionari erau ascunşi pe strada P, adică în casa S.D., pe un teren [cu regim] de extrateritorialitate germană". Cînd „Bolschwing a trebuit să mi se confeseze, el dădea impresia că se află într-o stare de absolută prostraţie şi avea lacrimi în ochi, deşi altfel este un om brav. Nu-mi pot evita impresia că el era profund zguduit, ca un înfrînt ce suferise o mare dezamăgire şi considera lupta pierdută".

Concluziile anchetei efectuate de Killinger au nemulţumit conducerea S.S., pe Himmler, în primul rînd. Relaţiile dintre S.S. şi A.A. au cunoscut noi momente de încordare; Ribbentrop s-a văzut determinat să-l cheme pe subalternul său pentru a-şi susţine şi prin viu grai concluziile cuprinse în raportul pe care-l expediase din Bucureşti şi care provocaseră evidente animozităţi în ierarhia superioară hitleristă.

„Ţapul ispăşitor"

Absenţa îndelungată a lui Killinger de la Bucureşti (după ce, între 5 şi 10 martie, fusese la Salzburg, s-a deplasat la Berlin) era determinată, aşadar, de acuzaţiile ce i le adusese S.S.-ul în urma anchetei efectuate la Bucureşti. R. Heydrich era nemulţumit nu numai de rapoartele privind implicarea S.D.-ului în recentele evenimente din România — „puciul nechibzuit, rău condus, aproape pueril", cum îl califica raportul generalului Hansen —, dar şi de faptul că ministrul Killinger eşuase în încercarea, pe care i-o solicitase special, de a obţine preluarea directorului general legionar al siguranţei şi poliţiei, arestat în urma rebeliunii. Piesele dosarului adunate de Killinger s-ar fi putut să nu prevaleze în ce priveşte soarta lui personală. Dar mecanismul concentrării trupelor şi aviaţiei germane în România era în plină desfăşurare. Pentru generalul Hansen „o conducere exclusiv legionară ar fi dus, în scurt timp, la un haos general". Acesta era nu numai punctul de vedere al O.K.W.-ului, dar şi al lui Hitler. În plus, scopul real al masivei concentrări de trupe nu putea fi tăinuit prea mult faţă de I. Antonescu, deşi la 20 martie O.K.W. a conchis ca „românilor să nu li se aducă nimic la cunoştinţă despre pregătirile pentru *Barbarossa*[2] pînă la noi ordine". Această dispoziţie a fost reconfirmată la începutul lunii aprilie, cînd în cadrul pregătirilor pentru *Barbarossa* s-a hotărît aducerea a încă şapte divizii de infanterie şi formarea a încă unui stat major de armată.

Între timp, la 12 martie, în absenţa lui Killinger, Neubacher a telegrafiat la Wilhelmstrasse că guvernul român a aflat că „conducătorii legiunii au fost primiţi oficial şi salutaţi cordial la Berlin. Generalul Antonescu consideră că aceasta este în contradicţie cu asigurările ce i le-am dat". Spre a alunga temerile lui Antonescu, legate de prezenţa fruntaşilor legionari în Germania, Ribbentrop a reluat chestiunea într-o scrisoare adresată, la 15 martie, lui Himmler, subliniindu-i că Hitler a „aprobat forma de internare [a legionarilor aduşi în Germania] cerută de generalul Antonescu" şi îi reamintea de „rolul jucat de agenţii germani în puciul Gărzii de fier". Pretinzînd că este bolnav în pat şi că atunci cînd se va însănătoşi va discuta cu Ribbentrop „problema ataşaţilor de poliţie şi ai S.D., imediat ce va exista un prilej de a face aceasta liniştit", Himmler l-a desemnat pe şeful statului său major personal, Gruppenführer S.S.[3] Karl Wolff[4], să ia contact cu reprezentanţii A.A. Lui Wolff i s-a atras atenţia că prezenţa lui „von Killinger în România este urgent necesară, dar pe de altă parte [Ribbentrop] nu o considera posibilă înainte ca problema ataşaţilor de poliţie să fie rezolvată". Un memorandum A.A. din 31 martie, sintetizînd discuţiile cu Wolff, reţinea: „Unele păreri de natură personală care s-au dezvoltat între Reichsführerul S.S. [Himmler] şi Gruppen-

---

[1] Reichssicherheitshauptamt: Oficiul central de siguranţă al Reichului, care, conform deciziei din 27 septembrie 1939, regrupa principalele servicii cu funcţii poliţieneşti, informative şi contrainformative ale S.S. sub conducerea lui R. Heydrich.

[2] Denumirea codificată a planului de atac împotriva U.R.S.S., cuprinsă în Directiva 21 a lui Hitler, din 18 decembrie 1940.

[3] Echivalentul generalului-locotenent.

[4] *Magazin istoric*, nr. 2/1986.

führerul Heydrich, pe de o parte şi ministrul von Killinger, pe de altă parte, au fost soluţionate, între timp, printr-o convorbire între părţile interesate". La 2 aprilie, Wolff îi scria lui Ribbentrop că „indiferent de hotărîrea ce o vei lua în privinţa lui Killinger, el [Himmler] a ordonat, în orice caz, rechemarea imediată a tuturor reprezentanţilor S.S. şi de poliţie din România". Istoricul vest-german Martin Broszat afirmă că Hitler „era foarte mîniat de politica contradictorie a S.S." şi „a ordonat retragerea tuturor însărcinaţilor S.D. din România, iar atunci cînd a aflat că S.S.-iştii mai făceau încă jocul cu Garda de fier — după relatările lui Schellenberg[1] — a ameninţat chiar cu faptul că într-o bună zi va «afuma» el această «ciumă brună»". După cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Heydrich, membrii oficiali ai birourilor Gestapo şi S.D. din România au fost retraşi abia la 6 aprilie. Cei neoficiali au rămas însă pe loc, iar după cîteva luni, în aparatul legaţiei conduse de Killinger, au sosit alţi trimişi cu statut diplomatic, de pe Prinz Albrechtstrasse.

Bolschwing, care din Vechiul Testament ştia desigur de unde provine expresia „ţap ispăşitor" (jertfa care, potrivit legendei, a înlocuit-o pe cea umană), avea să constate pe propria-i piele cum înţeleg şefii săi să procedeze. Viaţa nu i-a fost sacrificată, dar pentru a se da aparenţa unei trageri la răspundere a fost reţinut, cîteva luni, într-o celulă de pe Prinz Albrechtstrasse. Pe baza surselor disponibile deocamdată, nu se poate reconstitui cert cu ce s-a mai ocupat pînă la sfîrşitul războiului, ceea ce nu l-a împiedicat să pretindă, ulterior, că a fost antinazist încă din... 1932, chiar anul în care intrase în partidul nazist.

De la sfîrşitul războiului şi pînă în 1949, conform declaraţiilor sale, a lucrat în „Organizaţia Gehlen"[2], după care, în următorii cinci ani, a acţionat „pentru o operaţiune secretă în serviciul guvernului Statelor Unite", ca recrutor de agenţi pentru Europa răsăriteană. La 2 februarie 1954, Bolschwing a debarcat împreună cu soţia şi fiul în vîrstă de 14 ani de la bordul luxosului vas de pasageri „Andrea Doria", la New York, fiind în posesia unei vize de imigrant. Şefii lui de la serviciile de spionaj americane i-au dat şi o scrisoare către autorităţile de imigraţie prin care certificau că a fost angajat al guvernului S.U.A. şi nu reprezenta o „ameninţare de securitate". Bolschwing s-a lansat cu succes în afaceri şi în 1958 a obţinut cetăţenia americană. Necazuri au început cînd în cursul anchetelor Oficiului de Investigaţii Speciale (O.S.I.)[3] din Ministerul de Justiţie, în legătură cu un caz, a apărut şi numele de Bolschwing. Cerînd informaţii guvernului vest-german asupra unor foşti ofiţeri S.S., printre care „von Bolschwing", O.S.I. a primit un răspuns lapidar: a fost şeful S.D. în Bucureşti şi a emigrat în 1954 în Statele Unite[4]. Încercările O.S.I. de a clarifica antecedentele situaţiei omului de afaceri din California s-au izbit de tot felul de obstrucţii. În cele din urmă, s-a ajuns la un aranjament: în cazul în care Bolschwing renunţă la cetăţenia americană, O.S.I. să nu-i intenteze un proces de deportare, dacă un doctor îi certifica proasta stare a sănătăţii, încît el nu putea să-şi ajute avocatul în pregătirea procesului. Spre sfîrşitul anului 1981, Bolschwing a consimţit să renunţe la cetăţenia americană. După scurt timp a decedat. ■

---

[1] Walter Schellenberg, general S.S., şeful Direcţiei VI din cadrul R.S.H.A. (vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 8/1984).

[2] După capitularea Germaniei, generalul R. Gehlen, şeful Secţiei Armate Străine Est (spionaj militar) a O.K.W., s-a predat cu întregul său fişier de agenţi autorităţilor militare americane. În perioada în care Bolschwing a aparţinut „Organizaţiei Gehlen", aceasta era în întregime finanţată de serviciile de spionaj americane, pentru c re şi acţiona.

[3] Organism creat pentru a cerceta prezenţa pe teritoriul S.U.A. a criminalilor de război nazişti, condiţiile în care au pătruns prin ocolirea unor prevederi legale şi iniţierea procedurii judiciare de expulzare sau extrădare.

[4] Este de menţionat că numele lui von Bolschwing figura nu numai în documen ele de arhivă capturate de armata americană şi exlsten e în Statele Unite, dar şi în volumele de documente asupra politicii externe germane, publicate cu concursul Statelor Unite la începutul anilor '60. (Volumul XII din *Documents on Ge man Foreign Policy*, unde numele lui von Bolschwing figurează de mai multe ori, a apărut în 1962).

PLANSELE NOASTRE

① Personalităţi şi momente ale istoriei româneşti în viziunea lui Theodor Aman (fotografia din dreapta jos). Desen înfăţişîndu-l pe eroul de la 1821, Tudor Vladimirescu

②③ **Bătălia de la Călugăreni** şi **Intrarea lui Mihai Viteazul în Bucureşti,** după această victorie, două din lucrările consacrate de pictor domnitorului primei uniri politice a ţărilor române. În medalioane: Iancu Văcărescu, Cezar Bolliac şi Ion Heliade Rădulescu

④ **La Cetatea Poenari,** zidită în timpul domniei lui Vlad Ţepeş şi **La atac,** lucrare inspirată pictorului de epopeea războiului pentru cucerirea independenţei de acum 110 ani **(Tudor Vladimirescu — istoria unui celebru portret,** p. 26)

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

N. Grigorescu

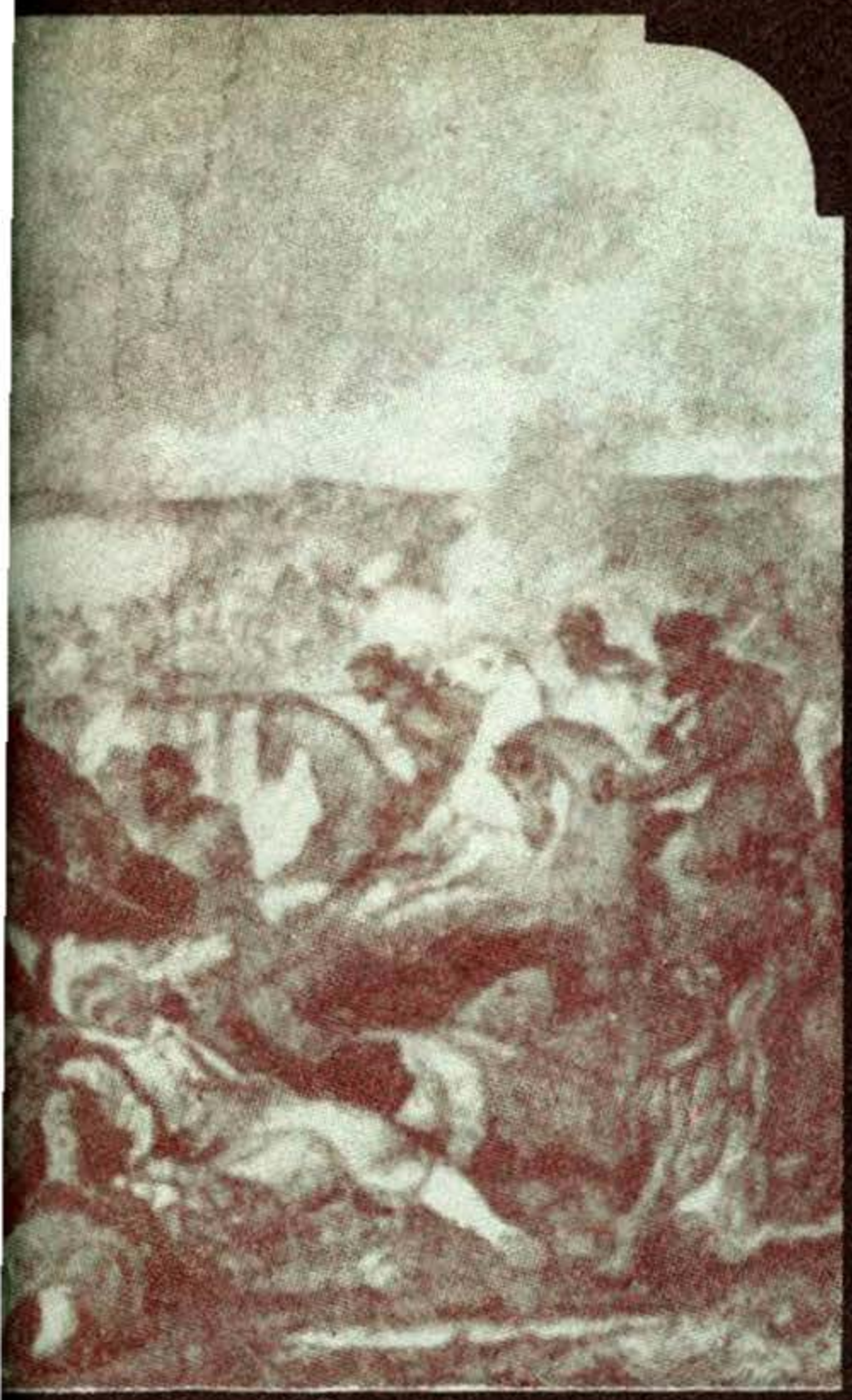

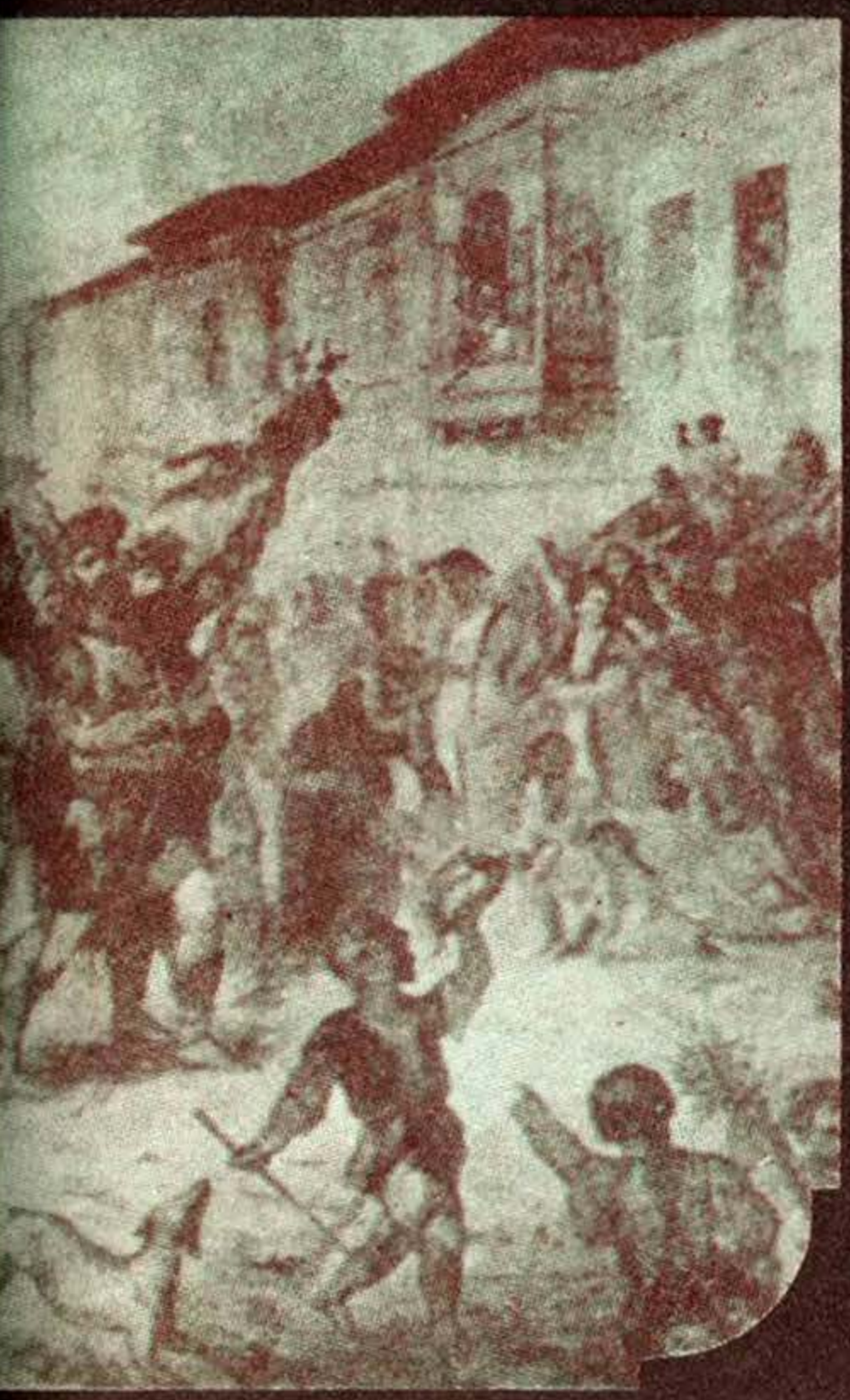

La 18 aprilie 1931, cînd l-a solicitat pe Nicolae Iorga să formeze noul guvern, regele nu a avut în vedere sentimentele de prețuire pe care ar fi fost firesc să le aibă față de cel ce-i fusese profesor; el s-a gîndit doar cum să folosească mai bine și în interes personal prestigiul savantului. Constantin Argetoianu, atunci principalul sfătuitor al regelui în chestiuni politice, reușise să-l convingă că guvernul ce urma să se formeze cu Iorga în frunte nu trebuia să fie decît o formulă tranzitorie, pînă la constituirea unui cabinet care să-l aibă în frunte chiar pe... Argetoianu. Referindu-se la aceste momente ale crizei politice din martie-aprilie 1931, Pamfil Șeicaru scria: „În aprilie 1931, cînd regele a decis înlăturarea național-țărăniștilor de la guvern, partidul liberal [conform rotativei partidelor la putere] era cel care ar fi trebuit să-i ia locul. Or, regele a recurs la o soluție care i s-a părut valabilă să evite un guvern liberal. Guvernul lui N. Iorga avea avantajul că nu-l angaja politic, iar fascinanta personalitate a profesorului acoperea manevra Palatului".

Emanație a unor jocuri de culise, guvernul era lipsit de suport politic și financiar și nu se bucura de concursul Parlamentului, format în majoritate din deputați național-țărăniști. În vederea alegerilor pe care s-a văzut constrîns să le organizeze și care au fost fixate pentru 1 iunie 1931, noul guvern a fost silit să apeleze la partidul liberal, cu care a încheiat un cartel electoral și un acord de colaborare. Pregătirea alegerilor și-a asumat-o C. Argetoianu, care a profitat de ocazie pentru a se titulariza și la Ministerul de interne, devenind, de fapt, omul numărul unu al guvernului. Alegerile au fost cîștigate, dar cu prețul unor încălcări și abuzuri cum numai un politician ca Argetoianu se pricepea să pună la cale.

Consultarea corpului electoral a adus și unele surprize pentru cercurile politice burgheze. Cu acest prilej s-a constatat un proces de radicalizare pronunțată a masei alegătorilor și o creștere a influenței partidelor muncitorești în rîndul maselor populare. Numai așa se explică faptul că, în ilegalitate fiind, și în ciuda măsurilor luate de autorități, comuniștii au reușit să trimită, prin intermediul Blocului Muncitoresc-Țărănesc (B.M.Ț.), mai mulți deputați în Parlament. Chiar dacă la 19 iunie, într-o ședință condusă, în calitate de președinte de vîrstă, de reacționarul om politic A.C. Cuza, mandatele deputaților comuniști au fost invalidate de Adunarea Deputaților, faptul s-a înscris ca un eveniment important al vieții politice din deceniul patru[1].

Supus presiunii clientelei politice care roia în jurul său, cu gînduri de căpătuială, și confruntat cu grava situație economico-financiară, guvernul s-a găsit, încă din primele zile, în fața unor probleme a căror soluționare era ca și imposibilă. Criza continua să se mani-

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1975; 11-12/1986, 1/1987.

RADU R. ROSETTI: PAGINI DE JURNAL

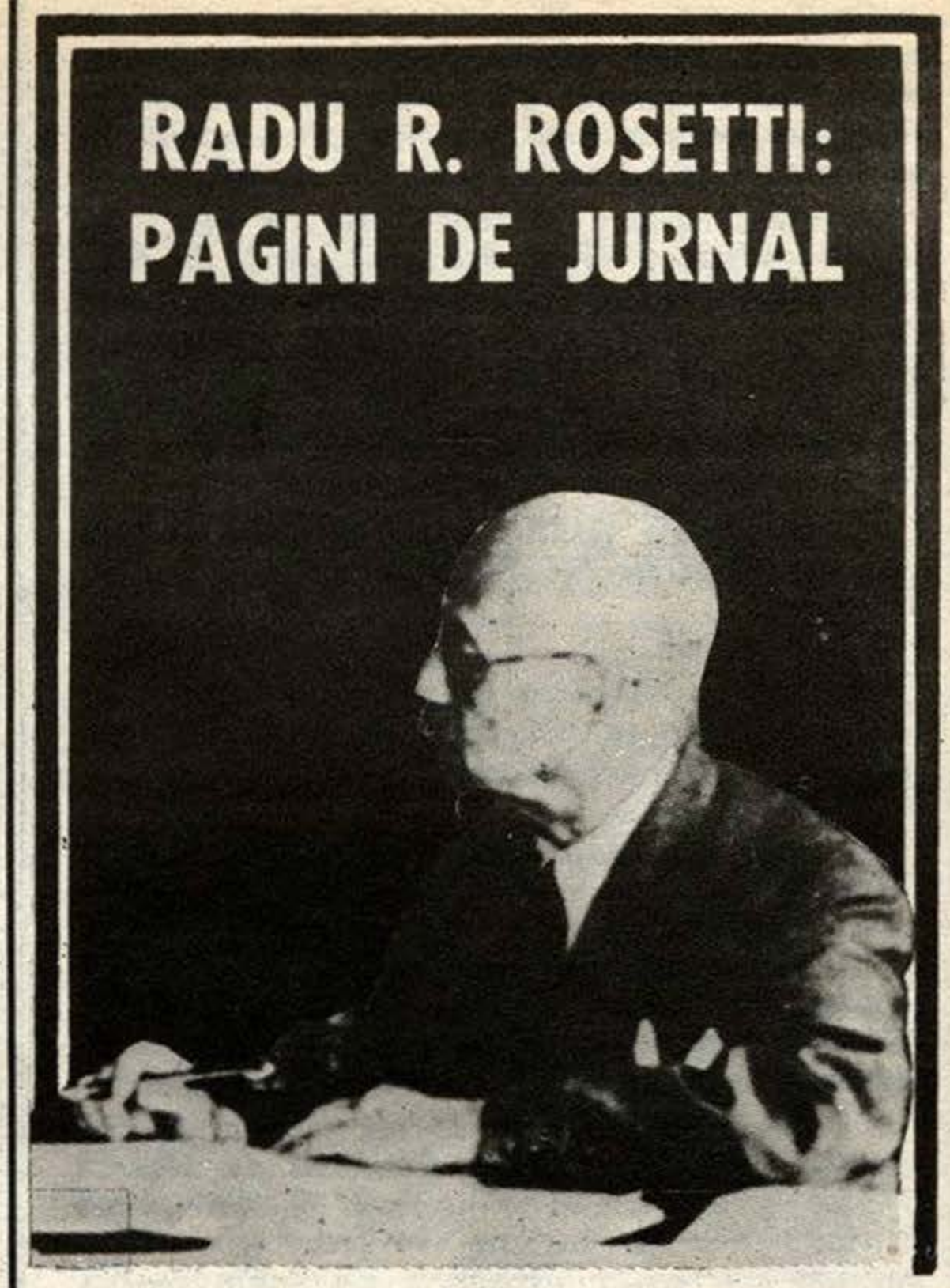

feste cu putere în toate sectoarele vieții economico-sociale.

Stările de tensiune din primele luni ale guvernării Iorga-Argetoianu răzbat și din consemnările pe care le-am extras din jurnalul generalului R.R. Rosetti. Alături de aceste notații, în paginile pe care le publicăm în continuare din jurnalul amintit, cititorul întîlnește și unele micro-portrete ale diferitelor personaje politice pe care autorul le-a cunoscut. Subiectivismul domină unele din aprecierile făcute în privința unor oameni și situații. Imaginea de ansamblu însă a însemnărilor lui R.R. Rosetti dovedește cu prisosință cît de complexă a fost viața social-politică și economică interbelică românească, ajutînd pe cititor să înțeleagă mai profund acea perioadă istorică.

Precizăm că în pregătirea textelor pentru tipar s-au efectuat aceleași operațiuni tehnice ca în numerele precedente[2].

1931

15 mai. *Deschiderea sesiunei anuale a Academiei. Lungă discuție — ce se repetă în fiecare an — asupra lipsei de mijloace... Silviu Dragomir [spune] că țăranii au acum cel mai mare dispreț pentru toți politicienii.*

16 mai. *Terminat de citit* La vie de Tamerlan *de Harold Lamb. Bine scrisă. Ce-am învățat în școală despre Tamerlan și care este*

realitatea! Găsesc că este o crimă a scrie și mai ales a învăța copiii aberații ca cele ce am învățat eu în școală, despre tătari și alții. De altfel se impune cred o reformă completă a manualelor de istorie în general.

23 mai... Daily Express *din 18 mai. În el este un articol prin care se spune că în prefața ediției a II-a (scrisă de Ramsay Macdonald)*[1] *a* [*lucrării*] Smaranda land *se arată că Smaranda este Marta Bibescu. Orice altă femeie decît Marta Bibescu s-ar opune la o astfel de dare în vileag a relațiilor sale extraconjugale. Pe dînsa sînt sigur că o flatează.*

24 mai. *Elise Brătianu mă întreabă de știu ceva de uneltirile lui Vladimir Ghika*[2] *cu Lupeasca.*
Nu știu nimic...

25 mai. *În librăria lui P. Suru, acesta și Sever de Zotta se plîngeau amar că Iorga i-a neglijat și că Argetoianu i-a tras pe sfoară pentru deputăție.*

27 mai. *Ion Lapedatu (fratele lui Alexandru* [*istoricul*]*), care e la Banca Națională și care a făcut acum inspecții prin Ardeal, îmi spune că există o dezorientare generală în capetele lumii de acolo și că-i este teamă că în județele în care este sărăcie mai multă, multe voturi se vor duce la candidații comuniști*[3]*...*

1 iunie. *Întîlnesc pe D-trie Ghika. Spune că este nemulțumit a fi ministru de afaceri străine, a fost silit să primească. E nemulțumit fiindcă guvernul nu are, în ceea ce privește politica externă, o directivă. La întîmpinarea mea că poate deci el să o stabilească, îmi răspunde că nu, pentru că Titulescu are politica sa proprie în Apus. Aici se acuză pe Titulescu de a inspira articolele ostile guvernului și regelui, pe care le publică presa occidentală. Totuși Titulescu este indispensabil pentru că la Liga Națiunilor (care, după părerea lui Ghika, singură păstrează pacea prin lașitatea tuturor puterilor europene) este persoana gratissima. Aici el — Ghika — este acuzat că este francofil, pe cînd este numai bun român și dornic de a păstra prestigiul țării, iar Argetoianu este acuzat de a fi germanofil, ceea ce nu e cazul, adaugă Ghika.*

5 iunie. *Alegerile au de rezultat: 1) că guvernul va fi la cheremul liberalilor 2) că s-au ales comuniști în Cameră*[4] *3) că liberalii georgiști s-au afirmat ca partid. La Academie: Goga e plouat și prezice noi alegeri pentru la toamnă, Al. Lapedatu nu este mulțumit de rezultatul alegerilor din punctul de vedere al liberalilor, părintele Nae Popescu consideră rezultatul alegerilor ca nemulțumitor pentru guvern. Murnu*[5] *este mulțumit de a fi ales. Alex. Cretzeanu vine la mine: zice că regele a obligat pe D-trie Ghika a-l înlocui din comisiunea preparatorie a lucrărilor pentru pregătirea lucrărilor ce vor prezenta comisiei pentru dezarmare de la Geneva. Ghika l-a rugat a nu-și da demisia, căci ar fi silit să o dea și el și-i oferă a-i da altă compensație. Îi zic și eu a nu demisiona. Evident că regele greșește amestecîndu-se în detalii și împingînd răzbunarea*

contra lui B. Știrbey pînă la asemenea micimi, evident că D-trie Ghika nu ar fi trebuit să tolereze acest amestec al regelui, dar și Alex. Cretzeanu strigă urbi et orbi *contra regelui, uitînd că e și funcționar al statului român cu jurămînt către rege și nu numai nepotul lui B. Știrbey.*

Auzisem din mai multe părți că Dumitrescu, [*tatăl lui Puiu Dumitrescu*]*, inspectorul jandarmeriei, umblă să ieie locul lui E.O. Ballif*[6]*. Ieri, precizîndu-mi-se detalii, am scris lui Ballif, la Paris, și am spus lui Sion* [*generalul*] *ca împreună cu Davidoglu să caute a afla știri și să le comunice lui Ballif. Dacă s-ar face* [*înlocuirea dorită de Dumitrescu*] *ar fi o porcărie din cale afară de mare...*

10 iunie. *Cu trenul de la Brașov la Brusturoasa; patru ore de așteptare la Petru Rareș.*

---

[1] James Ramsay Macdonald (1866-1937), om politic englez, lider al P tidului Laburist, prim-ministru (1924, 1929-1931, 1931-1935). Cu prilejul apariției ediției a II-a a cărții lordului Thomson of Cardington, intitulată *Smaranda land*, în care acesta face ample referiri la România și oamenii ei, între c e și Martha Bibescu, Macdonald a scris o prefață, subliniind strînsele legături pe care autorul le-a avut cu țara noastră, începînd din anii 1915-1917, cînd a fost atașat militar în România, și pînă la tragicul său sfîrșit.

[2] Vladimir era fratele ministrului de externe D. Ghika.

[3] Împotriva unor indicații și lozinci total necorespunzătoare realităților din România, pe care căuta să i le impună conducerea Cominternului, P tidul Comunist Român a desfășurat o intensă și rodnică activitate cu pr e ul campaniei electorale și a alegerilor organizate de guvern, reușind să-și creeze puternice aderenți și simpatii în rîndul maselor populare.

[4] Comuniștii, prin intermediul B.M.T., au obținut cinci locuri de deputați în Parlament (amănunte în *Magazin istoric*, nr. 5/1968).

[5] George Murnu (1868-1957), scriitor, academician (1923), autor al unor remarcabile ersiuni românești ale poemelor homerice *Iliada* și *Odiseea*.

[6] Tatăl lui Puiu Dumitrescu voia, probabil, să ocupe locul generalului Ballif, ca administrator al Domeniilor Coroanei.

Cuvîntările ţinute la Bucureşti de Iorga şi de rege cu ocazia serbărilor cu prilejul aniversării zilei de 8 iunie 1930[1] sînt semnificative. Iorga a lovit în Ionel Brătianu şi Barbu Ştirbey. Mă întreb dacă Barbu Ştirbey nu a împins pe Brătianu să-l răzbune pe dînsul (B.Ş.), căci îmi aduc aminte că Ionel Brătianu insista atunci că el n-a avut nimic cu prinţul Carol şi a făcut ce i s-a cerut de regele Ferdinand. Ori Iorga a spus clar că regele Ferdinand a fost montat (evident de Ştirbey)! Mă întreb dacă Ştirbey nu a vrut să-şi perpetueze astfel influenţa după moartea regelui Ferdinand. Toate acestea nu micşorează cu nimic numeroasele greşeli a[le] actualului rege, dar mă lămuresc asupra multor lucruri.

Efectele crizei economice din 1929-1933 sînt tot mai grave. În imagine: şomeri în faţa unui oficiu de plasare

Pe de altă parte cuvîntările — şi a regelui şi a lui Iorga — par a indica un guvern mai de mînă tare.

13 iunie. *Spiritul timpurilor: s-a creat un* ordin pentru merit. *E de discutat dacă era sau nu nevoie... Cu discursurile sale personale, cu punerea sa înainte, cu dragostea sa de uniforme bătătoare la ochi, cu decoraţii etc. regele se arată din ce în ce mai asemănător cu Kaiserul Wilhelm II. S-a văzut unde a ajuns Germania condusă de el şi de camarila din jurul lui...*

14 iunie. Times-*ul sosit azi spune (o telegramă din Bucureşti) că s-a aranjat ca principesa Elena să trăiască în străinătate[2]...*

16 iunie. *N-am putut dormi toată noaptea şi nu ştiu de ce gîndurile mele s-au concentrat asupra lui Barbu Ştirbey şi a personalităţii sale destul de complexe. Nu este în fond nici ce-l arată duşmanii săi şi nici ceea ce ar vrea el să pară. Înalt de trup, subţire, cu trăsături fine şi mult vino încoace, n-a avut niciodată scrupule care să-l împiedice a face ce vroia. Norocos cu femeile, a posedat multe (mi-a spus odată în Gara Chitila, în trenul ce ne ducea la Buftea: „am avut pe toate femeile ce am vrut să am şi nu-mi pasă de ce se spune"; tocmai atunci fusese scandalul cînd tînărul Alex. Cretzeanu, intrînd subit într-o odaie, a văzut pe Hélène Cretzeanu — născută Bărcănescu —, mama sa vitregă, cu care Alex. trăia prost, în braţele unchiului său Barbu Ştirbey) şi a fost amantul reginei Maria. Prin regina Maria a căpătat influenţă asupra regelui Ferdinand şi a crezut că va guverna ţara, ceea ce a şi încercat. Brătianu (Ionel) s-a servit de dînsul, lăsîndu-l să se îmbogăţească şi tolerîndu-i multe abuzuri mici, ca: oprirea trenurilor în Buftea [unde îşi avea proprietatea Ştirbey], linii telefonice speciale pe spesele statului etc., dar nelăsîndu-l să devină o forţă politică independentă. Lipsit de cultură, disprefuind pe cei ce muncesc, idolatrînd pe cei ce au sau mai ales ştiu a-şi face averi, s-a înconjurat slab şi n-a putut pricepe multe situaţii şi mulţi oameni. Are spiritul de clan foarte dezvoltat şi e gata a face orice pentru ai săi, pe care nu-i socoteşte, cum nu se socoteşte, supuşii legii comune (abuzurile cu despărţirea fiicei sale Caterina, modificări de legi în favoarea fiicei sale Elisa, care, căsătorită cu un străin[3] nu putea moşteni bunuri în România etc.). Din copilărie [Barbu Ştirbey] nu a plăcut tatălui său, care era îngrijorat de apucăturile sale leneşe şi de „jouisseur". Sub aparenţe modeste, de o ambiţie nemăsurată; în timpul războiului, [din 1916-1918], marea sa grijă a fost de a pune galoane, ca să aibă un grad mai mare pe care prin nimic nu-l merita, cum n-a meritat nici decoraţiile ce a cules.*

Este deştept, dar o deşteptăciune făcută mai mult din şiretenie, din sfori, din tertipuri. Iancu Cantacuzino[4] l-a supranumit „l'eminence grise".

Cît a trăit Ionel Brătianu a fost un instrument folositor în mîinile acestuia. De ar fi priceput propriile sale puteri şi ce situaţie şi-a creat în opinia publică, s-ar fi dat cu totul la o parte după moartea regelui Ferdinand. S-a crezut însă capabil a duce el ţara prin regină. S-a înşelat...

Una din greşelile sale cele mai mari a fost de a face din Ballif un duşman, căci neprihănita personalitate a lui Ballif i-a fost mult timp o pavăză care a impus multora.

---

[1] Sărbătorirea unui an de la urcarea lui Carol pe tron.

[2] Conform unei înţelegeri stabilite în toamna anului 1930, între Carol II şi fosta sa soţie Elena, aceasta din urmă şi-a stabilit domiciliul la Florenţa, în Italia; a decedat în 1982, la Lausanne (Elveţia).

[3] Elisa Ştirbey, reamintim, era căsătorită cu Edward Boxshall, ofiţer al serviciilor de informaţii britanice şi reprezentant în România al Uzinelor Vikers şi al Asociaţiei de produse chimice din Londra. Totodată precizăm că în nota 5, p. 40, din nr. 11/1986, în loc de Lisbeth trebuie citit Elisa, prima dintre ele fiind cumnata, şi nu fiica lui Barbu Ştirbey.

[4] Este vorba despre dr. Ion Cantacuzino, ministrul muncii, sănătăţii şi ocrotirilor sociale în cabinetul condus de N. Iorga.

17 iunie. *Nouă criză cardiacă asemănătoare aceleia pe care am avut-o la Cluj, nu aşa de dureroasă dar lungă şi plicticoasă.*

18 iunie. *Terminat de citit* The Picture of Dorian Gray[1], *de Oscar Wilde. Ce grozavă critică a moravurilor înaltei societăţi engleze la finele secolului XIX. Dialoguri spirituale, descrieri plastice, analize psihologice amănunţite ale unor stări bolnăvicioase nu justifică afirmaţiunea lui Wilde că forma face arta şi nu fondul.*

Şi despre Ionel Brătianu mulţi vorbesc cu ură, dar nu se poate face o asemănare între dînsul şi Barbu Ştirbey. A avut Ionel Brătianu păcate. Cine nu le are? Şi el a avut pasiuni pentru femei, dar nu a fost cinic. A tolerat slăbiciuni la ai săi (între altele multe lui B. Ştirbey); s-a înconjurat mai ales de oameni ce spuneau amin la tot ce spunea [el], dar era cu atît superior tuturora şi totdeauna se plîngea că nu găseşte oameni; *după război — şi e poate vina sa cea mai mare, căci a făcut cel mai mare rău educaţiei generale — a fost prea tolerant şi nu a lăsat să se ieie măsuri contra tuturora acelora care au păşit greşit şi în timpul războiului şi după el.*

În schimb: un devotament fără margini pentru binele public; o dezinteresare completă pecuniară; o vastă cultură; mult tact, mult farmec; o pricepere neîntrecută în conducerea afacerilor, ...priceperea nevoii reformelor agrare şi măiestrul chip în care a condus acţiunea României în 1914-1916 sînt fapte care-l plasează printre cei dintîi oameni de stat ai istoriei. O caracteristică simpatică a sa era veneraţiunea ce avea pentru tatăl său: tot ce făcea bine, tot ce reuşea atribuia precedenţelor şi pildelor tatălui său; dragostea pasionată de ţară, felul cum vibra cînd era vorba de orice privea neamul românesc, spunea că toate le datora părintelui său. Ca diferenţă cu B. Stirbey, care nu pronunţa niciodată de tatăl său şi rar de bunicul său, cînd credea că-l scoate pe dînsul în relief, dar a cărui istorie (a lui Vodă Ştirbey) nu o cunoaşte deloc.

În comparaţie cu fratele său Ionel, Vintilă Brătianu este socotit inferior. Evident că nu avea o inteligenţă atît de sclipitoare, nici o pricepere politică aşa de deosebită ca a fratelui său, cum desigur o afirma adesea. Dar Vintilă... era extraordinar de muncitor, de o dezinteresare absolută, de o constanţă admirabilă în idei şi în fapte, de o credinţă absolută către neamul său şi avea, pe deasupra, o inimă cu deosebire bună. Citise mult şi temeinic şi era de o discreţiune egală cu a lui Ionel.

Un alt om de stat pe care l-am cunoscut personal — puţin, e adevărat — dar despre care am auzit vorbind mult pe tatăl meu, pe C. Donici şi alţii, a fost Lascăr Catargiu.

Avea aceeaşi iubire pasionată de neam ca şi Brătienii, acelaşi ataşament de ţarină; era tipul de moşier trăit la ţară. Era bun la inimă ca Vintilă Brătianu — nu era vindicativ, nici cult, dar avea mult bun simţ şi era tolerant.

19 iunie. *Unul din şefii pe care i-am cunoscut mai bine şi pe care l-am socotit şi-l socotesc şi acum ca unul din cei mai buni a fost generalul I. Drăgălina[2]: a fost ajutorul lui Cocorăscu la [Regimentul] 9 vînători cînd am servit acolo (1904); era comandantul Şcoalei de infanterie cînd am fost profesor de tactică acolo; a fost comandantul Regimentului Constanţa nr. 34, cînd am comandat o companie acolo (1912-1914). Înalt, bine legat, cu o voce simpatică şi cu o privire inteligentă, bine crescut, plin de tact (de fapt el a condus pe Cocorăscu în multe şi el a învăţat pe Prezan — cînd era ajutorul acestuia la Regimentul de infanterie — cea mai mare parte a ce a ştiut acesta), citit şi mai ales minunat instructor şi mînuitor de oameni. Armata a pierdut mult prin moartea lui, cum pierduse mult înainte prin moartea prea timpurie a omului întreg, care a fost colonelul D. Antonescu.*

Alt şef bun a fost colonel (mai apoi general) I. Herăscu, care comanda Regimentul 5 roşiori, cînd mi-am făcut stagiul. Sever cu sine, ca şi cu alţii, muncitor, foarte cinstit, ocupîndu-se mult de buna stare a oamenilor şi cailor, nu avea înalte cunoştinţe, dar era un bun şi destoinic comandant de regiment...

24 iunie. *Mers de la Bucureşti la Brusturoasa. Ce linişte aicea!*

În tren, Samsonovici cu I. Sichitiu şi Potopeanu [reprezentanţi ai Statului Major Român]; mergeau la Varşovia. Aceste legături continue între statul nostru major şi cele din Mica Înţelegere şi Polonia sînt foarte folositoare...

26 iunie. *Grigore N. Filipescu triumfează acum căci socoteşte că campania sa contra lui Barbu Ştirbey a reuşit. Eu nu ştiu dacă ce i-a făcut mai mult rău lui Barbu Ştirbey decît chiar nemiloasa campanie a lui Filipescu nu a fost însuşi felul lui de a fi. Filipescu însuşi nu este, cine ştie ce şi — pînă acum — singurul său atu este numele tatălui său. Neculai Filipescu era cu totul altceva. Defectele sale cele mai mari erau că era violent, că nu-şi alegea totdeauna bine mijloacele şi oamenii şi că adesea schimba de idei în cestiuni secundare, dar era totdeauna sincer. În schimb, a fost totdeauna cu totul dezinteresat, constant în opoziţia sa liberalilor (îşi zicea conservator, era mai puţin conservator şi mai ales antiliberal) şi şi-a iubit pasionat neamul şi ţara. Eu am auzit mai întîi vorbind mai de aproape de dînsul prin Alex. Baly (bărbatul mătuşei*

---

[1] Cunoscutul roman al scriitorului engiez, tradus şi în limba română sub titlul *Portretul lui Dorian Gray.*

[2] Născut la Caransebeş, Ion Dragalina (1860-1916), şi-a început cariera ca ofiţer în armata austro-ungară, din care a demisionat însă în 1897 şi a trecut în România. În campania din 1916 a comandat Armata 1 română, fiind rănit mortal în cursul bătăliilor de apărare de la Jiu.

mele Zoe) cu care era prieten şi care-i aprecia vioiciuneaşi caracterul. Tatăl meu, fiind prefect de Brăila (1892-1893), a avut conflicte cu N. Filipescu, pentru că tata înţelegea să facă administraţie şi numai administraţie, iar Filipescu, care era şeful politic al judeţului, voia a plasa pe ciracii săi şi a-i acoperi cînd erau prinşi cu pungăşii. Ca să împace lucrurile I. Catargiu, care ţinea mult la tata şi-l aprecia, dar care nu putea supăra pe N. Filipescu, a transferat pe tata ca prefect de Bacău, unde tata a avut acelaşi conflict cu Eug. Ghika Comăneşti, după care tata a fost numit director general al închisorilor.

Eu pe N. Filipescu l-am cunoscut puţin, cînd era ministru de război[1], *am avut atunci cu dînsul o lungă convorbire într-o seară la un bal la Alex. Marghiloman şi [de] mai multe ori la minister, în afaceri de serviciu. Mă socotea, şi a spus-o, prost. Este adevărat că nu am totdeauna nici prezenţă de spirit, nici, mai ales, spirit de apropos. Este adevărat că multe lucruri mi se desluşesc, post-factum, dar în judecata lui Filipescu intervenea mult şi faptul că eram cunoscut cu Ionel Brătianu şi că atunci Filipescu era montat de Averescu contra Inspectoratului General al Armatei al cărui suflet mă socotea. În momentul acela, Filipescu şi Marghiloman insistau în favoarea unui ofiţer de jandarmerie, o perfectă canalie cu un memoriu [de activitate] detestabil, la numirea sau înaintarea căruia prinţul Ferdinand se opunea nu ştiu de ce.*

27 iunie. *Franţa are dreptate, cred, să pună condiţiuni la propunerea Hoower*[2], *care este evident bună, dar care pare a ţine parte mai ales de interesele nemţilor. Dacă se face această uşurare nemţilor, eu le-aş pune următoarea condiţie: ziceţi că nu puteţi plăti, bine, vă amînăm un an plata ratelor ce datoraţi, cu condiţia ca să scădeţi cu sumele ce vă amînăm impozitele şi să mai reduceţi sarcinile contribuabilului german, reducînd bugetul armatei şi marinei cu cel puţin 25-30%. Nu este admisibil ca uşurarea ce se face Germaniei să contribuie la înarmarea sa.*

28 *iunie... De vreun an citesc pe îndelete cărţile lui Liddell Hart*[3]*:* Great capitains unveiled *şi* Reputations. *Le-am terminat azi...*

2 iulie. *La Cameră, alaltăieri, G. Brătianu a fost scuturat de I.G. Duca. Că G. Brătianu o şi meritat aşa ceva, cred, dar cred tot aşa că nu era*

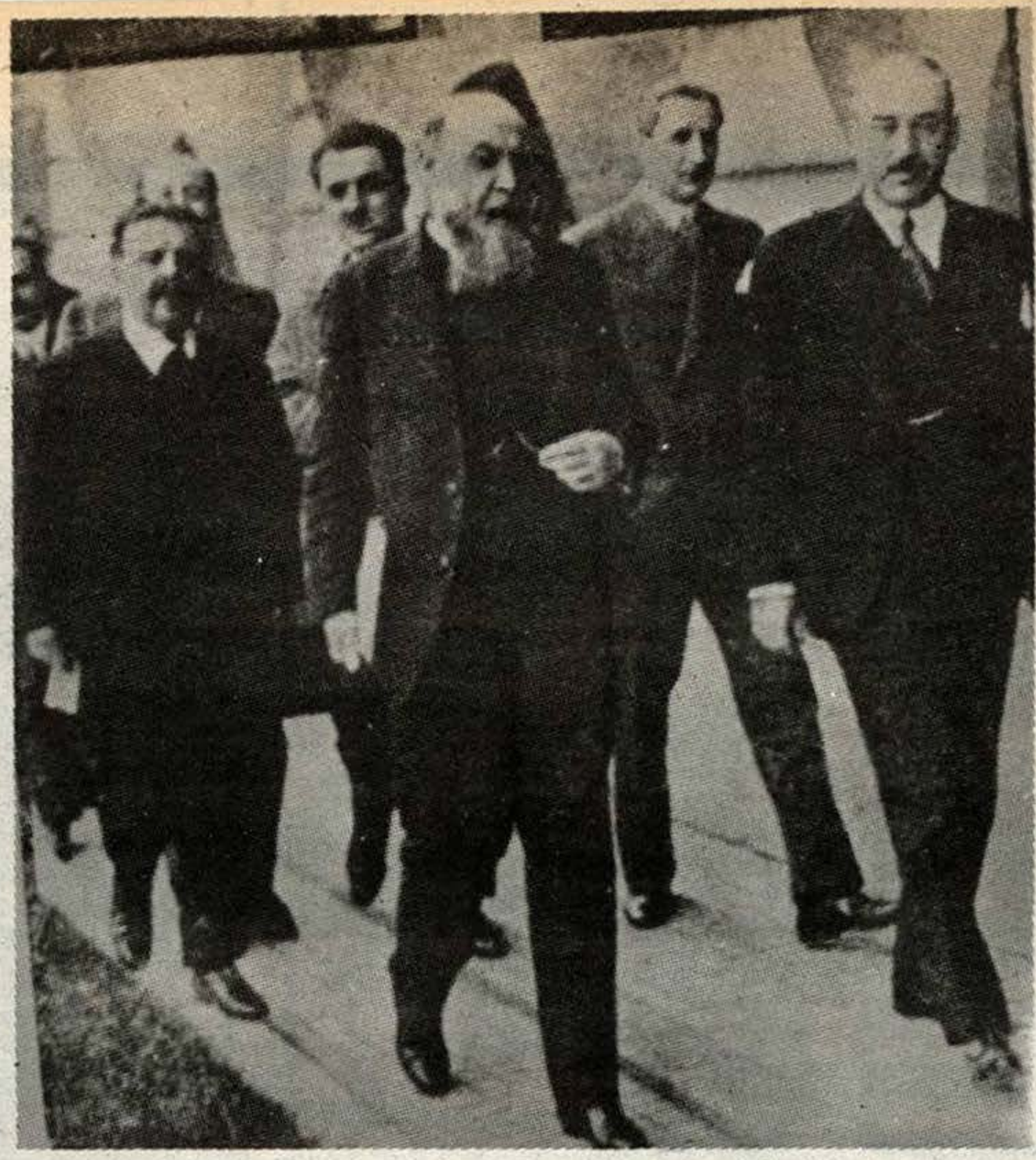

Noul guvern condus de Nicolae Iorga. Imagine reprodusă din Realitatea ilustrată

nevoie de dat în vileag părerea rea ce o avea Ionel Brătianu despre fiul său...

5 iulie. Universul *reproduce după* Îndreptarea *părţi dintr-un articol al lui Averescu, în care acesta spune că regele Ferdinand i-a exprimat dorinţa ca să se revină asupra îndepărtării prinţului Carol de la succesiune. Şi Prezan a zis asta toamna trecută...*

12 iulie. Universul, *sosit azi, anunţă numirea unui nou consiliu la Muzeul Militar, cu Iorga, Ştefănescu-Amza etc. şi fără mine... Nevoind ca să rămînă urmă despre mine acolo*[4]*, adresez o cerere lui Iorga, spunînd că retrag toate donaţiile mele în lucruri sau în bani. Nu vreau ca cu banii mei să se facă lucruri ce nu aprob...*

26 iulie. *Plecînd alaltăieri de aici [Brusturoasa], cu trenul, am sosit ieri dimineaţă în Galaţi. De acolo am luat o barcă automobilă şi [am] cercetat terenul în jurul Garvănului, pe care credeam că s-a dat bătălia din 1574 între Ion Vodă cel Cumplit şi turci. Am fost apoi la Isaccea, ca să văd părţile ce se pot vedea de acolo. Apoi m-am întors. Am sosit azi în Brusturoasa; plimbarea a fost minunată.*

Iorga îmi răspunde două vorbe că nu poate face nimic — deci nu vrea să se amestece... ■

(Va urma)

Selecţia textului, introducere şi note:
Cristian POPIŞTEANU,
Marian ŞTEFAN,
Ioana URSU

[1] Nicolae Filipescu a fost ministru al armatei în perioada decembrie 1910–martie 1912.

[2] Este vorba despre „Moratoriul Hoover", intrat în vigoare la 12 iulie 1931 şi în baza căruia Germaniei i se amîna cu un an plata datoriilor de război.

[3] Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1971.

[4] Din 1924, R.R. Rosetti fusese preşedinte al Consiliului Muzeului Militar.

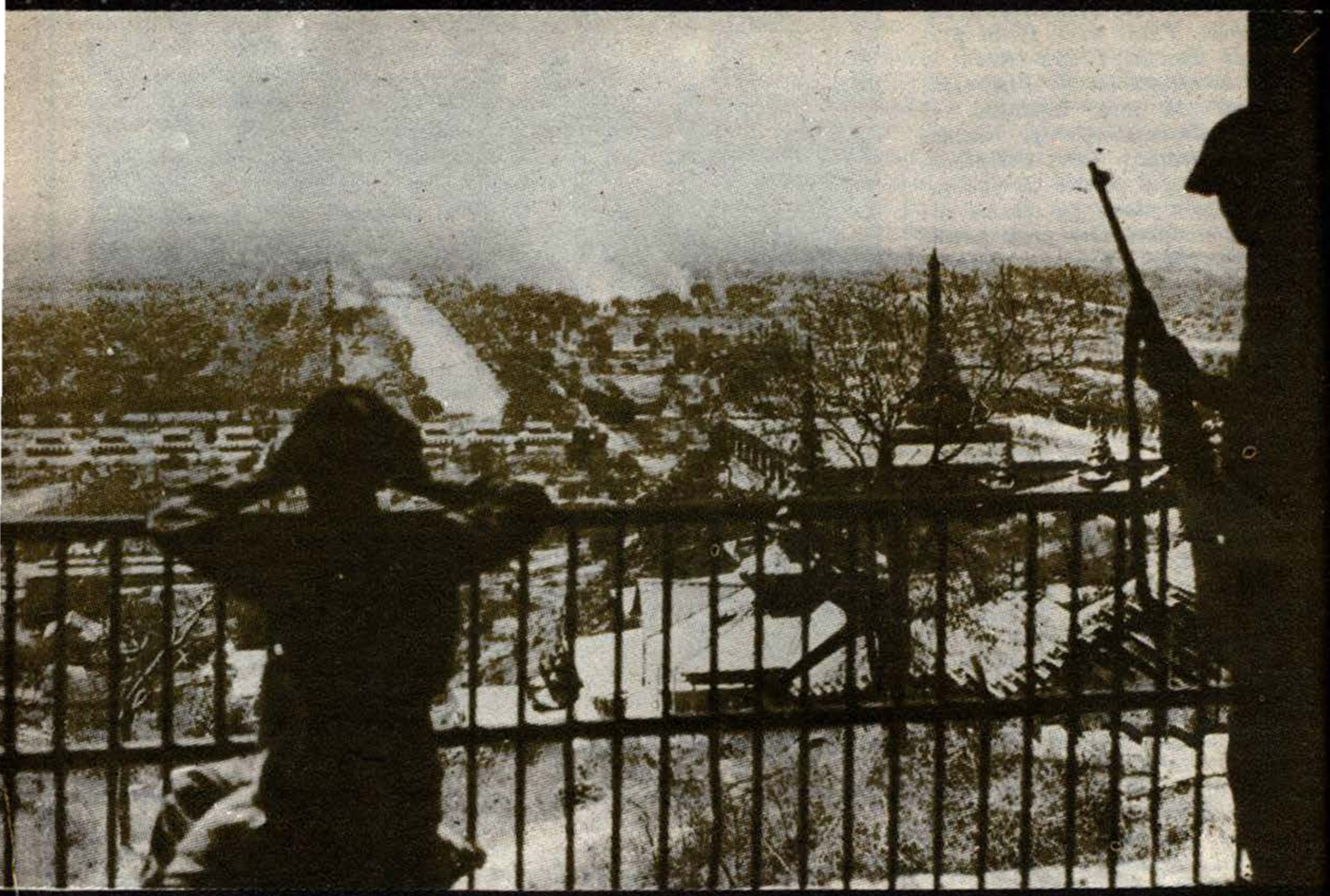

CAMPANIA CEA MAI LUNGĂ

LOUIS ALLEN

Războiul din Birmania a fost un conflict sîngeros şi epuizant, deşi, într-o primă fază, japonezii au reuşit să cucerească ţara, înregistrînd doar un număr relativ redus de victime, circa 2 000. Dacă acestora li se adaugă cei 5 500 morţi, grav răniţi şi dispăruţi din timpul ocupării Malaysiei şi Singaporelui (colonii britanice din 1867), se constată că Japonia reuşise să captureze cea mai mare parte din teritoriile din Extremul Orient ale Imperiului britanic, plătind un preţ modic în vieţi omeneşti. Contraofensiva aliaţilor avea să se încheie, pe pămîntul Birmaniei, cu pierderi în oameni mult mai mari (Malaysia şi Singapore fiind redobîndite abia după capitularea Japoniei).

Anul 1944 a însemnat un nou şi greu tribut de sînge, plătit, de această dată, de invadatorii japonezi, ale căror armate staţionate în Birmania au fost permanent hărţuite şi, prin diferite manevre, lipsite de întăririle şi de aprovizionarea corespunzătoare. Pe de altă parte, deciziile şi eforturile principale ale şefilor militari niponi se concentrau asupra altor zone din Pacific. Pretutindeni însă în ciuda fanatismului dovedit de soldaţii japonezi în decursul luptelor îndîrjite, tendinţa era de retragere şi aliaţii cîştigau treptat teren.

Pe alte fronturi, în prima jumătate a anului 1944, Uniunea Sovietică declanşase noi mari ofensive soldate cu strălucite victorii, aliaţii occidentali pregătiseră şi înfăptuiseră invazia

În imagine: martie 1945. Eliberarea Mandalayului. De pe terasa unui templu care domină oraşul, soldaţi englezi urmăresc bombardarea fortului Dufferin.

din Normandia, fasciştii fuseseră alungaţi din cea mai mare parte a Italiei, iar armata germano-italiană din Africa de nord capitulase (încă din mai 1943).

Continuînd publicarea unor noi fragmente din cartea lui Louis Allen Burma. The Longest War. 1941-45[1], vom constata diferenţa între campaniile desfăşurate în Europa şi cea din Birmania unde, de exemplu, din componenţa armatelor aliate care luptau împotriva japonezilor făceau parte indieni, birmani şi chinezi; mulţi dintre aceştia arătau ca japonezii cînd îşi puneau casca, ceea ce i-a dat mult de furcă generalului american Joseph Stilwell.

În episodul care urmează, Orde Wingate, ajuns general, se pregăteşte pentru a doua sa misiune în spatele liniilor inamicului. Dar Wingate îşi modifică nu o dată planurile, în funcţie de situaţia concretă, iar ce are el în minte nu se poate şti decît în clipa în care subalternii săi trebuie să treacă la acţiune. Ce ar fi urmat dacă lui Wingate i s-ar fi întîmplat ceva?

Pe de altă parte, pe măsură ce situaţiile de pe fronturi se modificau, aveau loc schimbări importante în conducerile ambelor armate[2].

Operaţia „Thursday"

În seara zilei de 5 martie 1944, colonelul Sakuma Takanobu, comandantul Regimentului 214 infanterie din cadrul Armatei 33 japoneze, îşi conducea oamenii spre Jesagyo, un oraş la nord de Mandalay, situat pe valea rîului Kabaw. La un moment dat, a auzit zgomotele unor motoare vibrînd în liniştea nopţii. Sakuma, călare pe cal, şi-a ridicat privirea. Mari avioane de transport, cu luminile de navigaţie roşii şi verzi, vizibile cu claritate, treceau pe deasupra, într-o procesiune ce părea fără sfîrşit. „Probabil se duc să bombardeze Rangoonul", a presupus el, dînd pinteni calului.

Cîteva nopţi mai tîrziu, un alt comandant de regiment, colonelul Matsumura Hiroshi, a fost trezit din somn de zgomotele unei formaţii de avioane. El şi oamenii săi au ieşit din adăposturi şi au privit spre cerul luminat de lună. Cîteva avioane zburau spre nord-est la vreo 1 000 m înălţime, fiecare remorcînd două sau trei planoare. Matsumura şi-a dat seama imediat că implicaţiile operaţiei erau foarte serioase, dar nu a putut să nu se lase impresionat de frumuseţea spectacolului. Pe bolta înstelată, formaţiile arătau minunat. „Ce or fi avînd de gînd să facă în spatele liniilor noastre?".

Matsumura habar nu avea că era foarte aproape de omul care deţinea răspunsul la întrebare. Ca să ajungă la Thonze (în nordul Rangoonului), fusese nevoit să traverseze rîul Chindwin. La 3 martie 1944, Orde Wingate stătea pe malul opus, privind trecerea în acelaşi sens a Brigăzii 16, o unitate specială, condusă de generalul Fergusson. Era începutul operaţiei „Thursday" (Joi), numele de cod al celei de-a doua expediţii a lui Wingate în Birmania.

Reuşita operaţiei anterioare conduse de el, numită „Longcloth", se datora bunei aprovizionări pe calea aerului. În a doua expediţie, avea să facă la fel, şi încă ceva în plus: cu excepţia unităţii lui Fergusson, ceilalţi combatanţi erau duşi la destinaţie de planoare, stabileau capete de pod întărite, departe, în spatele liniilor japoneze, şi construiau piste de aterizare pentru avioanele de transport care urmau să aducă vehicule şi piese de artilerie. Scopul nu era de a angaja o luptă decisivă cu japonezii, ci de a le tăia căile de aprovizionare. Scopul nu era nici măcar acela de a concentra eforturile aliaţilor pentru a pătrunde în Birmania centrală. Dimpotrivă. Ideea era de a izola diviziile nipone 18 şi 56, cu care se lupta generalul Stilwell în nordul Birmaniei.

Trecerea de care se bucura Wingate în faţa amiralului britanic Louis Mountbatten, şeful comandamentului interaliat al Asiei de sud-est (mai tîrziu conte de Birmania) şi chiar a lui Churchill a făcut ca el să obţină aproape tot ce a cerut. Forţele nou alocate operaţiei „Thursday" au fost formate din şase brigăzi, nu una, ca în 1943, fiecare avînd patru batalioane; diferenţa esenţială între „Longcloth" şi „Thursday" consta în aceea că, de data aceasta, Wingate avea la dispoziţie 167 avioane de diferite tipuri şi şase elicoptere.

Misiunea operaţiei „Thursday" era de a ajunge din India în nordul Birmaniei, pentru a-l ajuta pe Stilwell. După ce fuseseră examinate numeroase planuri privind strategia militară a anului 1944, Mountbatten decisese în final că Stilwell va înainta spre zona Mogaung-Myitkyina (oraşe în statul Kachin, în extremitatea nordică a Birmaniei), iar forţele lui Wingate vor izola armata niponă care îl înfrunta pe Stilwell, întrerupînd drumurile japonezilor.

Generalul William Slim — socotit printre cei mai eficienţi comandanţi militari britanici

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1986, 1/1987.

[2] Subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

Cu aripile frînte

După aproape 600 zboruri, peste 9 000 oameni, 1 400 cai-tîri şi arme de artilerie au fost transportaţi în inima Birmaniei ocupată de japonezi. „Prima noastră sarcină a fost îndeplinită, spunea ordinul de zi allui Wingate din 11 martie. Am luat inamicul prin totală surprindere. Toate coloanele noastre au pătruns în măruntaiele duşmanului... Mai mult ca sigur, acesta va reacţiona cu violenţă. Îi vom rezista cu hotărîrea fermă de a recuceri Birmania de nord. Acesta e un moment istoric. E o acţiune cu care se va mîndri orice participant, spunînd într-o zi «am fost acolo»". Surpriza a avut într-adevăr rolul ei în rezultatele obţinute.

S-au organizat mai multe puncte fortificate prin desant aerian, cu excepţia ultimului, construit de brigada specială a lui Fergusson; de aici au fost atacate depozitele de provizii japoneze de la Indaw, vitale pentru continuarea ostilităţilor nipone în nordul Birmaniei. Dar, la 24 martie 1944, un avion în care se afla Orde Wingate s-a prăbuşit pe o colină de lîngă Imphal (capitala statului Manipur din nord-estul Indiei); toţi pasagerii au murit. În acest context, operaţia „Thursday" devenea riscantă. „Wingate s-a prăbuşit şi, odată cu el, planurile sale", se gîndea Fergusson. Moartea lui Wingate — în vreme ce generalul Stilwell cobora spre Myitkyina, Corpul IV era blocat la Imphal într-o luptă cu trei divizii japoneze, iar operaţia concepută de Wingate se declanşase deja — a fost unul dintre evenimentele cele mai tragice ale campaniei din Birmania. Adevăratele condiţii ale producerii accidentului sînt dificil de stabilit.

S-a vorbit mult despre vreme. „Curios, în noaptea în care a decedat Wingate — scrie colonelul F.O. Cave, adjunctul lui Fergusson —, nu dormeam. Nu cred să fi fost vreme rea. Era pe punctul de a izbucni o furtună, dar, după cîte îmi amintesc, ea nu depăşea un caracter local, putea fi ocolită. Am fost surprins cînd am auzit că avionul s-a prăbuşit. Mult mai tîrziu, am aflat că acesta a fost găsit pe colinele de la vest de Imphal, la cîţiva kilometri distanţă de drumul cel bun; în plus, avionul era orientat cu faţa spre est, ca şi cum s-ar fi întors spre Imphal".

„Cea mai probabilă explicaţie — scrie Slim — este aceea că avionul a pătruns, pe neaşteptate, într-una din acele furtuni locale de o extremă violenţă, frecvente în zonă. Aşa ceva era greu de evitat noaptea şi, odată prins de vînt, avionul n-a mai putut fi stăpînit sau şi-a frînt aripile".

Cît despre condiţiile de pe aeroport, unul dintre ultimii oameni care îl văzuseră pe Wingate în viaţă, Frank Thomas, scria: „24 martie 1944. Wingate a decolat cu un bombardier Mitchell B 25 pe o ploaie deasă". Thomas era de serviciu în turnul meteo al aeroportului din Imphal şi îşi aminteşte că un vechi funcţionar al aeroportului i-a atras atenţia pilotului american asupra condiţiilor atmosferice nefavorabile. Acesta a motivat: „Bătrînul (Wingate, care avea 41 ani) ţine neapărat să mergem, aşa încît n-am încotro, trebuie să-l duc". În acest timp, Wingate se plimba în lung şi în lat pe lîngă turnul de control, sub ploaia torenţială, ignorînd-o şi aşteptînd cu nerăbdare să decoleze. Impetuozitatea era o trăsătură specifică a caracterului său. Moartea i-a fost pe potriva vieţii.

Pentru Slim s-a născut o mare problemă: înlocuirea lui Wingate. Dacă operaţia „Thursday" urma să decurgă cum plănuise autorul ei, era vital să fie numit cineva de acord cu ideile lui Wingate, capabil totodată să ţină piept celor mai înalţi şefi militari, care adesea aveau părerile lor. Dar Slim l-a ales pe generalul W.D. Lentaigne, comandantul Brigăzii 111, care îl socotea pe Wingate un parvenit, îi dispreţuia teoriile şi le considera periculoase. Din punct de vedere fizic, Lentaigne se dovedise inapt pentru încercările grele ale campaniei. Sub comanda sa, elanul trupelor a slăbit şi marele plan a devenit confuz.

Întrebarea firească este: cum de s-a întîmplat astfel? Exista un număr apreciabil de posibili succesori: generalul W.G. Symes, generalul Derek Tullock, Calvert... Slim a preferat însă un coleg de la Academia Militară, care nu excelase prin nimic pînă atunci. Urmarea a fost că Symes a protestat la Londra şi a cerut să fie scos din funcţie.

Lentaigne fusese prevenit de dificultăţile ce aveau să apară odată cu musonul, cînd nu se mai putea conta pe aprovizionarea aeriană, deoarece pistele de pămînt deveneau atunci impracticabile. El s-a gîndit că, pentru a menţine coridorul care făcea legătura cu calea ferată, în timp ce Stilwell cobora din nord spre Myitkyina, trebuie să-şi concentreze oamenii, nu să-i disperseze în coloane. De aceea, a ordonat să fie abandonate punctele fortificate White City şi Broadway şi să se construiască, în schimb, altul nou, cu nume de cod „Blackpool". Pentru Calvert şi pentru brigada sa, ideea abandonării a două poziţii — pe care le întăriseră atît de bine şi le apăraseră cu atîta tenacitate — era de nesuportat, de aceea mesajele lui Calvert către Lentaigne au început să sune a nesupunere. Mai apoi, unitatea specială de forţe a trecut sub comanda directă a lui Stilwell. Care nu o dorea.

După luni de confuzie şi ineficienţă, unităţile aduse iniţial de Wingate ajunseseră să nu-şi mai îndeplinească misiunea. Operaţia „Thursday" a luat sfîrşit în august, cînd Stilwell a atins, în sfîrşit, Myitkyina.

Planul „jikatsu jisen"

După ce armatele militariştilor niponi au fost separate, aceştia au început să se pregătească pentru următoarea fază a luptei. Generalul Mutaguchi, comandantul grupării de forţe japoneze, concediase trei generali de divizie în timpul operaţiunii „U-GO". Acum îi venise şi lui rîndul. La 30 august 1944, a fost transferat la Cartierul general din Tokio şi înlocuit de generalul Katamura, comandantul Diviziei 54, care luptase în Arakan, iar acesta, la rîn-

dul lui, a fost înlocuit de Miyazaki. Statul major a avut o soartă similară, unii au fost promovaţi, alţii — înlăturaţi. Ofiţerii de la Rangoon răspunzători de comunicaţii şi operaţii au fost înlocuiţi, ca şi membrii statului major al lui Mutaguchi. În fruntea armatei din Birmania, Tokio a numit conducători militari care îmbinau capacitatea strategică şi flexibilitatea, trăsături personificate de generalul Kimura Hyotaro — şeful Cartierului general pentru Administrarea tehnicii de luptă de la Tokio, care fusese, la un moment dat, şi ministru de război în cabinetul Tojo — cu tenacitatea şi încăpăţînarea şefului său de stat major, generalul Tanaka Shinichi, de la comanda Diviziei 18 din Birmania de nord.

Aliaţii operau şi ei schimbări. Roosevelt a fost de acord să-l mute pe Stilwell. În locul acestuia a fost numit generalul Albert Wedemeyer. Mulţi alţi comandanţi au fost înlocuiţi cu unii care luptaseră în Europa, iar alţii — evidenţiaţi. Însuşi mareşalul britanic Wavell, comandantul lui A.B.D.A. (Australian-British-Dutch-American) Command a venit la Imphal, în luna decembrie, şi, în numele regelui, i-a înnobilat pe generalul William Slim, comandantul Corpului XV de armate, şi pe trei dintre subordonaţii săi, generalul Philip Christison, generalul Geoffrey Scoones şi generalul Montagu Stopford.

Pentru japonezi, războiul începuse să meargă prost în Pacific. Asalturile navale americane se apropiau de Japonia, a cărei flotă a fost distrusă în bătălia de lîngă insula Leyte (23-26 octombrie 1944), în Filipine. În Asia de sud-est, unde cîndva se elaborase planul utopic al unei ofensive în India, se trecuse la defensivă. Ocupate de japonezi, Thailanda şi peninsula Malaya formau linia periferică a unei zone militare suficiente pentru a bloca înaintarea forţelor aliate spre Singapore şi Marea Chinei de Sud. Rolul trupelor japoneze din Birmania era acela de a împiedica orice tentativă de întărire a Chinei.

La 2 iulie 1944, la Tokio fusese emis Ordinul de operaţii nr. 101, prin care se cerea niponilor să continue să reziste ofensivei aliaţilor la vest de Chindwin şi forţelor lui Stilwell în nordul Birmaniei şi la vest de rîul Salween, în acest fel menţinînd întrerupte legăturile aliaţilor dintre India şi China. Dar după cîteva săptămîni, acest ordin nu mai avea nici un rost. Din septembrie, trebuiau asigurate stabilitatea şi securitatea Birmaniei de sud, ca flanc nordic al zonei de apărare din Asia de sud-est. Datoria de a tăia legăturile aliaţilor dintre India şi China rămînea în vigoare, „pe cît posibil", generalul Kimura fiind nevoit să alcătuiască planul strategic necesar, *jikatsu jisen*. Această expresie era foarte folosită la acea vreme de forţele japoneze de peste mări. Însemna: să subzişti prin forţe proprii şi să te lupţi cu forţe proprii. Din Japonia nu mai putea fi aşteptat nici un ajutor. Armatele trebuiau să înveţe să trăiască din pămîntul pe care se aflau. Aprovizionarea Rangoonului pe calea mării era insuficientă, iar bombardamentele aliaţilor întrerupseseră şi calea ferată dintre Birmania şi Thailanda (unde se aflau japonezii). Fosta activitate a lui Kimura la Tokio, ca şef al sectorului tehnică de luptă, îl familiarizase cu organizarea uzinelor în momente dificile, de aceea el se aştepta să obţină totul de la fabricile din jurul Rangoonului. Dar Birmania nu era o ţară industrială. Încercarea lui Kimura avea foarte mici şanse de succes.

Iunie 1944. Secvenţă din timpul jonctiunii regimentelor de avangardă ale Corpurilor XXXIII şi IV ale armatei britanice, pe drumul Imphal-Kohima

În legătură cu planurile nipone, dar şi aliate este interesant că ambele părţi şi-au schimbat intenţiile, în sensul declanşării unei confruntări decisive, fie în Birmania centrală, fie în cea de sud. Victoria britanică, din primăvara lui 1944, de la Imphal, îi dovedise lui Slim că ceea ce trebuia să facă el era nu să ocupe oraşe, ci să determine armata japoneză să lupte şi să o distrugă în luptă.

Cine deţine Mandalay deţine Birmania

Înaintarea armatelor aliate a început la 3 decembrie 1944.

Ele îşi construiau capete de pod peste fluviul Irrawaddy. La 5 km nord de Kalewa, pe malurile rîului Chind in, la Mawlaik, o brigadă din Divizia 20 a traversat rîul. Japonezii aproape că nu au opus rezistenţă, ceea ce a surprins, deoarece malul estic al rîului era, în acel punct, acoperit de o junglă deasă, care ar fi putut fi o stavilă pentru aliaţi.

Calea cea mai scurtă de pătrundere în Birmania, venind din India, era prin Kale a, apoi peste rîul Chindwin spre Yew şi Sh ebo, situate la nord-vest de Mandalay.

Shwebo a fost cucerit la începutul lui ianuarie 1945. La 10 ianuarie, generalul Katamura a dat ordin de retragere spre sud, adică spre fluviul Irrawaddy. De la Shwebo, o parte a forţelor aliate s-a îndreptat spre Mandalay. Generalul T.W. Rees, comandantul Diviziei 19, relata evenimentele în direct, pentru ascultătorii BBC-ului: „Mă aflu în suburbiile din nordul oraşului Mandalay. Luptele continuă. Trupele noastre au ajuns pe vîrful unei coline, au ucis o mulţime de japonezi şi au capturat importante cantităţi de material de război. Este o dimineaţă însorită foarte fierbinte. În jur, este mult praf, trupele noastre se îneacă în praf, sînt pline de sudoare şi mai mult decît epuizate. Au dormit foarte puţin, dar au o stare de spirit şi un elan absolut formidabile. N-am văzut niciodată, niciodată atîta entuziasm".

Şi mai tîrziu: „Atacăm Mandalay. Auziţi probabil zgomotul bombardamentelor de artilerie şi al împuşcăturilor. Eu însumi sînt aproape de zidurile primelor case, rezemat de ele. Băieţii noştri înaintează. Se ţin bine. Înaintează şi tancurile, în timp ce trag intens în ziduri. Se pot vedea găurile făcute în zidurile fortului. Se aud gloanţele şfichiuind... Un zgomot asurzitor. Fum mult în jurul fortului, ceea ce e bine pentru infanteria noastră. Nu sînt sigur care din focuri sînt ale inamicului. Îi văd pe unii dintre infanteriştii noştri alergînd pe lîngă tancuri. Nu e prea înţelept să stai lîngă un tanc".

Traversarea fluviului Irraaddy, care a implicat multe triumfuri sau dezastre inginereşti, o combinaţie sofisticată de planuri meticuloase şi, de la situaţie la situaţie, de improvizaţii, a constituit ea însăşi aproape o campanie. În cinci săptămîni, Slim a trecut două corpuri de armată peste unul dintre cele mai largi fluvii din lume. Cum subliniază unul dintre biografii lui, „realizarea sa poate fi apreciată la dimensiunile exacte doar dacă o compari cu avantajele avute de Montgomery la traversarea Rinului. În spatele grupului de armate ale lui Montgomery, se afla o vastă şi eficientă reţea de drumuri şi căi ferate; divizii aeropurtate se găseau în imediata apropiere, iar tehnica de luptă — vehicule amfibii, perdele de fum continue etc. era de ultimă oră. Artileria, care nu ducea lipsă de muniţii, i-a acordat un sprijin nelimitat. Mai mult. În comparaţie cu Irra addy, Rinul este îngust, iar cursul său binecunoscut".

Divizia 19 a lui Rees, prima care a traversat Irra addy a fost şi prima care şi-a atins obiectivul: reocuparea oraşului Mandalay. Printr-o stranie coincidenţă, la 23 martie al patrulea marchiz de Dufferin şi Ava a fost ucis într-o ambuscadă, între Ava şi fortul Dufferin (primul marchiz dăduse numele său fortului din Mandalay; el era vicerege al Indiei cînd acesteia i-a fost anexată, în 1886, Birmania superioară). Pe fortul Dufferin steagu britanic a fost înălţat de Rees şi de un artilerist din regimentul regal de artilerie.

La căderea oraşului Mandalay, japonezii se aflau într-o situaţie destul de dificilă. Înaltul comandament nipon era conştient că „cine deţine Mandalay deţine Birmania". Capturarea oraşului Meiktila, care a urmat, a distrus orice şansă a generalului Kimura de a mai îndrepta ceva pe frontu din Birmania centrală. ■

(Va urma)

Prezentare şi adaptare de
Stelian ŢURLEA

VECHIME ŞI STATORNICIE ROMÂNEASCĂ

(Urmare din p. 11)

tul Vuia, întîlnim ca donator pe Stoian.

Toate localităţile vizitate de trimişii patriarhali apar ca fiind bine organizate, cu preoţi şi cnezi, iar sumele de bani, numărul animalelor şi obiectelor donate arată că nu sufereau de sărăcie. Banatul deci n-a fost nici depopulat, nici sălbăticit, iar populaţia băştinaşă şi majoritară de aici era românească. Stăpînirea habsburgică instaurată după 1718 a aplicat o aspră politică de deznaţionalizare şi de populare a Banatului cu colonişti şvabi. În cadrul acestei acţiuni, o serie de localităţi, amintite în Catastiful de mile ca ortodoxe şi româneşti, şi-au pierdut caracterul etnic originar; locuitorii din sate întregi (Biled, Bulgăruş, Lovrin, Săcălaz, Teremia ş.a.) au fost strămutaţi, în locul lor fiind aduşi colonişti. Dar politica habsburgică de deznaţionalizare şi dezrădăcinare a satelor româneşti — cu toată asprimea cu care a fost purtată — nu a putut schimba caracterul predominant românesc al Banatului, fapt ce rezultă, între altele, din cercetarea atentă a lucrării lui Iacob Ehrler, întocmită la 1774 şi intitulată *Banatul de la origini pînă acum* şi, de asemenea, din *Istoria Banatului Timişan*, alcătuită în 1780 de Francesco Griselini. La sfîrşitu secolului XVIII, în Banat, românii reprezentau 71-77%, sîrbii 19-20%, germanii 8-8,5%, iar bulgarii şi ungurii 0,6-0,8%.

Sînt acestea adevăruri, peste care nici un istoric cu respect pentru adevărurile incontestabile ale acestei discipline nu poate trece. Învingînd toate vicisitudinile istoriei, Banatul nu a contenit să rămînă, de-a lungul secolelor, un teritoriu românesc, aşa cum o evidenţiază documentele şi aveau s-o consfinţească pentru totdeauna istoricele hotărîri din anul 1918, anul Marii Uniri. ■

IUNIE 1932 — VÎNTUL SCHIMBĂRILOR SUFLĂ PESTE THAILANDA

GHEORGHE MAGHERU

La 24 iunie 1932, în editorialul suplimentului de seară al ziarului Bangkok Daily Mail se relatau următoarele:

„Astăzi de dimineaţă, oraşul Bangkok a aflat că evenimentul politic cel mai senzaţional căruia i-a fost martor în ultimii 150 ani de existenţă s-a desfăşurat în cursul primelor ore dinaintea răsăritului, în deplină linişte, fără să fi fost anunţat de vreun semn prevestitor.

Pînă la amiază, forţele armatei terestre şi ale marinei militare au reuşit să înfăptuiască lovitura care a avut drept scop schimbarea radicală a sistemului de guvernare a Siamului[1]...“ În continuare, autorul articolului menţiona că aflase, din diferite zvonuri, că la unele instituţii guvernamentale şi reşedinţe particulare liniile telefonice ar fi fost întrerupte. Se părea însă că stricăciunile, dacă într-adevăr existaseră, fuseseră deja înlăturate, căci telefoanele şi telegraful funcţionau normal. În oraş, cu excepţia unor mulţimi răzleţe adunate în apropierea Palatului Tronului (unde erau reţinuţi unii dintre membrii familiei regale) şi a Marelui Palat, nu se semnalase nici o urmă de agitaţie. Poliţia, ca de obicei, era la datorie, tribunalele erau deschise, iar poşta îşi vedea de primiri şi expedieri.

Adevăratul spectacol se desfăşura însă tăcut, după cortina alcătuită din cordonul de puşcaşi marini, cu baioneta la armă, care, aşezaţi la mică distanţă de impunătoarea clădire albă a Palatului Tronului, permiteau doar accesul vehiculelor aparţinînd armatei. Din cînd în cînd, cîte un camion, cu o mitralieră montată deasupra, ieşea din incinta palatului, în aclamaţiile mulţimii care aştepta afară, aclamaţii la care soldaţii răspundeau zgomotos.

Străinilor care se arătau curioşi să afle ce anume se petrece li s-a explicat politicos că nu pot pătrunde în palat, şi atît.

De fapt, ce se întîmplase?

Pentru a înţelege mai bine evenimentele din 1932, să aruncăm o scurtă privire asupra trecutului acestei ţări.

[1] Regatul Siamului a primit actuala denumire de Thailanda (*Muang Thai*) în 1939.

Bangkok, 24 iunie 1932: blindate în faţa Palatului Tronului

Treizeci de lovituri de nuia

Primele formaţiuni statale thailandeze şi-au făcut debutul în istorie în secolul XIII, în contextul favorabil al slăbirii vechilor state indianizate care deţinuseră supremaţia în regiune şi al expediţiilor mongole de cuceri e din vremea lui Kublai Khan[1] (1259-1294).

În era Sukhothai (sec. XIII-XIV), perioadă[2] care a marcat apariţia thailandezilor ca popor distinct, regele se numea *Poh Khun* sau *Poh Muang* (Părintele ţării), principala sa funcţie fiind aceea de comandant la vreme de război. Prestigiul lui ca rege se baza, în primul rînd, pe iscusinţa militară; ţara fiind înconjurată de duşmani puternici, numai un stăpîn puternic îi putea apăra independenţa.

În Ayuthia, perioada ulterioară (1350-1767), cînd statul thailandez şi-a extins şi consolidat graniţele, prerogativele şi funcţiile regalităţii s-au modificat sub influenţa tradiţiilor khmere. Astfel, prestigiul vechiului rege-părinte a crescut, acesta devenind rege-zeu (*Deva Raja* în sanscrită). Ridicarea monarhiei la rangul de divinitate a schimbat atît comportamentul regelui, cît şi pe cel al slujitorilor acestuia. De exemplu, sub regimul patriarhal din epoca Sukhothai, cînd un cetăţean avea vreo pricină se ducea la palat, bătea în gongul de la intrare, iar regele ieşea în persoană să-şi întîmpine supusul şi să-i asculte păsul. În perioada Ayuthia, cel care îndrăznea să tulbure liniştea celestă a monarhului primea nu mai puţin decît treizeci de lovituri de nuia.

Regele devenise deci o autoritate supremă şi absolută. El avea putere de viaţă şi de moarte asupra supuşilor, de unde şi noul nume de *Chao Chiwit* (Stăpînul vieţii); ca şi Ludovic XIV al Franţei devenise însă, potrivit acestei concepţii, şi personificarea statului, de unde cealaltă denumire de *Chao Paendin* (Stăpînul ţării). O lege datînd din 1360 stipula că tot pămîntul îi aparţinea. Supuşii erau obligaţi să muncească ţarina, să valorifice recolta, dar nu puteau deveni proprietari. Veniturile ţării se adunau în vistieria statului, care era, de fapt, a regelui, de unde erau distribuite în interes public sau particular, după bunul său plac.

În perioada Ayuthia, monarhia a dezvoltat noi metode de exercitare a puterii, inclusiv crearea unui aparat birocratic de guvernare. În baza unei ierarhii severe, orice individ avea un superior căruia îi datora ascultare; oamenii de rînd erau supuşi stăpînilor locali, care, la rîndul lor, erau supuşi altor stăpîni mai mari; deasupra tuturor trona regele.

Regatul Ayuthia a preluat structura de guvernare khmeră alcătuită din patru camere principale: came a administraţiei locale; camera palatului; camera finanţelor şi camera ţării. Ceva mai tîrziu, pe lîngă acestea, au fost înfiinţate Marele minister al afacerilor civile, denumit mai tîrziu Departamentul nordului, Marele ministe al afacerilor militare, devenit Departamentul sudului, şi Trezoreria.

În pofida acestor reforme nu se poate vorbi despre o centralizare în adevăratul sens al cuvîntului şi nici despre unitate naţională. Cauzele rezidă, pe de o parte, în slabele mijloace de comunicaţie şi transport existente la acea vreme, mijloace care nu permiteau un control al provinciilor periferice şi, pe de altă parte, în sistemul economic al vechiului Siam, care tolera existenţa autarhică a unor subdiviziuni administrative, practic autonome faţă de guvernul central. Sistemul permitea guvernatorului numit de rege „să mănînce provincia". Provinciile se comportau ca nişte mici regate ale căror unice obligaţii erau să umple vistieria regelui cu o parte din venituri, să contribuie cu recruţi la război şi cu forţă de muncă la corvezi.

Regele trebuia să fie deosebit de abil pentru a-i controla pe prinţii de sînge regal şi pe înalţii demnitari cărora li se încredinţaseră provinciile spre guvernare şi care, tentaţi de avantajele personale rezultate din fărîmiţarea ţării, manifestau tendinţe de emancipare.

Şubrezirea sistemului a fost evidenţiată în perioadele de anarhie feudală care au culminat odată cu căderea Ayuthiei, în 1767, în urma unei expediţii a birmanezilor.

Atît Phya Taksin, pe care istoricii thailandezi îl apreciază drept salvatorul patriei, cît şi succesorul acestuia, generalul Chao Phya Chakri, cunoscut sub numele de Rama I (1782-1869), fondatorul actualei dinastii Chakri (el a mutat capitala la Krung Thep, astăzi Bangkok) au trebuit să recurgă la mijloace militare extreme pentru a salva ţara de la fărîmiţare.

O diplomaţie abilă

La începutul sec. XIX, s-a pus cu acuitate problema unităţii naţionale, îndeosebi datorită faptului că principalele puteri ale vremii, Anglia şi Franţa, au început să-şi manifeste pretenţiile colonialiste asupra Thailandei. În aceste condiţii, vechiul sistem de administraţie a ţării a devenit un adevărat pericol naţional. Nu o dată guvernul central s-a trezit amestecat în dispute aprige provocate de afacerile încheiate de unii conducători locali iresponsabili, care concesionaseră companiilor străine ţinuturi întregi, bogate în lemn de teck şi în cositor.

Regele Chulalongkorn, cunoscut sub numele de Rama V (1868-1910) şi socotit de autorii thailandezi marele reformator al ţării, scria pe această temă ministrului de interne, prinţul Damrong, următoarele: „Puterile străine ameninţă acum securitatea Thailandei. Dacă nu reuşim să ne reorganizăm administraţia şi dacă mai tolerăm inefi-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1976, 10/1982, 2/1986.

[2] Periodizarea ca şi denumirea erelor din istoria Thailandei sînt conforme celor folosite de prof. dr. Thawatt Mokarapong — licenţiat *magna cum laude* la Universitatea Chulalongkorn din Thailanda şi laureat cu numeroase titluri la Universitatea din Indiana, S.U.A. — în lucrarea sa recent apărută şi intitulată *History of the Thai Revolution*.

cienţa ei actuală, securitatea noastră va fi primejduită, iar independenţa pierdută".

Tatăl său, regele Mongkut (Rama IV) renunţase la străvechiul privilegiu al celor treizeci de lovituri de nuia şi, de asemenea, la unele elemente vetuste ale ceremonialului regal. În schimb, el a deschis calea influenţelor externe, semnînd o serie de tratate ce acordau privilegii comerciale Marii Britanii (1826 şi 1855), Statelor Unite (1833 şi 1856) şi Franţei (1856), pentru ca în 1867 să inaugureze politica de concesiuni teritoriale către puterile occidentale. Domnia regelui Rama V a coincis cu perioada de apogeu a expansiunii imperialismului european. Şi totuşi, marele merit al acestui rege este de a fi reuşit să păstreze independenţa regatului cu preţul unei diplomaţii abile, dar şi al unor concesii teritoriale inevitabile, reuşind, în acelaşi timp, să doteze ţara cu instituţii moderne.

Printre reformele regelui Rama V se numără crearea unui aparat de stat centralizat, consolidarea sistemului fiscal, abolirea sclaviei şi a corvezilor, înfiinţarea de şcoli, construirea de căi ferate şi instalarea telegrafului. O reformă importantă a constituit-o reorganizarea structurii administrative prin crearea ministerelor-cheie: interne, externe, finanţe, justiţie, război, educaţie, agricultură, ceea ce a permis ţării să facă faţă confruntării cu puterile occidentale. În acelaşi timp, regele a renunţat oficial la titlul străvechi de regezeu.

Evoluţia concepţiei asupra monarhiei reiese chiar din cuvintele succesorului său Vajiravudh — Rama VI (1910-1925), personalitate controversată, figură proeminentă a culturii thailandeze şi continuator al politicii de reforme întreprinse de părintele său: „Să fie bine înţeles că sînt o simplă fiinţă omenească de neam thailandez, căreia i s-a încredinţat misiunea de a menţine independenţa naţională... Ziua în care vă veţi pierde încrederea în mine, ziua în care veţi considera că nu mai sînt demn de această cinste şi de aceste prerogative, ziua aceea va fi şi ziua morţii mele".

Ca urmare a convingerii, tot mai puternice, că zeii nu aveau nimic de-a face cu puterea regelui, precum şi a unor nemulţumiri provocate de cîrmuirea lui Rama VI, în 1912, thailandezii au făcut o primă încercare de răsturnare a monarhiei. Complotul a eşuat. Limitarea prerogativelor regale sau, cu alte cuvinte, înlocuirea monarhiei absolute cu o monarhie constituţională semiparlamentară a devenit însă fapt împlinit pe vremea regelui Prajadhipok, în 1932.

Cum spuneam la începutul articolului, în acel an, un grup de ofiţeri şi civili au organizat lovitura de stat cunoscută în istoriografia thailandeză sub denumirea de „revoluţia din 1932". Cauzele acestui eveniment rezultă din convergenţa a trei categorii de factori.

În primul rînd, uzura şi declinul puterii regale, ca urmare a influenţei ideilor democratice venite din ţările Europei, precum şi a marilor revoluţii din China (1911) şi din Rusia (1917). În al doilea rînd, ridicarea şi perfecţionarea nivelului de pregătire profesională a tinerilor — în special a celor trimişi la studii în Europa — aceştia avînd un rol evident în procesul de modernizare a sistemului de învăţămînt şi de reorganizare a celui administrativ. Rezultatul a fost apariţia unor cadre competente, care nu au mai tolerat slăbiciunile regimului absolutist ce exercita monopolul puterii.

În al treilea rînd, deteriorarea situaţiei economice, provocată în parte, de marea criză mondială din 1929-1933, dar şi de cheltuielile extravagante ale precedentului monarh.

În conflict cu familia regală

Iniţiatorii mişcării din 1932 proveneau dintr-o varietate de grupuri, cu interese distincte, care în decursul anilor s-au divizat, s-au realcătuit şi care, într-o formă sau alta, şi-au disputat ulterior puterea pe scena politică. În prima etapă a revoluţiei se poate vorbi, de fapt, de numai două facţiuni, fiecare aparţinînd unei alte generaţii: facţiunea tinerilor, civili şi ofiţeri, care au insuflat mişcării elanul şi entuziasmul revoluţionar, şi facţiunea vîrstnicilor din armată, care au asigurat prestigiul şi autoritatea necesară controlului puterii în stat.

S-a spus adesea că „revoluţia din 1932" s-a născut în Franţa şi a fost hrănită în Thailanda. Această afirmaţie este adevărată în măsura în care ideea revoluţiei a încolţit în minţile studenţilor thailandezi care studiau în Franţa în anii '20 şi care au fost martori nemijlociţi ai momentului revoluţionar şi ai luptelor politice din Europa, în perioada imediat următoare primului război mondial. Dar, pe de altă parte, şi criza economică din 1929 a declanşat pentru guvernul thailandez o perioadă de mari dificultăţi financiare. Moştenind o situaţie haotică de la regele Vajiravudh sau Rama VI, guvernul regelui Rama VII a căutat să reducă deficitul bugetar prin restrîngerea cheltuielilor Curţii regale şi scăderea salariilor cadrelor din administraţie şi armată. Rezultatul a fost o nemulţumire generală şi îndeosebi a celor care făceau parte din armată.

La 24 iunie 1932, în zori, trupele comandate de ofiţerii rebeli au ocupat poziţiile-cheie din oraşul Bangkok reţinînd principalele oficialităţi ale regimului. Sub presiunea membrilor Partidului Poporului, regele a acceptat Constituţia provizorie din 27 iunie 1932, iar iniţiatorii revoluţiei (toţi făcînd parte din Partidul Poporului) au înfiinţat un Parlament provizoriu, în care deţineau majoritatea locurilor, precum şi un guvern „de uniune" într-o formulă acceptată atît de rege cît şi de partid.

În contextul politic indochinez, „revoluţia din 1932" a avut un deosebit răsunet. Gerald Sparrow, un scriitor englez martor al evenimentelor din Thailanda, citează în lucrarea sa *Land of the Moonflower* (Ţara florii ce răsare la lumina lunii), raportul prezentat de el,

la vremea aceea, către Foreign Office (Ministerul de externe britanic): „Revoluţia din Siam este un indiciu puternic pentru ceea ce se va întîmpla probabil în Birmania, în Indiile Olandeze de Vest şi în Malaysia: conştiinţa naţională a celor din Extremul orient s-a trezit şi se va manifesta în toate direcţiile. Uşurinţa cu care aici a fost preluată puterea va fi un îndemn şi pentru alţii.

Siamul nu va fi afectat numai pe plan intern, dar şi în relaţiile sale externe. Legăturile sale cu Marea Britanie vor slăbi, deoarece noi sîntem consideraţi prietenii regelui..."

Spre deosebire de ţările vecine: Birmania, Malaysia, Cambodgea, Vietnam şi Laos, care au cunoscut dominaţia colonială directă, Thailanda a beneficiat de un statut special, menţinîndu-şi suveranitatea formală ca stat tampon între sferele de interese britanice şi franceze. Mai mult, acţiuni cum ar fi participarea sa la primul război mondial alături de puterile Antantei — deşi s-ar putea spune că efectivele au fost simbolice — au conferit statului thailandez un anumit prestigiu internaţional, fapt ce a contribuit la evitarea unei intervenţii militare a puterilor coloniale, în urma evenimentelor din 1932. ■

Un rege reformator:

Chulalongkorn (Rama V — 1868-1910)

Prof. TJOA HOCK GUAN,
Universitatea din Malacca

În primii cinci ani de la urcarea sa pe tron, Rama V a domnit sub regenţa lui Chaophraya Si Suriyawong. În 1873, cînd a împlinit douăzeci şi unu de ani, Chulalongkorn a început să exercite efectiv puterea regală, proclamînd imediat o serie de reforme ca abolirea sclaviei, a corveţilor, a practicii prosternării în prezenţa regelui etc., urmate de o nouă serie şi mai importantă, vizînd sistemul financiar, legislativ şi administrativ. Thailandezii de orientare conservatoare din rîndul nobilimii şi chiar al familiei regale l-au silit să renunţe la multe dintre ele şi să propună în schimb altele, mai moderate.

Rama V a mai aşteptat vreo zece ani şi apoi a încercat din nou să-şi pună în practică politica de reforme. Prin acestea, Chulalongkorn a urmărit ca thailandezii să rămînă stăpîni în casa lor. Străinii, spunea el, erau „prieteni cu care să-ţi împarţi bucatele, dar nu prieteni care să-ţi întindă mîna cînd te afli pe patul de moarte". El a reuşit să instituie obligativitatea învăţămîntului primar şi i-a încurajat pe thailandezi, îndeosebi pe cei care făceau parte din familia regală şi din aristocraţie, să înveţe ce era bun de la europeni, fie prin trimiterea copiilor lor în străinătate, fie prin angajarea de profesori străini. Cum persoanele care au dobîndit o educaţie superioară proveneau în majoritate din rîndurile familiei regale, Rama V s-a bizuit din plin pe sprijinul unora dintre aceste persoane, cum a fost abilul Devawongse, care a deţinut vreme de 40 ani funcţia de ministru de externe, sau prinţul Damrong, dinamicul ministru de interne al Thailandei şi mîna dreaptă a regelui.

În 1887, trei din fraţii lui Chulalongkorn i-au prezentat acestuia o petiţie semnată de ei şi de alţi cîţiva, prin care cereau instituirea unui regim „constituţional"; răspunsul lui Chulalongkorn a fost plin de simpatie. Poate că petiţionarii ştiau dinainte că regele va considera acest demers ca un sprijin la adresa propriei sale politici de reforme.

Cu ocazia misiunii sale de reprezentant al regelui la aniversarea, în acel an, a 50 ani de domnie a reginei Victoria, prinţul Devawongse a fost însărcinat să efectueze un studiu al regimurilor democratice şi al metodelor lor de guvernare. El a efectuat un turneu în Europa, America şi Japonia, prezentînd un raport detaliat, împreună cu o serie de proiecte de reforme, pe care regele a hotărît să le aplice începînd din 1888.

Una dintre principalele reforme a fost aceea a Consiliului de Miniştri. Acest organism reunea pe cei mai apropiaţi consilieri şi pe principalii executanţi ai politicii regale. Prin tradiţie, ei proveneau din familii aristocratice, îndeplinindu-şi sarcinile pe baza unor criterii pur geografice, în spaţiile denumite Palatul, Capitala, Nordul şi Sudul. Această organizare urma să dispară;

Consiliul era transformat într-un cabinet de 12 miniștri, împuterniciți fiecare cu altfel de răspunderi decît regionale: se instituiau astfel ministerele de interne, de externe, al apărării, agriculturii și comerțului, al justiției, al lucrărilor publice etc. Regele a permis instituirea unei perioade de tranziție de patru ani, după care, în 1892, cabinetul avea să-și preia atribuțiunile. Aceasta nu a reușit însă să funcționeze autonom de la început, dezamăgind un timp speranțele regelui, care urmărise să-i încredințeze guvernarea deplină a țării. Membrii cabinetului începuseră să se certe între ei, mai degrabă concurîndu-se decît completîndu-se unii pe alții. Dar pînă către sfîrșitul anilor 1890, cabinetul și-a îndeplinit îndatoririle fără supraveghere constantă, iar regele și-a putut permite să plece din țară pentru a vizita Java (1896) și Europa (1897). El spera să întărească poziția internațională a Thailandei prin practicarea diplomației personale. Aceste eforturi, însoțite de ampla reformă a legislației thailandeze — materializată sub forma unui nou cod de legi — au permis Thailandei să revendice încetarea regimului de extrateritorialitate pentru rezidenții străini din țară. În 1907 Franța și apoi, în 1909, Anglia au căzut de acord ca cetățenii lor să se supună legilor și autorităților thailandeze. În schimb Thailanda a cedat unele teritorii — vasale ei — englezilor: principatele Kedah, Perlis, Kelantan și Trengganu.

Toate provinciile au fost supuse direct controlului regal, iar aristocrații locali au devenit administratori în slujba regelui. Această cimentare a unității politice a Thailandei a fost rezultatul eforturilor prințului Damrong, ministrul de interne. La început, provinciile au fost grupate în cadrul unor așa-numite „montoane", conduse de un înalt funcționar regal care coordona activitățile guvernatorilor de provincii, în timp ce în fiecare provincie au fost create districte în care adevărata muncă de administrație era făcută de funcționarii regali.

În 1902 însă, în provincii au avut loc tulburări violente,

O delegație thailandeză în vizită la Berlin în 1887. În imagine: cancelarul german Bismarck și oaspeți thailandezi

legate poate de aceste transformări. Noua administrație a reușit să le înăbușe.

Astfel, modernizarea Thailandei a trebuit să se desfășoare în mod treptat. Sclavia a fost „abolită" pentru prima oară în 1874, apoi în 1897 și, în fine, în mod irevocabil în 1905, cînd s-a decretat interzicerea obținerii de noi sclavi, iar vechilor sclavi „datornici" li s-a acordat un mic credit pînă la achitarea datoriilor, după care urmau să fie puși în libertate. De asemenea, corvezile (munca forțată prestată în beneficiul regelui care uneori îi smulgea pe oameni de la rosturile lor) au fost desființate: transformate, la început, într-un impozit în produse, apoi în bani, au fost, în cele din urmă, definitiv abolite.

Odată cu reorganizarea administrației centrale și provinciale, începînd din 1892 s-a introdus și o nouă organizare bugetară. S-a efectuat o departajare între cheltuielile personale ale regelui și cele afectate diferitelor departamente guvernamentale. Astfel, guvernul thailandez a fost în măsură să controleze starea finanțelor țării, dovedind de asemenea un plus de maturitate în utilizarea banului, avînd în vedere faptul că vreme îndelungată în Thailanda se practicase o economie de subzistență și troc.

De asemenea s-a realizat și un ambițios program de construcții de cale ferată: în 1900 s-au construit 260 km de cale ferată, iar în 1930 se ajunsese la aproape 3 000 km. Căile ferate au permis populației thailandeze să vîndă și să cumpere marfă din toate colțurile țării. În vreme ce în 1867 o călătorie de la Bangkok la Ciangmai dura trei luni, în 1905 se redusese la șase săptămîni, iar în 1913 la unsprezece zile. Pe ansamblu, menținerea independenței și pregătirea terenului pentru modernizările ulterioare au reprezentat realizări remarcabile. Chulalongkorn a fost un conducător animat de un spirit novator, care a adoptat orice metode posibile fără a pierde niciodată din vedere specificul thailandez. Respectînd acest principiu, generațiile următoare au trebuit să sesträduiască pentru a păstra echilibrul dintre tradiție și modernitate, propriu epocii lor. ■

Versiunea românească:
Gheorghe MAGHERU

FEBRUARIE 1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● O nouă meserie — reporterul televiziunii, anunță Lupta, începe să-și croiască drum. Astăzi se fac transmisii prin televiziune numai din studio. Este vorba acum ca aceste transmisiuni să se facă de oriunde s-ar produce un eveniment. Astfel se va crea noul corp al reporterilor care vor lucra cu aparatul de radio-televiziune. Pentru formarea acestui nou corp de specialiști — scrie în continuare ziarul citat — s-a creat în studiourile BBC o școală specială care se ocupă cu instruirea celor care se interesează de misterele microfonului și ale celulei optice. Desigur că oamenii aceștia vor lucra pe teren cu mult mai târziu. Atunci însă când aparatele vor fi suficient de perfecționate, reportajul luat prin televiziune va fi perfect pus la punct.

● Astăzi, 12 februarie, Teatrul Național reprezintă, pentru a 149-a oară, piesa lui Tudor Mușatescu Titanic Vals. Nici o piesă românească n-a împlinit până acum — scrie Adevărul — în decurs de numai patru ani și ceva (premiera a fost la 21 noiembrie 1933) acest impresionant număr de reprezentații.

● Duminică 28 februarie, ora 9 seara, d. Șerban Cioculescu conferențiază în sala Dalles despre Critica literară franceză în cadrul ciclului „Franța eternă", organizat de Tinerimea amică româno-franceză.

● Pentru a sărbători inaugurarea noilor sale localuri, Banca Angliei a deschis de curînd o foarte curioasă expoziție. Nu sînt admiși acolo decît rari privilegiați, purtători de cărți de intrare strict personale. Documentele expuse, de o valoare neprețuită, rezumă istoria Băncii Angliei și a hîrtiei-monedă. Alături de bancnote emise de toate băncile din lume, se pot vedea primele bancnote dintre care cea mai veche, emisă în 1697, este în întregime scrisă de mînă și are o valoare de

Lupta antifascistă... capătă din ce în ce un avînt nou, mai larg și mai adînc". Este concluzia formulată într-un document al Partidului Comunist Român, elaborat la sfîrșitul lunii ianuarie 1937 și intitulat *Raport asupra activității secretariatului C.C. al P.C.R. în perioada iulie 1936-ianuarie 1937*. Făcînd o analiză a situației politice din acea perioadă, partidul constată că în fața ascensiunii hitlerismului și fascismului pe plan extern, în România se intensifică activitatea forțelor antifasciste, antirăzboinice. „În ultimul an — se spune în Raport — s-a arătat clar că în sînul partidelor burghezo-democratice, în sînul intelectualității truditoare și în sînul P.S.D. există un curent de stînga care *este hotărît* antifascist, pentru front popular, pentru front unic, care este, în parte, chiar pentru conlucrarea cu P.C.R., caută literatura și primește lozincile noastre [ale P.C.R.]. Trebuie subliniat — continuă documentul citat — că radicalizarea maselor nu s-a oprit, ci dimpotrivă s-a adîncit".

Nepopularitatea grupărilor fasciste în România — se arată în Raport — s-a vădit și cu prilejul unei demonstrații organizate la 8 noiembrie 1936 de Partidul Național Creștin în București, care „a făcut o impresie penibilă. Demonstrația a trecut aproape în tăcere", iar „populația din Capitală n-a luat parte la această demonstrație".

La 23 februarie, are loc o remaniere a cabinetului liberal condus de Gh. Tătărăscu. „Noua formațiune ministerială — consemnează ziarul *Lupta* din 25 februarie — are însă aceeași fizionomie. N-a ieșit nimeni din guvern și n-a intrat decît d. Gabriel Marinescu [prefectul Poliției Capitalei] ca subsecretar de stat la departamentul internelor. Totuși, remanierea are o unică semnificație, și anume: primul ministru a devenit titularul Ministerului de interne. Aceasta înseamnă că departamentul internelor a reclamat ca titular, în împrejurările de azi, persoana care reprezintă acum în partidul liberal maximumul de autoritate"[1].

Măsura vizează — declară primul ministru — „consolidarea administrativă și consolidarea gospodărească" a guvernării. „Cine va mai lovi — declară Tătărăscu — va fi lovit cu toată asprimea legilor; cine va mai provoca și tulbura va simți toată povara sancțiunilor necruțătoare". Remanierea face parte, de fapt, din șirul de măsuri luate de Carol II, vizînd restrîngerea libertăților democratice și instaurarea dictaturii regale, Gabriel Marinescu — membru marcant al camarilei regale — preluînd, pe lîngă conducerea Poliției, pe cea a Jandarmeriei și Siguranței statului.

Comentînd remanierea, *Dreptatea*, oficiosul Partidului Național-Țărănesc, scrie: „Avem, așadar, o nouă remaniere, consacrată

[1] Pentru a ușura lectura, nu am ma marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Macheta pavilionului românesc la Expoziția Universală ce se deschide în mai 1937 la Paris

și aceasta, ca și cea din august trecut, exclusiv menținerii ordinii. După cinci luni, o nouă remaniere e necesară. Tot în scopul asigurării ordinii. Puterea de iluzionare a d-lui prim-ministru e imensă. Credem totuși că nici d-sa nu mai crede că există vreun naiv rătăcit în această țară ca să mai spere ceva de la noua formație ministerială".

Se deschide, la 20 februarie, în București, congresul profesorilor universitari național-țărăniști. Printre participanți, V. Madgearu, D. Gusti, Petre Andrei, Mihai Ralea, I. Răducanu, C. Rădulescu-Motru, N. Costăchescu, C.I. Parhon, Iorgu Iordan, Andrei Oțetea, N.G. Lupu, Traian Bratu, Oscar Han. Pe ordinea de zi a congresului se află probleme privind dezvoltarea vieții universitare, lupta împotriva tendințelor extremiste.

Salutînd congresul, Frontul Studențesc Democrat, front organizat și aflat sub directa conducere a Partidului Comunist Român, adresează o scrisoare profesorilor universitari, în care se precizează, printre altele: „Este pentru prima oară în istoria noastră universitară, cînd profesorii noștri își propun să studieze împreună mai temeinic și mai adînc atît de importanta și grava problemă a situației studențimii române. Noi, studenții democrați — se spune în continuare în scrisoare — fără preget luptăm pentru a indica adevăratul drum al studențimii române, drumul muncii pentru luminarea și înzestrarea poporului cu drepturile și libertățile necesare, spre a-și putea spune, legal și pașnic, cuvîntul".

Activitatea Frontului Studențesc Democrat, condusă de P.C.R., este reflectată și în presa acestei luni. Astfel, un comunicat al F.S.D., publicat de ziarele din 19 februarie, precizează scopurile și platforma de acțiune a studenților democrați: „lupta profesională în Universitate și lupta antirevizionistă".

Împotriva studenților democrați, bandele extremiste dezlănțuie atacuri, încercînd intimidarea și abaterea lor de la calea luptei pentru drepturi egale la studiu, pentru condiții mai bune în cămine, împotriva atîtărilor șoviniste, revizioniste. Astfel, după cum consemnează *Dimineața* din 22 februarie, Gogu Rădulescu, președintele F.S.D., „a fost răpit de pe stradă și schingiuit la sediul medicinițtilor pentru activitatea d-sale democratică în rîndurile studențimii. Cazul d-sale însă, deși ridicat în Cameră de d. G. Iunian, n-a fost încă lămurit de d. ministru [de interne]. De asemeni, reclamația făcută la parchet de d. Gogu Rădulescu n-a avut pînă azi nici o urmare".

Printre problemele aflate în centrul dezbaterilor parlamentare, în această lună februarie 1937, se află și cele privind politica externă a României.

Cronică măruntă

22 lire sterline. Banca Angliei a fost întemeiată în 1694, după cum rezultă dintr-un document din luna iulie a acelui an. La acea epocă Wilhelm III, avînd nevoie de bani pentru a continua războiul împotriva lui Ludovic XIV, a cerut să i se avanseze de către un grup de 25 financiari englezi 300 000 lire sterline, cum indică primul registru de casă al Băncii, în fruntea căruia se află inscrisă invocația „Laus Deo". Alte registre conțin date privind comerțul cu sclavi, precizînd cantitățile de arme, de pulbere, de bumbac ce trebuiau date în schimbul unei încărcături de africani.

● Inventatorul primei parașute rusești, G.E. Kotelnikov, care trăiește la Leningrad — notează Dimineața — și-a serbat a 65-a aniversare. Kotelnikov a început să lucreze la invenția sa în anul 1910. Încercările făcute au dat rezultate strălucite. Cînd raportul asupra acestor încercări a fost comunicat marelui duce Alexandru Mihailovici, acesta făcu pe marginea raportului următoarea adnotare: „Parașuta este pentru aviație un lucru dăunător, deoarece aviatorii, la cea mai mică primejdie din partea inamicului, se vor salva cu aceste parașute și vor abandona astfel avioanele, fără luptă, adversarului".

● În editura „Adevărul" apare studiul Britannia de T. Cristureanu. Ziarul englez The Morning Post scrie despre cartea economistului român: „Fără îndoială că Britannia este cea mai competentă lucrare asupra Imperiului care a apărut vreodată în Balcani".

● Se împlinesc nouă ani de la moartea tenorului N. Leonard, supranumit „prințul Operetei". „Era un fermecător cîntăreț — notează Dimineața. Vocea lui caldă, puternică și dulce totuși era încărcată de un magnetism care atrăgea toate inimile. Fiziul lui înalt, suplu, cu obrazul oval

FEBRUARIE 1937

Pe aici a trecut războiul (fotografie publicată de Realitatea ilustrată din Madridul atacat de rebelii fasciști)

Tenorul N. Leonard (1886-1928)

Cronică măruntă

şi fin, cu fruntea semeaţă, cu ochii vii, expresivi şi frumoşi împlinea procesul de vrajă.

A cîntat în operă şi a obţinut strălucite succese pe mari scene din străinătate. Dar el era un pătimaş îndrăgostit al ţărişoarei. Din metropolele ce-l aclamau, nostalgia patriei îl readucea repede acasă".

● Zilele trecute — scrie Lupta — s-au împlinit 78 ani de la data cînd Alexandru Ion Cuza a unit sub un singur sceptru cele două Principate române. Am regăsit întreaga epocă, cu zbuciumările ei de nou veac românesc şi de nouă etapă naţională, citind volumul Doamna Elena Cuza, de Lucia Borş. În peste trei sute şi ceva de pagini, alternate de scrisori inedite şi fotografii, am întîlnit o lume necunoscută în care făcea figură aparte soţia domnitorului Al.I. Cuza.

● Cea mai modernă metropolă din lume, New Yorkul — citim în Dimineaţa — are unele obiceiuri birocratice învechite. Aşa de pildă, taurii care sînt lăsaţi pe străzi trebuie să poarte becuri verzi la coarne şi un bec roşu la coadă. Pentru folosinţa de biciclete şi patine cu rotile, trebuie să ceri autorizaţia primarului, care e singur în măsură să dea permisiuni şi pentru lansarea zmeielor.

● În curînd, sculptorul Constantin Baraschi va deschide în sala Dalles o expoziţie. Artistul va expune portrete, nuduri, basoreliefuri şi cîteva proiecte de monumente, ilustrînd gradul de maturitate expresivă la care a ajuns în compoziţie şi modelaj.

● Cezar Petrescu despre romanul său 1907, într-un interviu publicat de Adevărul literar şi artistic din 14 februarie: „În romanul 1907, prima preocupare a mea a fost reconstituirea atmosferei anului precedent, 1906, în care eu văd rădăcinile tuturor cauzelor care au dus la sîngeroasa

Astfel în şedinţele Senatului din 6 şi 12 februarie, ministrul de externe, Victor Antonescu, este interpelat în legătură cu relaţiile României cu U.R.S.S., Turcia, Cehoslovacia, Iugoslavia. Precizînd că politica externă a guvernului Tătărăscu „este politica dusă de la război încoace de ţara noastră, statornicită de Ion Brătianu şi continuată cu strălucire de Titulescu", ministrul de externe român elogiază activitatea diplomatică a lui Nicolae Titulescu: „Predecesorul meu — arată el în discursul consemnat de *Dimineaţa* din 14 februarie —, cu un talent strălucit, cu o mare inteligenţă şi cu un deosebit prestigiu, a ştiut întotdeauna să păzească interesele ţării. Succesiunea ce am primit nu este grea şi profit bucuros de această ocaziune spre a aduce d-lui Titulescu, fără nici un fel de rezervă, omagiile mele înaintea Senatului".

Relevînd faptul că România rămîne credincioasă înţelegerilor internaţionale la care a aderat după primul război mondial, în scopul apărării păcii şi a integrităţii teritoriale a statelor, ziarul *Lupta* din 17 februarie subliniază „frăţia ce ne-a unit pe cîmpurile însîngerate pentru a păzi împreună bunurile cîştigate, lealitatea şi solidaritatea cu aliaţii noştri cei mari şi cei mici cu care avem acelaşi gînd: prin pace şi libertate să asigurăm omenirii o liniştită prosperitate".

La Atena începe, la 15 februarie, Conferinţa Înţelegerii balcanice, la care participă reprezentanţii Greciei (Metaxas, preşedinte de Consiliu şi ministru de externe), Iugoslaviei (Stoiadinovici, preşedinte de Consiliu şi ministru de externe), României (Victor Antonescu, ministru de externe) şi Turciei (Rüstü Aras, ministru de externe).

Pe ordinea de zi a Conferinţei — scrie Mircea Grigorescu, în *Dimineaţa* din 16 februarie — „figurează chestiuni de mare importanţă diplomatică. De la început trebuie să subliniem că starea de spirit în cele patru ţări reprezentate la Atena este, cu privire la ideea de solidaritate balcanică, extrem de favorabilă dezvoltării şi întăririi sale". Este reprodus un comentariu al ziarului *Kathimerini*, din Atena, care sintetizează „opinia generală în ajunul celui de-al patrulea an al Înţelegerii balcanice. Acest organism — scrie ziarul grec — a dovedit pînă acum că este un pact care poate servi drept model de solidaritate frăţească şi de colaborare sinceră între statele care îl alcătuiesc. Cele patru ţări se prezintă pe terenul diplomatic indisolubil unite, contribuind astfel la pacea generală".

În numărul din 17 februarie, *Dimineaţa* reproduce din comentariile altor publicaţii străine pe marginea Conferinţei de la Atena. Astfel, ziarul guvernamental *Ulus*, de la Ankara, scrie: „Între statele care iau parte la Înţelegerea balcanică există o comunitate de

Meci de fotbal Venus-Ripensia urmărit sub rafale de ploaie

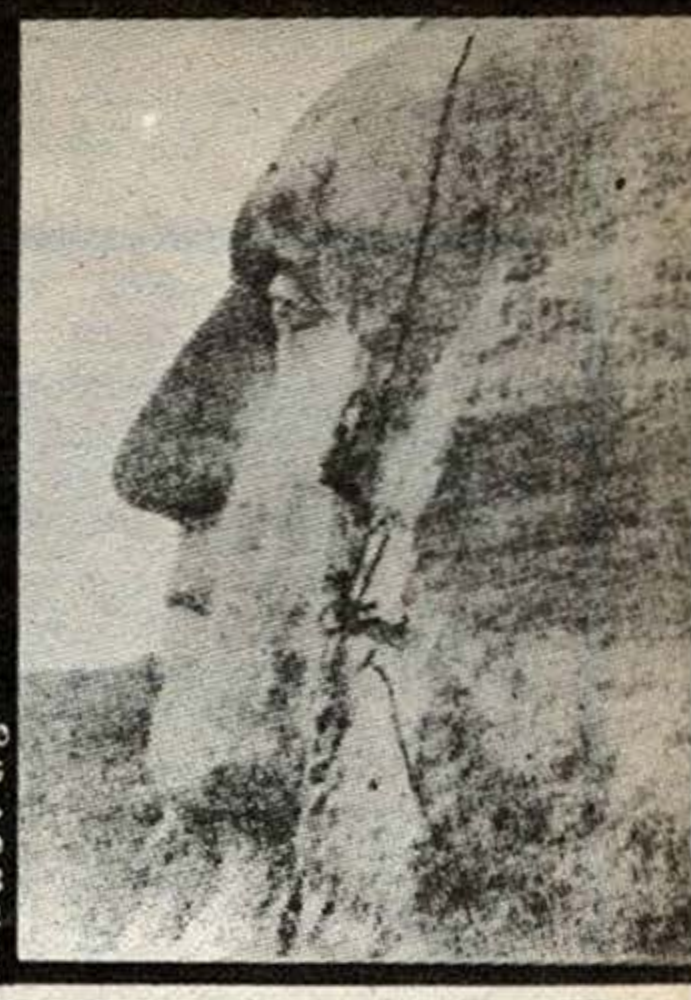

Un gigantic monument ridicat în S.U.A. fostului președinte G. Washington: chipul său sculptat în stîncă

interese pentru menținerea păcii atît în Balcani, cît și în restul lumii". La rîndul său, ziarul iugoslav *Politika* consemnează: „Într-un ceas cînd situația bolnăvicioasă a Europei occidentale nu mai poate fi ascunsă, Balcanii sînt un exemplu de pace și de liniște. Ar. fi de ajuns atît pentru a justifica satisfacția celor interesați față de rezultatele obținute de Înțelegerea balcanică".

Lumea nouă, organul Partidului Social-Democrat din România, subliniază la rîndul său, la 21 februarie, că legăturile de conlucrare și bună înțelegere stabilite între statele membre ale Înțelegerii balcanice evidențiază și mai mult „necesitatea unei colaborări pacifice între cît mai multe națiuni, în nădejdea că toate vor înțelege foloasele solidarității, ale colaborării economice și politice și ale păcii".

Comentînd rezultatele Conferinței de la Atena, același Mircea Grigorescu scrie în *Adevărul* din 21 februarie: „În toate sensurile, România poate considera că Înțelegerea balcanică are o linie de conduită realmente satisfăcătoare pentru interesele românești. Constatarea aceasta este suficientă pentru a se înțelege importanța consiliului de la Atena".

Adevărul literar și artistic, din 21 februarie, evocă, sub semnătura Izabelei Sadoveanu, figura întemeietorului învățămîntului în limba națională în Țara Românească.

„Lupta lui Gheorghe Lazăr — scrie autoarea — era pentru cucerirea dreptului școlii românești la predarea științelor în clasele superioare. Aducîndu-și aminte de aceștia și de toți cei pe care Lazăr îi numea «neștiuții», Petrache Poenaru scria în 1845: «Impulsul lui Lazăr, care fu întîiul impuls de a învăța științele în românește, în acele timpuri atît de grele... se părea peste putință»".

Este reprodus și un fragment din însemnările unui contemporan al lui Lazăr, care consemnează lupta dusă de cărturarul român pentru afirmarea ideilor sale patriotice, pentru încetățenirea limbii române ca limbă de predare în școlile de toate gradele unde, pînă atunci, se folosea limba greacă: „Cînd au început întîi a se paradosi [preda] științele filosofiei în limba noastră, pre dascăli și prin divanuri i-au purtat înrăutățiții, pentru ca să-i împiedice și în toate zilele cu cetele se vedeau adunîndu-se și întrarmați cu limbi pline de otravă în toate părțile alergau pentru ca să facă pricini și tulburări, umblînd în tot chipul și pre ucenici să-i slăbească din osîrdie. Și dacă au văzut că nu pot întuneca lumina, nu se rușinau: vreau înrăutățiții de a lipi pre pereți noaptea stihuri cu lătrări turbate". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

răzmeriță. Joacă mare rol în impresia de realitate pe care trebuie să ți-o dea orice carte reconstituirea atmosferei. N-o poți reconstitui decît dacă ai trăit ființa, în mijlocul poporului cu ale cărui suferințe și aspirații te-ai identificat. Altfel, toată construcția îți apare șubredă și artificială.

În vremea răscoalelor eram copil, la vîrsta cînd toate lucrurile te impresionează și nu ți se mai șterg din suflet toată viața. Trăiam la țară. Tatăl meu era profesor și directorul unei școli de agricultură. Era fiu de răzeș, pe cînd mama, neam de boieri — boieroaică — și între ei, deși se înțelegeau foarte bine, se dădea în mic lupta socială care a culminat în izbucnirea focului. Toate evenimentele acelei epoci, de la discuțiile dintre mama și tata, care reprezentau două aspirații deosebite, două convingeri deosebite, pînă la cruzimile revoluției, mi-au rămas vii întipărite în minte. Ani de zile le-am purtat și le-am frămîntat în mine, ca să le descarc azi în balanța atît de sensibilă a literaturii".

● Zilele trecute, turnul Eiffel a împlinit 50 de ani de viață. În timpul construcției lui, în 1887, a fost violent atacat de toată presa. „Această construcție monstruoasă, scria un ziar, va alunga desigur pe toți vizitatorii care mai pot fi atrași astăzi de Parisul atît de departe de strălucirea lui de acum un deceniu".

Iată acum și cîteva cifre elocvente despre succesul turnului la public. De la 1 aprilie 1889 pînă la 1 decembrie 1936, turnul a fost vizitat de 16 777 904 vizitatori. Se poate conta pe un număr de 250 000 vizitatori anual, în anii obișnuiți, pe 820 000 în anii cu expoziții. Și, la expoziția internațională din 1937, turnul va constitui, desigur, un punct de atracție, deși în privința înălțimii, el a fost întrecut de mult.

ASA VA PLACE ISTORIA ?

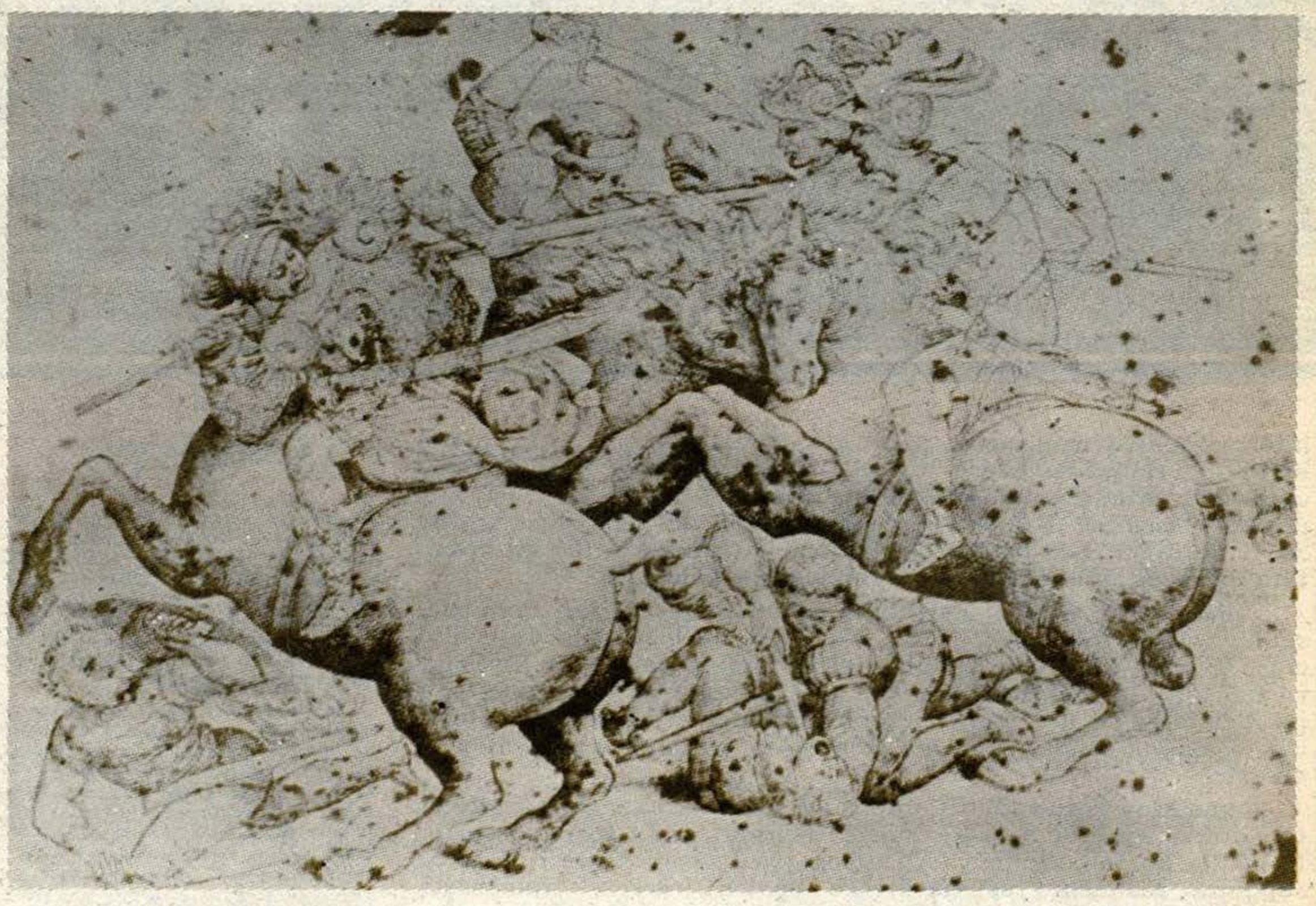

CONDOTTE ŞI CONDOTIERI

EMMANUEL BOURASSIN

Într-una din sălile Luvrului privirile vizitatorului sînt reţinute de portretul unui bărbat necunoscut, cu o fizionomie dură şi dispreţuitoare: pictura este intitulată „Le Condotierre" şi aparţine italianului Antonelli da Messina.

Ce erau condotierii? „Căpitani de bande mercenare (cca. 1 000 oameni fiecare) în Italia secolelor XIV-XVI, angajaţi de oraşe pentru a le asigura apărarea, condotierii — menţionează Michel Mourre, în Dictionnaire d'histoire universelle **— semnau, în acest sens, cu oraşul un angajament limitat în timp (condotta), în general pentru o durată de cel puţin un an, actul putînd fi reînnoit. Condotierii au apărut în epoca războaielor dintre guelfi şi ghibelini[1]; ei înlocuiau ineficacitatea**

În imagine: gravură înfăţişînd o scenă din bătălia de la Anghiari (1440) dintre florentini şi milanezi, la care au participat şi forţe ale condotierilor.

[1] Cunoscuta dispută, lungă de trei secole (XII-XV) între gruparea politică a guelfilor (mai ales păturile orăşeneşti şi meşteşugăreşti) şi cea a ghibelinilor (seniorii feudali) a avut la bază lupta dintre papă şi împăraţii germani (primii îi sprijineau pe papă, ceilalţi pe împăraţii germani).

milițiilor orășenești, trupele lor compunîndu-se aproape obligatoriu din cavalerie grea. La origine, aceste bande — inclusiv comandanții lor — erau de origine străină, în mare parte englezi și germani".

„Prima armată de mercenari din Italia a fost formată din străini, din catalani (1303); ei s-au amestecat în războaiele dinastice din sudul Italiei, menționează Enciclopaedia Britannica, Micropaedia, vol. III. La sfîrșitul sec. XIV, italienii au sporit armatele de mercenari, iar la începutul sec. XV, organizarea companiilor lor a fost perfectată de Muzzio Attendolo Sforza, în serviciul Neapolelui, și de rivalul său, Braccio da Montone, în serviciul Perugiei. Fiul lui Muzzio, Francesco Sforza[1], viitorul duce de Milano, a fost cel mai prosper descendent al condotierilor".

În Italia sec. XIV-XV, războiul era un fenomen aproape permanent, un cadru, o recapitulare a tuturor frecușurilor și contradicțiilor existente în societate. „Toate ranchiunele, spiritul de revanșă al micii nobilimi — pentru care meseria armelor devenise singura sursă de venit — spiritul de aventură al dezrădăcinaților, toate își dădeau întîlnire în războaie, notează Giuliano Procacci, în Istoria italienilor. Într-o societate în care războiul constituia un fenomen permanent, folosirea armelor tindea să devină o meserie și tocmai în această perioadă au apărut și s-au afirmat trupele de mercenari... Foarte curînd, exemplul acestor aventurieri de dincolo de Alpi [englezi, bretoni, germani — n.n.] a devenit molipsitor și peninsula a ajuns repede țara preferată a condotierilor, adevărați «seniori ai războiului», care, originari cel mai adesea din regiunile Apeninilor Centrali și din Romagna, strîngeau din văi «bande» de munteni și le sporeau cu tot felul de dezrădăcinați întîlniți în cale, alcătuind o «condotta»".

Foarte adesea, un condotier era un aventurier, sperînd ca, prin succesele militare, să-și asigure o senioric. Cum soldații condotierilor constituiau un veritabil capital propriu, care trebuia conservat, condotierii, aflați permanent pe picior de război, trădau toate cauzele, refuzînd să dea lovituri foarte puternice adversarilor.

„S-a spus deseori, de la Machiavelli încoace [care a denunțat dezordinile provocate de aceste trupe — n.n.], că luptele dintre condotieri erau niște farse și că adversarii, înțeleși în secret între ei, urmăreau să se menajeze reciproc, scrie cunoscutul istoric francez Georges Castellan. Studierea principalelor bătălii în care au fost implicați condotierii a dat dreptate acestei afirmații, cu iz de legendă".

În cursul sec. XVI, condotierii, veritabili soldați de paradă, au dispărut, fiind înlocuiți prin armate permanente. „Epoca condotierilor a luat sfîrșit, continuă Georges Castellan, prin apariția în Italia a unor puternice armate ale monarhilor Carol VIII și Carol Quintul".

În revista Historia (nr. 465, din septembrie 1985), Emmanuel Bourassin, autor al unor lucrări dedicate epocii (Ioana d'Arc, Henric VIII, Filip cel Bun etc.), creionează — într-un articol pe care îl reproducem, cu titlul și subtitlurile redacției noastre — împrejurările în care au apărut și în care au acționat acești mercenari din veacurile XIV-XVI.

Florentina DOLGHIN

Cel ce-și cunoaște forțele

Mulți dintre condotieri au rămas celebri, indiferent dacă au murit asasinați sau de moarte bună, în paturile lor, dacă au fost sărăciți și uitați sau în culmea onorurilor și a bogăției. În fruntea „bandelor" lor, a „companiilor", aceștia apărau cauza unui oraș sau a altuia. Stăpînii Florenței sau Sienei, ai Veneției sau Milanoului rămîneau acasă, în castelele lor, iar meșteșugarii, artizanii corporațiilor — în spatele tejghelelor sau în dughenele lor de tîmplari sau țesători. Nu se luptau de fapt prin intermediari. Cînd se certau cu vecinii, apelau la serviciile condotierului și ale bandei sale, condotta.

Condotier, condotta sînt denumiri tipic italiene, dar mercenariatul este vechi ca și istoria războaielor. De la egipteni la asirieni, de la romani la imperiile bizantine, suveranii de altădată foloseau soldați străini pentru a-și spori efectivul armatelor, pentru a-și cruța personalul. Războiul de 100 de ani (1337-1453), conflictul care i-a pus față în față pe Plantageneți și pe Capețieni, a cunoscut resurecția mercenarilor. A urmat Italia, unde lipseau comandanții militari, dar unde existau conflicte, ceea ce a făcut necesar apelul la „barbari", cum erau numiți toți cei din afara regiunii.

John Hawkwood, un căpitan englez distins în bătăliile de la Crécy (1346) și Poitiers (1356), răsunătoare victorii engleze în războiul de 100 de ani, a fost un strălucit condotier. „Demobilizat" în 1360, s-a așezat în fruntea unei bande redutabile, cunoscută sub numele de „Cei veniți tîrziu". După ce a pustiit Provența, a trecut munții, devenind condotierul ducelui de Milano, al papei și al Republicii Florența. Hawkwood, pe care italienii l-au numit Giovanni Acuto, a murit la

Desen de Leonardo da Vinci reprezentînd un condotier

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

Roma în 1494, după ce a fondat în Oraşul etern un ospiciu pentru pelerinii englezi săraci, ca o ispăşire a păcatelor sale, se pare nu puţine la număr.

În sec. XVI, prinţii şi nobilii comercianţi din Peninsula italică s-au săturat de mercenarii străini, care se dovediseră prea jefuitori şi nu respectau „legea". Existau, desigur, şi cîţiva condotieri autohtoni, ca Guidoriccio de Foligno. Dar abia la sfîrşitul secolului XIV a apărut o adevărată pleiadă de comandanţi italieni, provenind din marile case princiare Orsini, Colonna, Savelli, Trivulce, din familiile patriciene, ca Alberic de Barbiano şi Taddeo Giustiniani, sau pur şi simplu din rîndul oamenilor simpli, ca celebrul Facino Cane.

Ultimul, un mare comandant militar, s-a aflat, începînd din 1390, în serviciile marchizului Montferrat şi ale ducelui de Milano. După cîteva spectaculoase victorii în apărarea oraşului Milano, a căpătat o asemenea putere, încît principalul său „patron" a trebuit să-l facă căpitan de Milano.

Cum putea cineva deveni condotier, dacă nu provenea dintr-o familie de nobili războinici? Vocaţia unui comandant militar se putea releva uneori şi accidental. Muzzio Attendolo, fiu de ţăran sărac, era nemulţumit de soarta sa. Într-o zi, un grup de soldaţi trece de-a lungul cîmpului, pe care Muzzio îl săpa din greu. Să-i urmeze sau să continue să scormone pămîntul? „Dacă sapa îmi rămîne agăţată în ramurile copacului, îi voi urma, dacă nu, voi continua să lucrez pămîntul", şi-a zis el. Sapa s-a oprit în pom; Muzzio a alergat în urma soldaţilor, a fost primit în rîndurile lor, şi-a schimbat numele în „Sforza" (cel ce-şi cunoaşte forţele) şi, în cîţiva ani, a devenit unul dintre cei mai redutabili condotieri ai regiunii. Adevăr? Legendă?

Odată admis în confrerie, noului condotier i se atribuia o poreclă: „Cîrpaciul" (Ciarpellone), „Pruncul" (Piccinino), „Pisica împestriţată" (Gattamalata), „Bîlbîitul" (Tartaglia), „Canicula" (Caldora).

Printr-un acord tacit, condotierii italieni evitau înfruntările prea sîngeroase şi cruţau, pe cît posibil, sîngele oamenilor lor. Recrutarea şi formarea unui condotier nu erau uşoare. Legenda spune că în bătălia de la Anghiari, dintre florentini şi milanezi, bătălie încheiată cu victoria florentinilor (1440), nu s-a înregistrat decît o victimă, un războinic... sufocat în propria armură. Lupta, care mai tîrziu avea să-l inspire pe Michelangelo, a fost, desigur, mult mai sîngeroasă. Totuşi, nu se poate face nici o comparaţie între înfruntările militare dintre grupurile de italieni, conduşi de condotieri, care semănau mai degrabă cu un turnir, şi „războiul dur" dintre francezi şi englezi, din aceeaşi epocă.

Sforza şi Malatesta

Şiretenia ca şi banda lui Muzzio Attendolo, devenit Sforza, au fost moştenite de fiul său Francesco Sforza, care a luptat împotriva trupelor papei Eugen II, în numele lui Filippo-Maria Visconti, duce de Milano, şi al Conciliului de la Basel[1]. Apoi şi-a schimbat brusc atitudinea şi a trecut în serviciul Suveranului pontif, care l-a făcut gonfalonier[2] al bisericii şi l-a înnobilat. Dubla promovare nu l-a salvat însă pe condotier de la excomunicare, cîţiva ani mai tîrziu.

Fidel, la un moment dat, regelui Neapolelui, Francesco Sforza a devenit stăpînul unul mic stat din Calabria, pe care l-a schimbat ulterior pe ducatul Bari. După multe peripeţii, ducele de Milano a sfîrşit prin a-i acorda mîna fiicei sale Bianca-Maria Visconti, singura sa moştenitoare, şi bogata seniorie de Cremona.

Cînd ultimul Visconti a murit, în 1447, milanezii au proclamat republica. Le lipsea însă dragostea pentru libertate a florentinilor şi Francesco Sforza a ştiut să-i convingă repede să-l aleagă duce. Şmecherul a domnit cu abilitate şi în fericire. Farmecul şi virtutea soţiei sale, frumuseţea copiilor, luxul meselor sale erau pretutindeni lăudate. A murit în 1466, ca fondator al unei dinastii

Un alt condotier, Sigismond Malatesta, l-a inspirat, cu viaţa sa tumultuoasă, pe celebrul scriitor francez Henri de Montherlant (1896-1975), care a scris o piesă devenită celebră, intitulată *Malatesta*. Sigismond M latesta avea două pasiuni: cetatea sa de la Rimini şi madona Isotta, pe care a divinizat-o. Papa Pius II, care îl antipatiza profund, a pus pe seama lui toate crimele posibile. Îl considera sodomit, asasin, sperjur, incestuos, nelegiuit. Malatesta a fost excomunicat. A fost însă, cu siguranţă, un om ciudat. Şi-a propus să-l asasineze pe papa Paul V, succesorul lui Pius II; şi-a organizat complotul cu minuţiozitate, şi-a recrutat complicii şi, odată ajuns în faţa papei, s-a prăbuşit în genunchi în faţa lui şi i-a mărturisit crima pe care o pusese la cale. Reconcilierea s-a făcut printre lacrimi şi îmbrăţişări reciproce.

Din toată această galerie, se detaşează şi o excepţie: Frederigo de Montefeltro, duce de Urbino, supranumit „virtuosul condotier". Chiar dacă îşi oferea serviciile celui care dădea mai mult (a avut 19 comanditari), cel puţin era loial pe perioada contractelor şi şi-a purtat războaiele cu mai puţină cruzime decît cei de o te pă cu el. Căci aceştia, dacă erau grijulii cu viaţa oamenilor lor, manifestau mai puţină milă faţă de civili, în special după ce puneau stăpînire pe oraşe.

Despre Montefeltro, care îşi pierduse un ochi în timpul unui turnir, p pa Pius II spunea că „vede cu un singur ochi totul". Cu banii cîştigaţi din campaniile sale, condotierul şi-a înfrumuseţat palatul şi cetatea de la Urbino.

---

[1] Conciliu ţinut la Basel (apoi la Lausanne) între 1431 şi 1449. În cadrul lui s-a încercat, fără succes, o reorganizare a bisericii catolice prin proclamarea superiorităţii Conciliului faţă de autoritatea papală.

[2] Magistrat, purtător al steagului sau insignelor.

I-a protejat pe Piero della Francesca şi pe tînărul Rafael, fiul unui modest zugrav de la curtea sa. Protector al umaniştilor, Montefeltro şi-a folosit toate posibilităţile pentru edificarea unui cabinet de lectură, „Studiolo", decorat cu magnifice panouri marchetate şi cu picturi.

Condotierii nu-şi încheiau întotdeauna existenţa într-un palat, înconjuraţi de soţie şi copii. Nicolo Piccinino a fost căpitanul lui Filippo-Maria Visconti care, în ardoarea sa belicoasă, a angajat rînd pe rînd pe majoritatea condotierilor. Nicolo, a murit senior de Bologna, fiul său, Jacopo, a moştenit condotta şi ambiţiile paterne. După ce a servit Veneţia, a plecat împreună cu Jean d'Anjou, duce de Calabria, să atace Neapole. Trădîndu-i însă pe angevini, a fost prins şi spînzurat în închisoare.

O altă victimă a „profesiei" a fost Francesco Bussone, supranumit „Carmagnola", un piemontez. De la păzitor de porci, în copilărie, ajunge ordonanţă de ofiţer, apoi soldat în trupele lui Filippo-Maria Visconti. Preţuindu-l, prinţul, de felul lui neîncrezător în oameni, l-a numit în fruntea armatei sale, dar foarte curînd, simţindu-şi căderea în dizgraţie, Carmagnola a fugit la Veneţia, care i-a acceptat serviciile. Conform practicii veneţiene, doi inspectori trebuiau să-i supravegheze mişcările şi să le raporteze Consiliului celor Zece. Suficient pentru ca, la scurt timp, condotierul să fie închis şi decapitat.

Ultimii ani ai sec. XV şi primii ai celui următor au fost martorii declinului condotierilor. Cezar Borgia a renunţat la serviciile lor. La sfîrşitul sec. XVI, a luat astfel sfîrşit istoria lungă şi adesea tragică a condotierilor. ■

În româneşte de
Martha ŞTEFĂNESCU

Prezenţe româneşti în ENCICLOPEDIA ARMEANĂ

La Erevan, sub egida Academiei de ştiinţe a R.S.S. Armene, au apărut 11 volume dintr-o importantă lucrare de referinţă — Enciclopedia armeană. Este cea dintîi enciclopedie de acest fel din cultura armeană. Ea a început să vadă lumina tiparului din 1974 şi este prevăzută să apară în 12 volume, cu aproximativ 50 000 titluri, fiecare volum cuprinzînd şi o bogată ilustraţie (cca. 1 500 fotografii alb-negru şi color, grafice, hărţi etc.).

În cuprinsul enciclopediei sînt prezente şi peste 150 voci cu tematică românească. Aproape jumătate din acestea sînt redactate de istoricul Suren Kolangian[1], din Erevan, bun cunoscător al istoriei româneşti, al tradiţiilor legăturilor româno-armene[2].

Un articol special este consacrat personalităţii tovarăşului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, secretarul general al Partidului Comunist Român.

O amplă prezentare — 15 pagini de text — este dedicată României şi cuprinde date generale privind ţara noastră, dezvoltarea sa istorică, socială, economică realizările epocii socialiste. Articolul este ilustrat cu harta în culori şi stema ţării, cu imagini din industrie, agricultură, construcţii social-edilitare, precum şi cu reproduceri de artă. Articole speciale sînt consacrate, de asemenea, poporului român, limbii române, Partidului Comunist Român.

Din trecutul istoric românesc menţionăm vocile dedicate Daciei şi dacilor. Sînt prezentaţi, de asemenea, iluştri domnitori români, precum Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Ion Vodă cel Viteaz, ş.a. În legătură cu Dimitrie Cantemir este amintit faptul că Istoria Imperiului otoman a lui Cantemir a fost tradusă şi în limba armeană, fără să fi văzut însă lumina tiparului. Sînt semnalate, de asemenea, ştirile referitoare la armeni cuprinse în scrierile lui Cantemir Descriptio Moldaviae *(1769-1770) şi* De Muro Caucaseo *(1726). Este menţionat şi faptul că unele din melodiile compuse de Dimitrie Cantemir au fost preluate ulterior şi puse pe note de compozitorul armean Baba Hamportum, la Istanbul, şi salvate astfel de la dispariţie.*

Sînt prezentate numeroase personalităţi politice şi culturale din secolul trecut şi prima jumătate a secolului nostru, printre care Gheorghe Asachi, Nicolae Bălcescu, Vasile Conta, Mihai Eminescu, Constantin Giurescu, Spiru Haret, Nicolae Iorga, Mihail Kogălniceanu. Sînt evidenţiate legăturile unora dintre aceştia cu armenii. Astfel, Gheorghe Asachi a fost cel care, în tipografia sa „Institutul Albinei" de la Iaşi, a editat primele abecedare în limba armeană din ţara noastră. Nicolae Iorga, de asemenea, a acordat o deosebită atenţie şi cercetărilor din domeniul armenologiei, publicînd unele traduceri din lirica armeană medievală şi modernă. Un discipol al lui N. Iorga a fost orientalistul H. Dj. Siruni (1890-1973), care a studiat îndeaproape istoria comunităţii armene din România, fiind, totodată, şi primul traducător în armeană al poeziilor lui Eminescu.

Sînt prezente în cele 11 volume apărute pînă acum şi cele mai reprezentative personalităţi ale literaturii, muzicii, artelor plastice contemporane din România. Alte voci sînt consacrate marilor provincii istorice româneşti, precum şi unor importante localităţi din ţara noastră, în unele din ele fiind consemnate şi prezenţele armene. Enciclopedia mai prezintă, de asemenea, cca. 10 periodice în limba armeană apărute la Bucureşti în secolul nostru, precum şi biografiile a 20 personalităţi de origine armeană care s-au ilustrat în domeniile artelor, ştiinţei şi tehnicii româneşti.

Madeleine KARACAŞIAN

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1976; 11/1981.

Ilse Koch... unul dintre cele mai sinistre produse ale nazismului, un monstru al cărui nume se asociază cu un altul, la fel de sinistru — Buchenwald[1]. Cazul Ilsei Koch, „cățeaua" de la Buchenwald, cum a fost supranumită, rămîne o piesă de neagră aducere aminte pentru ceea ce a însemnat nazismul, sistemul fondat pe desconsiderarea omului și a valorilor etice perene, pe exaltarea urii, pe rasism, pe exacerbarea celor mai josnice instincte. La 8 octombrie 1948, cînd autoritățile de ocupație americane au redus pedeapsa aplicată Ilsei Koch de tribunalul militar, procurorul american William D. Denson declara revoltat ziarului Frankfurter Rundschau: **„Eu știam mult mai multe despre Ilse Koch decît s-a putut deduce din actele procesului. Ancheta a permis conturarea unei imagini exacte despre acest specimen incredibil, dar foarte multe amănunte n-au putut fi prezentate în fața tribunalului, pur și simplu din cauza indescriptibilei lor indecențe. O mare parte din faptele ei nu pot fi relatate nici acum în ziar. E de ajuns poate să spun că Ilse Koch a fost de un sadism și o perversitate nemaiîntîlnite pînă la ea și că, pe măsură ce avansam în studierea dosarului, îmi dădeam seama că nu aveam de-a face cu o femeie în accepția comună a noțiunii, ci cu o creatură dintr-o altă lume, neomenească".**

Istorici și sociologi încearcă și astăzi să disece cazul Ilsei Koch, pentru a dezvălui mecanismul dezumanizării totale a omului de către fascism. Astfel, cercetătorul francez Pierre Durand i-a consacrat lucrarea La Chienne de Buchenwald, **prefațată de istoricul Alain Decaux, membru al Academiei franceze, care notează: „Această femeie a întrecut în monstruozitate un regim ce era prin el însuși inimaginabil de monstruos".**

Avînd drept ghid această carte, să vedem cine a fost, de fapt, Ilse Koch?

INFERNUL ABAJURULUI

DUMITRU HÎNCU

În 1933, cînd naziștii s-au înscăunat la putere, Ilse Köhler — cum o chema după numele tatălui ei — avea 26 ani. Ca multe femei dintr-o țară în care primul război mondial secerase sau mutilase milioane de bărbați, era nemăritată. De politică începuse să se intereseze numai cu puțină vreme înainte de ascensiunea lui Hitler. În 1932, sub înrîurirea unor colege, dactilografe ca și ea — funcționare prost plătite, îngrozite de spectrul șomajului și atîțate de parăzile vlăjganilor din Batalioanele de asalt naziste, ce se făleau că vor fi noii stăpîni ai țării —, a hotărît să adere la NSDAP, partidul nazist. Iar cînd tatăl ei, om liniștit de felul lui, lucrător într-o fabrică din Dresda, cu oarecare simpatii pentru social-democrație, i-a reproșat această opțiune, Ilse i-a tăiat-o scurt și cinic: „Ce vrei, trebuie să fii în pas cu vremea!" Mai tîrziu, a încercat să nege că ar fi făcut parte vreodată din partidul nazist. Și abia după arestarea ei, în 1945, cînd, în cursul unei minuțioase percheziții a ultimului ei domiciliu, poliția a dat peste carnetul de membră a NSDAP, a consimțit să-și recunoască apartenența la el.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1968.

Cuplul demonic

La 5 mai 1934, Ilse Köhler l-a cunoscut pe Karl Koch, un bărbat cu zece ani mai în vîrstă decît ea. La acea dată, Koch avea deja un trecut dubios. În 1918, sub înrîurirea unor ofițeri reacționari din fosta armată imperială, se asociase cu niște bande contrarevoluționare și participase la atacuri armate împotriva organizațiilor muncitorești germane, apoi, pînă în 1930, fiind contabil, fusese prins de trei ori cu falsuri în acte și deturnări de fonduri ale firmelor pentru care lucrase. În 1931, abia ieșit din închisoare, aderase la NSDAP, intrase în SS și fusese repede avansat în ierarhia acestuia. În 1943, SS-ul avea să-l condamne la moarte pentru furt pe Standartenführerul (colonelul) SS, Karl Koch, comandantul lagărului de la Buchenwald, și să-l execute.

Dar să nu anticipăm. În 1934, cînd Ilse Köhler l-a cunoscut pe Koch, acesta făcea parte dintr-o formație SS încazarmată la Dresda. De aici, Koch a fost detașat la Berlin, pentru a învăța să-i păzească și să-i interogheze pe deținuții politici antifasciști. Și a dovedit atît zel în noua sa misiune, încît, remarcat de Theodor Eicke[2] și de însuși

[2] În 1934, Brigadeführerul Theodor Eicke l-a ucis cu mîna lui, în închisoarea Stadelheim, pe Ernst Röhm, comandantul Batalioanelor de asalt (SA) naziste, în care Hitler vedea o posibilă amenințare a puterii sale discreționare.

Himmler, a fost numit, mai întîi, șeful pazei, apoi comandantul lagărului Esterwegen, unul dintre primele mari lagăre naziste[1]. În 1937, după desființarea acestui lagăr, Karl Koch a luat comanda Buchenwaldului.

În același an, el se căsătorise cu Ilse Köhler, de la care aștepta un copil. Albumul familiei Koch, găsit după război, cuprinde o fotografie din care ne privește o pereche numai zîmbet: ea, tînără, blondă, cu părul ondulat, căzîndu-i pe umeri, zveltă și bine făcută; el, mai înalt, cu fruntea largă și tîmplele dezgolite, cu sprîncene groase și oblice. De cele mai multe ori, în pozele de familie, el poartă uniformă de colonel SS. Cîteodată însă, este îmbrăcat și în haine civile, elegante, bine croite. Pe ea, obiectivul aparatului fotografic a surprins-o în mult mai diverse ipostaze — cînd în rochie lungă de bal, cînd în costum tailor și pălărie de fetru, uneori și cu copiii și cîinele, în fine chiar în costum de baie, pe malul mării, sau în șezlongul de pe terasa vilei proprii. Oricum, niciodată în cizme și cu cravașă în mînă. Nimic din acest album nu lasă să se bănuiască de ce deținuții de la Buchenwald considerau această pereche un cuplu demonic. Într-adevăr, albumul nu ilustrează deloc *cealaltă viață* a celor doi. De fapt, adevărata lor viață, aceea care începea după poarta lagărului și care s-a întemeiat exclusiv pe principiul formulat de Himmler într-un discurs rostit, în toamna aceluiași an 1937, în cazinoul ofițerilor din Regimentul SS „Deutschland": „Un popor de stăpîni trebuie să-i înlăture din sînul lui, fără milă creștină, pe toți indivizii periculoși"... Era o „misiune" ce decurgea din alt postulat, emis cu aceeași ocazie de sinistrul Reichsführer SS: „Pe foarte mulți dintre ei [deținuți] nu trebuie să-i lăsăm niciodată să iasă [din lagăre] căci, să fie clar, mari mase ale poporului nostru ar fi iarăși molipsite de morbul comunismului... Dacă i-am elibera, ar cădea din nou victime otrăvii; dacă îi izolăm însă de capii lor, de corpul lor de conducători, un spirit sănătos va domni printre germani..."

[1] La începutul anului 1937, existau doar două lagăre: Dachau, aproape de München, și Sachsenhausen, lîngă Berlin. S-au înființat apoi Buchenwald (iulie 1937), Mauthausen, aproape de Linz (1938), cărora li s-au adăugat, înainte de a începe războiul, cele de la Neuengamme, Ravensbrück, Flossenburg.

Un fular — pedeapsă cu moartea

19 iulie 1937. Are loc primul „apel" din noul lagăr, sub comanda lui Karl Koch, care a preluat efectiv conducerea lui

În iadul lagărelor naziste

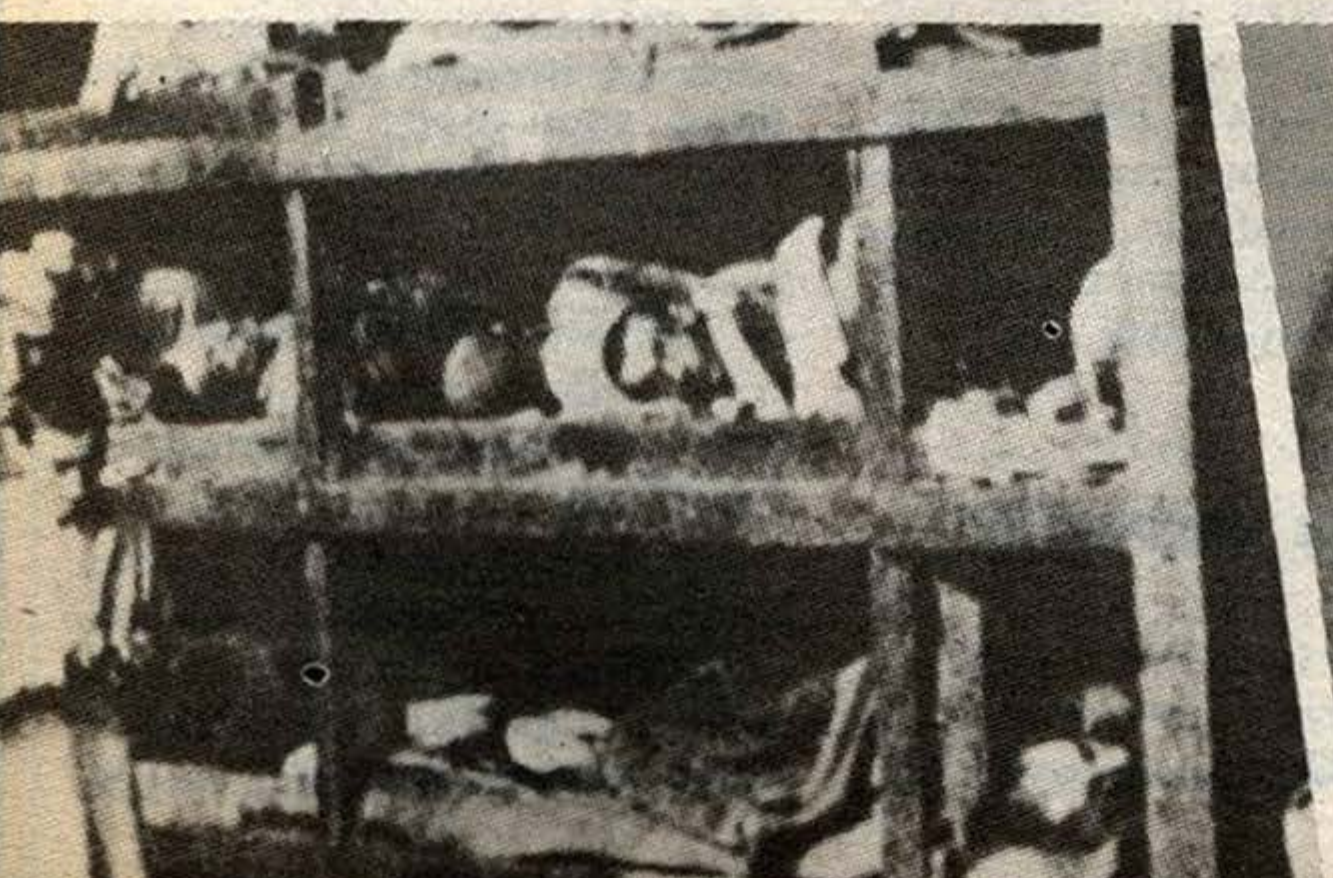

cu numai trei zile în urmă. Conform unui ordin al lui Eicke, Koch a selecționat personal 150 deținuți, cu care avea să înceapă edificarea unei noi uzine de crime. Primii sosiți la Buchenwald au fost, în cea mai mare parte, antifasciști germani, marcați cu un triunghi roșu cusut pe uniforma vărgată. Supravegherea lor era încredințată unor condamnați de drept comun. Criminali de cea mai abjectă speță (purtau un triunghi verde pe uniformă), aceștia nădăjduiau să-și scape pielea, ajutîndu-i pe SS-iști să exercite asupra „politicilor" o permanentă teroare.

Paul Woitkowski, fost membru al Parlamentului landului Prusia între 1928 și 1933, adus la Buchenwald în 1937, după pa ru ani de închisoare, amintindu-și de prima lui zi de lagăr, a povestit că pe locul viran unde se făcea „apelul", se aflau niște lăzi negre. Sub o ploaie de pumni și izbituri cu patul armei, noii internați au fost aliniați în fața lui Karl Koch, care le-a răcnit: „Porcilor, vedeți sicriele astea? E soarta care vă așteaptă și pe voi, canalii roșii!".

Noii veniți erau aproape morți de sete. Cîțiva internați sosiți anterior care au încercat să-i ajute cu o gură de apă au fost literalmente culcați la pămînt de bîtele SS-iștilor și ale „verzilor". „Apelul" a început la 4 dimineața și a durat pînă către amiază. Apoi, împărțiți în grupe de cîte 50, noii veniți au trebuit să treacă prin două rînduri de SS-iști înarmați cu bîte, care-i loveau cu furie, și să se îndrepte în pas alergător spre cariera de piatră. În cea dintîi zi de lagăr, grupul lui Woitkowski a înregistrat primul mort încă înainte de a ajunge la „locul de muncă". La carieră, „verzii" îi denunțau frecvent pe „roșii" că nu erau destul de zeloși, iar Koch hotăra cine trebuia omorît pe traseul de întoarcere în lagăr. Blocurile de piatră erau încărcate în vagoneți, la care se înhămau 12 deținuți, păziți de 8 SS-iști, ce-i loveau cu armele în coaste sau îi izbeau cu bîtele peste mîini.

Apoi a venit prima iarnă din lagărul de la Buchenwald, o iarnă cumplită, cu temperaturi de minus 22 grade. Deținuții, fără pulovere și paltoane, nu aveau voie să poarte nici măcar un fular. Cel găsit cu un asemenea accesoriu era pedepsit cu moartea. Iar cine cuteza să se declare bolnav era bătut pînă leșina. Într-o zi, pe un ger de crăpau pietrele, un SS-ist a silit un „politic" să stea sub o stropitoare. După cîteva ore, omul a murit, încorsetat într-un clopot de gheață.

La 5 mai 1937, o directivă emisă de Brigadeführerul Eicke prevăzuse pentru Buchenwald 8 000 deținuți și o gardă de 1 300 SS-iști. În realitate însă, în anul următor, la Buchenwald au fost înregistrați 20 122 noi sosiți. După așa-numita „noapte de cristal" din 1938, cînd toate sinagogile din Germania au fost incendiate, magazinele evreiești jefuite, mii de bărbați și femei arestați și schingiuiți, numai la Buchenwald au fost trimiși 9 419 evrei. Ei au trebuit să străbată cei 10 kilometri ce despart Weimarul de Buchenwald printr-un dublu spalier de SS-iști care-i loveau cu bice și măciuci, încît prea puțini au mai ajuns teferi în lagăr; șaptezeci dintre ei au înnebunit pe acel drum al calvarului. În lagăr, supraviețuitorii au fost închiși într-un țarc special și supuși la 14-15 ore de muncă pe zi și numai cinci de somn. Ei au trebuit să petreacă iarna în corturi de pînză și cu jumătate din rația obișnuită de hrană, fără priciuri și fără pături. În fiecare zi cel puțin trei-patru erau împușcați pentru că ar fi încercat să „fugă de sub escortă". Pînă la sfîrșitul războiului, numărul total de internați de la Buchenwald a ajuns la aproape 240 000, originari din toate colțurile Europei.

Spaima deținuților

În acest iad, Ilse Koch și-a făcut apariția către sfîrșitul anului 1937, deși nu avea nici o calitate oficială, ba mai mult, ca „civil", nici n-ar fi avut dreptul să treacă poarta lagărului. Dar, datorită influenței pe care o exercita asupra soțului ei, a devenit în curînd spaima deținuților, pe care i-a torturat vreme de șase ani.

La procesul de la Augsburg, cînd dr. Maginot, președintele tribunalului, i-a cerut să relateze împrejurările în care a ajuns la Buchenwald, Ilse Koch a căutat să nege amestecul ei în problemele lagărului, afirmînd că nu a interesat-o niciodată politica. Și a rămas consecventă acestui sistem de apărare, pînă la sfîrșitul procesului, tăgăduind, negînd tot, căci încă mai era convinsă că minciuna și puterea ei de seducție o vor putea scoate, și de astă dată, din încurcătură.

Dar nenumărații martori au relatat cum la Buchenwald, Ilse Koch stătea în turnul de pază de deasupra porții principale a lagărului, jubilînd la spectacolul pedepselor ce însoțeau „apelurile". Încerca o voluptate diabolică cînd victimele legate de „capră" — instrumentul de tortură pe care erau legați spre a li se aplica 25 lovituri de bîtă — urlau de durere.

După izbucnirea războiului, în 1939, Ilse Koch a început să manifeste un interes deosebit pentru crematorii. Ea a ținut să ia parte, alături de soțul ei și de alți ofițeri SS, la primele arderi de trupuri omenești. Într-o zi, a însoțit călare un grup de SS-iști care escortau în afara lagărului 24 evrei, participînd personal la masacrarea lor. Uneori, cutreiera lagărul întovărășită de Artus, un uriaș dulău ciobănesc, pe care-l asmuțea asupra deținuților. Cel atacat era sfîrtecat literalmente de colții fiarei. Cînd asista la chinuirea deținuților de către paznicii SS, Ilse Koch îi batjocorea pe prizonieri, însoțindu-le cazna cu epitete ca: vagabonzilor, criminalilor, jidani murdari, porci de cîine, adunătură de pușcărieși.

Alteori, se posta la poarta lagărului, urmărind coloanele de deținuți mînați la muncă, care trebuiau să mărșăluiască într-o aliniere perfectă, în rîn-

duri de cîte cinci. Cînd vedea că vreunul își trăgea piciorul, sleit de foame sau de boală, îl arăta numaidecît cu cravașa paznicilor SS-iști. În timpul procesului de la Augsburg, un martor a creat un incident care a stîrnit atunci rumoare în sală. Privind-o pe acuzată, martorul l-a întrebat brusc pe președintele tribunalului dacă nu i-ar putea permite să scoată și el Ilsei Koch 13 dinți, așa cum făcuse ea cînd îl lovise cu cravașa peste față. Într-o dimineață, un deținut francez nou venit la Buchenwald, care văzuse că soția comandantului scăpase o mănușă, a alergat să i-o înapoieze. Ilse Koch a luat mănușa și, drept mulțumire, l-a lovit rîzînd cu vîrful cizmei drept în frunte. Francezul s-a clătinat și s-a poticnit de calul unuia dintre cei doi SS-iști, care o acompaniau pe Ilse Koch. SS-istul i-a repezit atunci, la rîndul lui, cizma în cap și omul a căzut la pămînt. Soția comandantului a încercat să treacă cu calul peste trupul lui, dar animalul a refuzat să înainteze. Seara, francezul a fost adus în lagăr pe o targă de nuiele. Medicul SS Schiedlausky s-a apropiat rînjind și a ordonat să fie transportat în baraca-spital. A doua zi, cînd camarazii s-au interesat cum se mai simte francezul, au aflat că nu mai era în viață: Schiedlausky îi făcuse o „injecție"...

La procesul intentat Ilsei Koch s-a vorbit și despre nopțile de orgii care aveau loc în casa Koch, în prezența sau în absența soțului. Toți martorii care au cunoscut-o în viața privată au declarat că bea mult, numai băuturi tari, umblînd tot timpul amețită.

„Cadouri" pentru căpeteniile naziste

În lagăr exista o legătorie de cărți, înființată inițial pentru a lega dosarele cu acte. Printre „politici" s-au găsit însă și legători de talent, care făceau obiecte de mare finețe și bun gust. Koch s-a gîndit atunci că ar putea utiliza priceperea lor în propriul interes și a început să vîndă pe sub mînă, la prețuri exorbitante, obiecte de artă care nu-l costau nimic. Și de aceea legătoria a fost mereu extinsă. În felul acesta, „politicii" au putut salva de la moarte o seamă de copii, sub pretext că aveau nevoie de „ucenici", pentru treburile mărunte.

Într-o zi din vara acelui 1940, s-a prezentat la legătorie medicul SS Karl Erich Wagner. Voia să-și tipărească și să-și lege lucrarea de doctorat, avînd nevoie pentru aceasta și de unele fotografii după tatuaje. Într-o zi, Ilse Koch a intrat în atelierul unde se făceau fotografiile. A venit foarte elegantă, ca de obicei, și, tot ca de obicei, cu cravașa în mînă. Wagner a încremenit în poziție de drepți și i-a dat, speriat, raportul. Ilse Koch a întrebat dacă soțul ei autorizase executarea fotografiilor. Medicul a îngăimat ceva, dar ea i-a întors spatele și a plecat.

„Din clipa aceea — avea să povestească mai tîrziu Ernst Haberland, șeful legătoriei —, a început la Buchenwald o crimă fără precedent în istoria omenirii. Ilse Koch a povestit soțului ei despre fotografii și în creierele criminale ale celor doi a încolțit planul de a-i ucide pe deținuții cu tatuaje mai deosebite, iar din pielea lor, tăbăcită, să se execute abajururi și portmonee. Aceste hidoase accesorii au fost apoi oferite cadou căpeteniilor naziste care vizitau lagărul. Uneori, Ilse Koch nu se dădea în lături să facă și negoț cu piele de om".

Un mare număr de martori au arătat la proces că, de multe ori, „cățeaua" își căuta singură cele mai „artistice" tatuaje, poruncind, fără nici o ezitare, uciderea purtătorilor acestora. Martorul francez Claude Asser, care a ajuns la Buchenwald în mai 1943, a relatat: „Într-o duminică dimineață, am văzut sub spînzurătoare, cu streangul de gît, un polonez care avea pe piept un frumos tatuaj. Încercase să evadeze, dar fusese prins. Scena se petrecea pe terenul unde se făcea «apelul». Noi eram cu toții de față. Ilse Koch se afla la cîțiva pași de polonez. Cum eu înțelegeam bine germana, l-am rugat pe un camarad din baraca noastră să mă lase să trec mai în față, ca s-o văd și s-o aud mai bine pe «cățea». Parcă nu-mi venea să cred că o femeie poate fi în stare de atîta bestialitate. Un ofițer SS a dat citire unei hîrtii, care arăta «crima» săvîrșită de polonez. Acesta a fost urcat pe un scaun. Apoi scaunul a fost tras de sub el... În clipa aceea, am auzit-o pe Ilse Koch:

— Nu, ăsta-i frumos, nu merge la cuptor; mi-l lăsați mie!"

André Collin din Nevers a avut o altă experiență. Trecea pe aleea principală a lagărului cu un prieten rus care, spre nenorocirea lui, avea un tatuaj pe piept. La un moment dat, s-au pomenit față în față cu o femeie, care le-a făcut semn să se apropie. Lui Collin, femeia i-a țipat pe nemțește s-o șteargă de acolo. Ceva mai tîrziu, s-a întors în baracă și prietenul rus. Femeia voise doar să știe ce număr are. Apelul de seară a decurs după ritualul obișnuit. Dar curînd după aceea, un kapo „verde" a răcnit din ușa barăcii numărul deținutului rus, căruia i-a ordonat: „La spital!". Mai e nevoie să spunem că rusul nu s-a mai întors și ce s-a întîmplat cu el?...

La un moment dat, Ilse Koch nu a mai putut „opera" direct decît ocazional, pentru că soțul ei fusese mutat între timp la Lublin. „Cățeaua" a rămas totuși mai departe în lagăr datorită relațiilor cu dr. Hoven și cu înlocuitorul lui Koch, fostul său locțiitor. Dar în anii 1940-1942, vila Koch se umpluse de abajururi, coperte și poșete din piele de om.

Mai mult, la Buchenwald s-au prelucrat, pentru cadouri oferite șefilor naziști, și capete umane, după procedee amintindu-le pe cele folosite cîndva

în unele insule din Pacific. Introdusă sub pretextul unor scopuri pretins „ştiinţifice", în realitate însă pentru satisfacerea unor instincte sadice, această practică a suscitat reacţii dezaprobatoare pînă şi în cercurile hitleriste. Într-o scrisoare din 7 mai 1942, a medicului-şef SS din Weimar către spitalul lagărului Buchenwald se poate citi: „Vă atragem atenţia că producerea de aşa-numite suveniruri (capete miniaturizate etc.) trebuie curmată imediat. Despre comenzile primite din partea Academiei de medicină SS din Graz veţi trimite rapoarte la fiecare 1 şi 15 ale lunii...". Dar căpeteniile de la Buchenwald nu s-au sinchisit defel de scrisoarea medicului din Weimar.

La procesul marilor criminali de război de la Nürnberg, cînd s-a abordat problema tatuajelor, în şedinţa din 14 ianuarie 1946, Thomas J. Dodd, unul dintre acuzatorii americani, a declarat: „La 13 decembrie 1945 am prezentat, drept probă, un document despre care cu siguranţă că tribunalul îşi aminteşte: fragmente de piele omenească prelevate de pe cadavre şi conservate, precum şi capul conservat al unei fiinţe umane".

Procesul a stabilit cu certitudine că „descoperitoarea" acestor atrocităţi a fost Ilse Koch şi că tăbăcirea de piele omenească şi conservarea de capete, iniţiate de ea, au continuat la Buchenwald şi după condamnarea soţului ei, în 1943, şi executarea lui. De altfel, în acelaşi an, 1943, Ilse Koch a fost şi ea arestată şi judecată de un tribunal SS, pentru deturnare de fonduri.

În urma dovezilor adunate la procesul de la Nürnberg şi ulterior, în 1951 de un tribunal vest-german Ilse Koch a fost condamnată la închisoare pe viaţă. Cîţiva ani mai tîrziu, s-a sinucis în celula în care era deţinută. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ. VOL. I** (*coordonatori:* **I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian**).

Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, 1986, 728 pp., 65 lei: *culegere de studii despre momente ale istoriei româneşti, privite în interpătrunderea lor cu istoria universală.*

● *Colonel dr.* **Gheorghe Tudor — ARMATA GETO-DACĂ.**
Editura militară, Bucureşti, 1986, 223 pp., 12 lei: *un prim studiu de sine stătător consacrat organizării militare a geto-dacilor, luptelor purtate de strămoşii noştri pentru apărarea pămîntului străbun.*

● **RELAŢIILE ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI MOLDOVEI CU BRAŞOVUL (1369-1803). INVENTAR ARHIVISTIC** *(sub egida Direcţiei generale a Arhivelor statului, lucrare întocmită de:* **Ştefan Suciu, Gernot Nussbächer, Monica Cincu**).

Bucureşti, 1986, 253 pp., 14 lei: *prezentarea într-o viziune unitară a rezumatelor unor documente privind legăturile economice, politice şi culturale dintre ţările române în evul mediu.*

● *Dr.* **Radu-Ştefan Ciobanu — NEAGOE BASARAB (1512-1521).**
Editura militară, Bucureşti, 1986, 200 pp., 9 lei: *monografie consacrată uneia dintre personalităţile de seamă ale istoriei şi civilizaţiei medievale româneşti.*

● **Valeriu Florin Dobrinescu — RELAŢII ROMÂNO-ENGLEZE (1914-1933).**

Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi, 1986, 190 pp., 25 lei: Suplimentul VIII *al* Anuarului Institutului de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol", *consacrat investigării legăturilor economice şi politico-diplomatice dintre România şi Anglia.*

● **LUPTA ÎNTREGULUI POPOR,** nr. 4(10)/1986 *se impune cititorilor printr-un sumar deosebit de bogat şi atractiv. Reţin cu deosebire atenţia contribuţiile semnate de general-locotenent dr.* **Ilie Ceauşescu** (Unitatea—trăsătură definitorie a istoriei poporului român), *prof. univ. dr.* **Dumitru Berciu** (Epopeea rezistenţei poporului geto-dac împotriva invaziei persane), *dr.* **Adrian Rădulescu** (Atestarea formaţiunilor statale dobrogene conduse de Tatu-Tatos, Sacea-Satza şi Sestlav), *prof. univ. dr.* **Camil Mureşan** (Vlad Dracul. O viaţă dedicată luptei pentru apărarea independenţei ţării), **Dumitru Preda** (Misiunile colonelului Rudeanu) *şi colonel* **Constantin Căzănişteanu**, *dr.* **Dorina Rusu** (România în războiul de eliberare şi reîntregire naţională. Repere cronologice).

● **CU VIAŢA ZID LA TRECĂTORI. SEPTEMBRIE 1944 ÎN VALEA CRIŞULUI ALB** *(cu o prefaţă de conf. dr.* **Mircea Muşat**).

Editura militară, Bucureşti, 1986, 199 pp., 8 lei: *evocarea eroismului locuitorilor şi soldaţilor români din străvechea Ţară a Zarandului, prin amintirile unora dintre participanţi.*

● **VÎLCEA ÎN DOCUMENTE. PREFECTURA JUDEŢULUI VÎLCEA: 1865-1881. VOL. II: INVENTAR ARHIVISTIC** *(sub egida Direcţiei generale a Arhivelor statului; inventar întocmit de* **Corneliu Tamaş**).

Bucureşti, 1986, 423 pp., 24,50 lei: *rezumatele a peste 2 000 documente, ce reflectă evoluţia judeţului Vîlcea în cadrul procesului de modernizare a statului român.*

Prieten cu Puccini

şi certat cu Mussolini

Printre numeroasele victime ale fascismului mus linian s-a numărat şi compozitorul Pasquale Di Cagno, a cărui demnă atitudine politică l-a determinat pe Mussolini să ordone excluderea lui din orice activitate publică. Mai mult chiar, mult după prăbuşirea regimului fascist şi încheierea păcii, diferite forţe oculte au continuat să împiedice reapariţia operelor acestui compozitor, considerat de toţi criticii muzicali de înaltă competenţă drept un creator dintre cei mai reprezentativi ai melosului italian.

În legătură cu acest mare nedreptăţit, revista italiană *Storia illustrata* dă, în numărul său din octombrie 1980, o serie de date interesante, din care desprindem: Născut la Bari în 1888, Di Cagno s-a dovedit de foarte tînăr un talent promiţător, ajungînd, la numai 31 ani, director al prestigioasei Academii de muzică Santa Cecilia din Roma. Din păcate, moartea primului său fiu i-a provocat o criză sufletească ce l-a determinat să-şi abandoneze funcţia. Prieten intim cu Puccini, Mascagni şi Giordano, el a reuşit totuşi ulterior — şi sub influenţa amicilor — să-şi reia munca de compozitor, scriind opera în trei acte *Frida*. Opera s-a reprezentat cu succes în 1926 la Bari, pentru ca, trei ani mai tîrziu, să fie reluată la Napoli, marele dirijor Arturo Toscanini (1867-1957) manifestîndu-şi intenţia de a o reprezenta şi la Scala din Milano. Proiectul n-a mai putut fi pus în practică, deoarece Toscanini, intrînd în conflict deschis cu dictatura fascistă, a părăsit Italia, continuîndu-şi activitatea în S.U.A.[1]

Invitat ulterior să dirijeze propria sa operă, Di Cagno — ne cotind sfaturile de prudenţă date de amici — a deschis spectacolul cu o alocuţiune elogioasă şi de solidaritate cu Toscanini. A fost prima lui manifestare antifascistă, care a determinat autorităţile să-l „ia la ochi". Dar, în pofida greutăţilor, Di Cagno a scris — între 1929 şi 1933 — alte două opere: *Ondina*, în trei acte, şi *Passiflore*, într-un act. Ele i-au asigurat compozitorului o asemenea celebritate, încît Mussolini, vrînd să-l cîştige de partea sa, l-a invitat la palat, unde, după ce şi-a exprimat cele mai calde elogii la adresa creaţiei lui, i-a propus să prezinte, în faţa corpului diplomatic acreditat la Roma, opera *Frida*. Spectacolul — i-a spus dictatorul — ar urma să fie montat la termele lui Caracalla[2]. Şi, pentru a-l „cuceri" definitiv pe compozitor, Mussolini a adăugat: „Veţi dirija chiar dumneavoastră acest spectacol. Natural, veţi fi îmbrăcat în cămaşă neagră"[3].

Fără să pregete o clipă, Di Cagno a replicat, plin de demnitate: „Regret, Excelenţă, dar ţinuta mea de spectacol e fracul!".

Dictatorul a rămas pentru o clipă uluit, apoi, cuprins de furie, a ordonat ca „oaspetele" să fie dat pe uşă afară, iar numele lui să fie radiat de pe toate programele teatrelor din Italia.

De aici înainte, operele lui Di Cagno nu şi-au mai găsit loc pe nici o scenă. Nu i-a reuşit nici măcar stratagema de a prezenta, sub pseudonim, la un concurs organizat de Scala, ultima sa operă, *Maremma*. Nici după război, anumite cercuri din ţara sa nu l-au iertat pe compozitor. În 1949, încercarea conducerii Scalei de a include în repertoriu opera *Ondina* s-a soldat cu un eşec, în urma manevrelor din umbră ale celor ce păstrau nostalgia fascismului. Abia în jurul anilor '60 a început să se vorbească iar de Pasquale Di Cagno. În S.U.A., însă. Acolo, la „Carnegie Hall" din New York, în cadrul unui concert intitulat *O jumătate de secol de muzică italiană*, alături de pagini reprezentative din Giacomo Puccini, Pietro Mascagni şi alţii, au fost prezentate şi fragmente din operele lui Di Cagno. În ţara sa însă abia în 1965 radioul avea să difuzeze un concert dedicat în întregime acestui mare şi nefericit compozitor. Era chiar în anul în care creatorul închidea ochii pentru totdeauna. El n-a mai apucat să trăiască satisfacţia de a vedea că oraşul Milano, unde se află vestita Scala, îi decerna, în sfîrşit, în 1968, o medalie de aur.

Leon SĂRĂŢEANU

---

[1] La un spectacol Toscanini a refuzat să conducă orchestra pentru executarea imnului fascist în deschidere, aşa cum cereau canoanele impuse de autorităţi. El a aruncat bagheta şi a părăsit sala, aplaudat frenetic de public, dar huiduit şi insultat de huliganii lui Mussolini.

[2] Vestite ruine din vremea antichităţii, unde au loc spectacole de înalt nivel artistic, organizate la Roma.

[3] Uniforma „fasciilor" lui Mussolini.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

ALBUM ISTORIC DIN MAGAZIN ISTORIC

CONSTANTIN NIȚĂ, din Piatra Neamț, fochist cazane la sediul Întreprinderii de S.U.T. Neamț, după ce ne mărturisește că este posesorul întregii colecții a revistei, pe care o citește cu real folos în pregătirea lor școlară și copiii mei, ne scrie că pe baza articolelor publicate în Magazin istoric, în acești 20 de ani de apariție, am realizat un album intitulat Itinerar istoric românesc.

Albumul după cum ni-l descrie cititorul nostru, cuprinde cele mai semnificative evenimente, fapte, personalități și momente din trecutul glorios al poporului nostru, începînd din cele mai vechi timpuri și pînă în anii eroici ai construcției socialismului, anii înfloririi patriei în Epoca Nicolae Ceaușescu, așa cum au fost ele înfățișate de revista noastră în cei 20 de ani de apariție.

Felicitări pasionatului nostru cititor pentru inițiativa sa.

IMAGINI INEDITE

Prof. ION SPIRU, din Alexandria, ne trimite cîteva fotografii inedite făcute în urmă cu șapte-opt decenii. Reproducem una dintre ele, executată la înmormîntarea lui Aurel Vlaicu, care s-a prăbușit din temerarul său zbor la 13 septembrie 1913 (nr. 9/1973).

DOI CĂRTURARI

NICOLAE ALMĂȘAN, din Craiova, ne semnalează că a descoperit unele nepotriviri de date în ceea ce privește anii de naștere și de moarte ai cărturarului iluminist Samuil Micu. Astfel, în unele lucrări este menționat că ar fi trăit între 1692 și 1768, în timp ce altele indică anii 1745-1806.

Este vorba de o confuzie. Între anii 1692 și 1768 a trăit Ioan Inocențiu Micu-Clain (Klein), episcop și cărturar, precursor al Școlii ardelene. Nepotul său, Samuil Micu, s-a născut în 1745 și a murit în 1806.

DIFUZAREA REVISTEI LA BRAȘOV

Prietenă statornică a revistei noastre, TATIANA COBAN ne trimite noi date privind difuzarea Magazinului istoric în orașul în care domiciliază, Brașov. Cititoarea noastră ne scrie că gestionare ca Maria Popescu — cu o vechime în difuzarea presei de 16 ani —, Luiza Rujoanu, Ozeri Piroșka, Natalia Manoliu, Maria Donca, Maria Molnar, Margareta Cirian, Gertrud Closs depun mult interes în difuzarea Magazinului istoric.

În aceeași scrisoare, corespondenta noastră ne trimite și o copie după un document din 1825 referitor la deschiderea în Piatra Neamț a unei farmacii conduse de Anton Vorel și care a devenit renumită prin preparatele sale de plante medicinale, tradiție reînnoită în anii ultimi prin înființarea în acest oraș a laboratoarelor „Plantavorel".

În documentul de acum peste 160 ani, citim între altele: „Deci după jalba sa încredințîndu-ne Domnie-me că în tîrgul acesta urmează greutate și ni înlesnire în trebuința doftoriilor și că numitul [A. Vorel] după încredințare ce s-au luat de dumneaiui arhiatros [medic] al curții, este cunoscut și ispitit în meșteșugul spițăricesc [farmaceutic], nu i-am trecut cu videre rugămintea, ci iată prin acest al nostru domnesc hrisov îi dăm voie și toată slobozenia de a deschide în Tîrgu Petrii, în carî să aibă a lucra și a ține tot felul de doftorii îngrijindu-să ca doftoriile să fie pururea buni, curați, cu îndestulare și alcătuite cu toată rîndulala aice cunoscută a meșteșugului spițăricesc".

Documentul, datat 20 mai 1825, este semnat Ioan Sturdza voievod.

ISTORIE LA SATE

Prof. DOINA CIOBANU, Școala generală din com. Glodeanu Sărat, jud. Buzău: Am citit în revista dv. cu plăcere, despre activitatea muzeistică de la sate cu un rol incontestabil în educația patriotică a maselor.

Și în satul Cotorca, com. Glodeanu Siliștea, jud. Buzău, funcționează un punct muzeistic. El a fost înființat pornind de la colecția învățătorului pensionar Constantin Moroș, un mare iubitor de istorie. Prin contribuția tuturor locuitorilor satului s-au pus bazele acestui mic muzeu, cu peste 1 400 de obiecte ce prezintă istoria acestor locuri din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre.

A fost constituită și o colecție de piese etnografice locale, care cuprinde obiecte de uz casnic și gospodăresc, mobilier și piese decorative.

MEDALIE

GHEORGHE OSTĂCIOAIA, din București, membru activ al Societății numismatice române, ne trimite fotografia din p. 63, reprezentînd medalia emisă de Muzeul județean Suceava în colaborare cu secția locală a Societății numismatice cu prilejul împlinirii, în 1983, a 65 ani de la făurirea statului național unitar român și, în 1984, a 125 ani de la unirea Principatelor.

Pe aversul medaliei este reprezentat bustul domnitorului unirii, Alexandru Ioan Cuza, iar pe revers

POSTA MAGAZIN ISTORIC

monumentul eroilor din com. Liteni, jud. Suceava. Monumentul este opera sculptorului P. Vițențu și a fost ridicat, în anul 1923, în memoria celor 4 eroi din această comună căzuți în Războiul de Independență și a celor 92 în războiul din 1916-1918.

CERERI ȘI OFERTE

EMIL TĂTAR, str. Sovata, nr. 44, bl. C-8, et. X, ap. 63, Oradea, solicită colecția completă a Magazinului istoric; oferă: nr. 7-9/1967; 5,9,10,12/1968; 1-3,5,12/1969; 1,10/1970; 2,5,6,8/1972; 5,6,8/1973; 2,3/1974,3,9,12/1975; 6,7, 11, 12/1976; 1,2,4,5,10-12/1977; 1,3-5,10/1978; 10/1980; 5-9,11/1981; 4/1983.

DAN PĂTRAȘCU, str. 1 Mai, nr. 25, bl. B-3, sc. A, ap. 12, Cîmpina, oferă colecția 1979-1986.

THEODOR IONESCU, str. Ghirlandei, nr. 60, bl. 73, sc. II, ap. 35, București, solicită: nr. 12/1977; 4/1978; oferă: nr. 5,6,9-12/1973; 1,2,6,9/1974; 4,6,10-12/1975: 1/1977; 1/1978; 5,6,8/1979; 2/1981; 3/1982.

IOAN DUMITRESCU, com. Bățești, nr. 81, jud. Timiș, solicită: nr. 1-2/1967; 1-7/1968; 1-5/1980; 1-9/1983; 1-11/1984; 1-7/1985; 1-3/1986.

CORNELIU PANAITESCU, str. Stelian Mihale, nr. 13, bl. PM 93, ap.10, București, solicită: nr. 4,5,7/1968; 1,2,4/1971; 5/1972; 3,4,7,9/1974; 8/1975; 3-5/1978; oferă: nr. 1-9/1967; 2,10,11/1968; 5,8,10/1971; 3,11,12/1975; 7,11,12/1978; 1-12/1980; 4-6,8-11/1983.

GHEORGHE CĂLIN, str. Republicii, nr. 19, Breaza, jud. Prahova, solicită: nr. 11/1984; 2-4,11/1985; 2/1986.

Curier școlar

CERCURI DE ISTORIE

Primim, în continuare, noi și noi scrisori de la cititorii noștri din școli, cărora le-am pus la dispoziție această rubrică spre a le evidenția preocupările istorice, publicîndu-le mici corespondențe privind activitatea cercurilor lor de istorie, difuzarea revistei în școala și localitatea lor, înlesnindu-le, totodată, și schimbul de scrisori pe teme de istorie cu colegii din țară.

Din Jibou, ne scriu ALINA-SORANA TĂUTAN și IBOLYA KISS, eleve în clasa a IX-a A a Liceului industrial din localitate: În numele membrilor cercului de istorie „Simion Bărnuțiu" din liceul nostru, ne exprimăm satisfacția de a avea în revista Magazin istoric nu numai o revistă de informație, dar și un factor de educație patriotică. Am fost mîndri cînd din rîndurile noastre, la ultima ediție a concursului Magazin istoric s-au aflat pe lista cîștigătorilor trei elevi. Încurajați, ne-am hotărît ca la ediția actuală, 30 din 30, numărul participanților să fie mult mai mare.

În continuare, cele două prietene ale revistei noastre ne relatează despre îngrijirea monumentelor eroilor luptei de emancipare națională și socială de pe teritoriul județului Sălaj, depistarea de documente care să oglindească evoluția Jibouiului în timp, pregătirea unei expoziții cu tema Jiboul ieri și astăzi.

Felicitări, dragi prieteni din Jibou și mult succes în activitatea voastră!

IOANA GLODEANU, din clasa a IX-a a Școlii generale din com. Butimanu, Sectorul Agricol Ilfov, ne comunică: De ziua mea, am primit cadou de la mătușa mea, profesoară pensionară, colecția întreagă a Magazinului istoric, de la primul număr, apărut în urmă cu 20 de ani, în aprilie 1967, și pînă la cel mai recent. Iubesc foarte mult revista și o citesc cu mare pasiune.

Din Piatra Neamț, VASILE ȚIFUI, elev în ultimul an al Școlii profesionale nr. 5, ne relatează că îndrăgește istoria încă de pe cînd era în clasa a doua. În clasele a IX-a și a X-a — continuă Vasile — am participat la olimpiadele de istorie, ajungînd pînă la fazele pe județ. În anul 1982 am descoperit revista dv. și de atunci am început s-o colecționez. În prezent am mai bine de jumătate din colecția celor 238 numere apărute pînă acum din aprilie 1967..

M-am hotărît să particip și eu la concursurile revistei. Aș dori, totodată, să corespondez cu alți elevi pasionați de istorie și vă rog, dacă se poate, să mă ajutați.

Publicăm adresa prietenului nostru din Piatra Neamț: str. Aleea Ulmilor, bloc 38, scara B, et. IV, ap. 46.

MARIAN ȘANIA, din Craiova, clasa a IX-a a Liceului Industrial „Electroputere", ne relatează că a reușit să-și îmbogățească colecția cu 33 numere din anii 1976-1982, cooptînd și patru noi cititori dintre colegii săi. Împreună cu colegul său MIHĂIȚĂ VASILE, din com. Poiana Mare, jud. Dolj, Marian se pregătește intens pentru concursul special pentru elevi și studenți din vara acestui an.

NICOLAE CURELIUC, din satul Mărițel, com. Dărmănești, jud. Suceava, ne scrie despre activitatea cercului de istorie „Căutătorii de comori" din cadrul Școlii generale de 10 ani din Mărițel, cerc condus de prof. Victor Cozariuc. În vara anului 1986, membrii cercului au întreprins o expediție de cercetări istorice în Dobrogea, pe traseul Medgidia-Peștera-Adamclisi-Cobadin-Negru Vodă-Limanu-Mangalia-Constanța. Și elevii pasionați de istorie din Mărițel — ne scrie în continuare corespondentul nostru — sînt botăriți să participe, în vara acestui an, la concursul organizat pentru elevi și studenți.

VALENTIN CONSTANTIN, clasa a XII-a, din Baia Mare; Consider că cunoașterea istoriei formează calitatea de om.

Ne-au mai scris, de asemenea: DANIELA TEȘIU, clasa a XI-a, Liceul pedagogic din Odorheiul Secuiesc; MIRELA MICLEA, clasa a VI-a, comandanta unității de pionieri de la Școala generală din com. Șincai-Finațe, jud. Mureș; PETERCĂ ȘTEFAN NECTAR, clasa a XII-a, Liceul „D. Cantemir", din Iași.

Tuturor le mulțumim și le urăm noi și frumoase succese la învățătură. Așteptăm în continuare vești de la voi, dragi prieteni din școli, relatări despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre prietenii revistei din școala voastră, despre abonamente, precum și despre colegii și tovarășii profesori care se remarcă în difuzarea și popularizarea Magazinului istoric.

ION COLIBĂȘANU, str. Maior Porumbaru, nr. 14, București, oferă colecția completă.

SIMON EMANUEL, str. Dr. Taberil, nr.109, bl. A-7, sc. D, ap. 52, București, oferă colecția completă.

VASILE MIRCEA, bl. A-6, nefamiliști, camera 23, Rovinari, jud. Gorj, solicită colecția 1967-1982.

VASILE ANUȚEI, Piața Unirii, nr. 7, et.II, ap. 14, Iași, solicită: nr. 11/1984; 1,4/1986.

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu Great Peasant Revolt of 1907 ● V. Moisuc Revisionism, a Serious Danger to Good-neigbbourly Relations and Peace among Nations ● R.I. Popescu Representations of Peasants in Fine Arts ● N. Corneanu Romanian Anclentry and Endurance ● L. Brâncoanu Tudor Vladimirescu: History of a Portrait ● D. Velciu Ch onicler Radu Popescu (Seventeenth Century) ● S. Lache 1946: Romania and the Paris Peace Conference (II) ● E. Preda 1941: Himmler and Ribbentrop Compete to Strengthen Nazi Domination in Romania ● R.R. Rosetti 1931: Excerpts from a Diary (IV) ● In Bucharest, 50 Years ago ● M. Karacaşian Romanian Entries in the Armenian Encyclopaedia

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu La grande révolte des paysans en 1907 ● V. Moisuc Le révisionnisme — un grav danger pour les relationes de bon voisinage et la paix des peuples ● R.I. Popescu L'image du paysan dans les arts plastiques ● N. Corneanu Ancienneté et continuité roumaine ● L. Brâncoanu Tudor Vladimirescu: l'histoire d'un portrait ● D. Velciu Le chroniqueur Radu Popescu (XVIIe s.) ● St. Lache 1946. La Roumanie et la Conférence de Paix de Paris (II) ● E. Preda 1941. Himmler et Ribbentrop rivalisent d'efforts pour consolider la domination nazie en Roumanie ● R.R. Rosetti 1931. Pages de journal (IV) ● A Bucarest il y a 50 ans ● M. Karacaşian Présences roumaines dans l'Encyclopédie arménienne

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуцурь, Д. Иванеску Великое крестьянское восстание 1907 г. ● В. Моисук Ревизионизм — серьезная угроза в адрес добрососедских отношений и мира между народами ● Р.И. Попеску Образ крестьянина в живописи ● Н. Корняну Древность и постоянство румын ● Л. Брынчану Тудор Владимиреску, история одного портрета ● Д. Вельчу Летописец Раду Попеску (XVII-й век) ● Ш. Лаке 1946. Румыния и Парижская мирная конференция (II) ● Е. Преда 1941: Гиммлер и Риббентроп соперничают в деле укрепления нацистского господства в Румынии ● Р.Р. Росетти 1931 г. Страницы дневника (IV) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● М. Караханьян Отражение румынской действительности в Армянской энциклопедии

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu Der grosse Bauernaufstand von 1907 ● V. Moisuc Revizionismus — eine grosse Gefahr für die gutnachbarlichen Beziehungen und für den Frieden der Völker ● R.I. Popescu Das Bild des Bauern in der bildenden Kunst ● N. Corneanu Alter und Beständigkeit der Rumänen ● L. Brâncoanu Tudor Vladimirescu — die Geschichte eines Bildnisses ● D. Velciu Der Chronist Radu Popescu (17. Jb.) ● Șt. Lache 1946. Rumänien und die Pariser Friedenskonferenz (II) ● E. Preda 1941. Himmler und Ribbentrop im Wettbewerb um die Festigung der Naziherrschaft in Rumänien ● R.R. Rosetti 1931. Seiten aus dem Tagebuch (IV) ● In Bukarest vor 50 Jahren ● M. Karacaşian Rumänische Präsenzen in der Armenischen Enzyklopädie

SUMARIO (Historia rumana) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu La gran revuelta de los campesinos de 1907 ● V. Moisuc El revisionismo — grave peligro para las relaciones de buena vecindad y la paz de los pueblos ● R.I. Popescu La imágen del campesino en los artes plásticos ● N. Corneanu Antigüedad y estabilidad rumana ● L. Brânceanu Tudor Vladimirescu — historia de un retrato ● D. Velciu El cronista Radu Popescu (s. XVII) ● Șt. Lache 1946. Rumania y la Conferencia de paz de París (II) ● E. Preda 1941. Himmler y Ribbentrop en carrera por fortalecer la dominación nazi en Rumania ● R.R. Rosetti 1931. Páginas de diario (IV) ● En Bucarest, hace 50 años ● M. Karacaşian Presencias rumanas en la Enciclopedia armenia

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

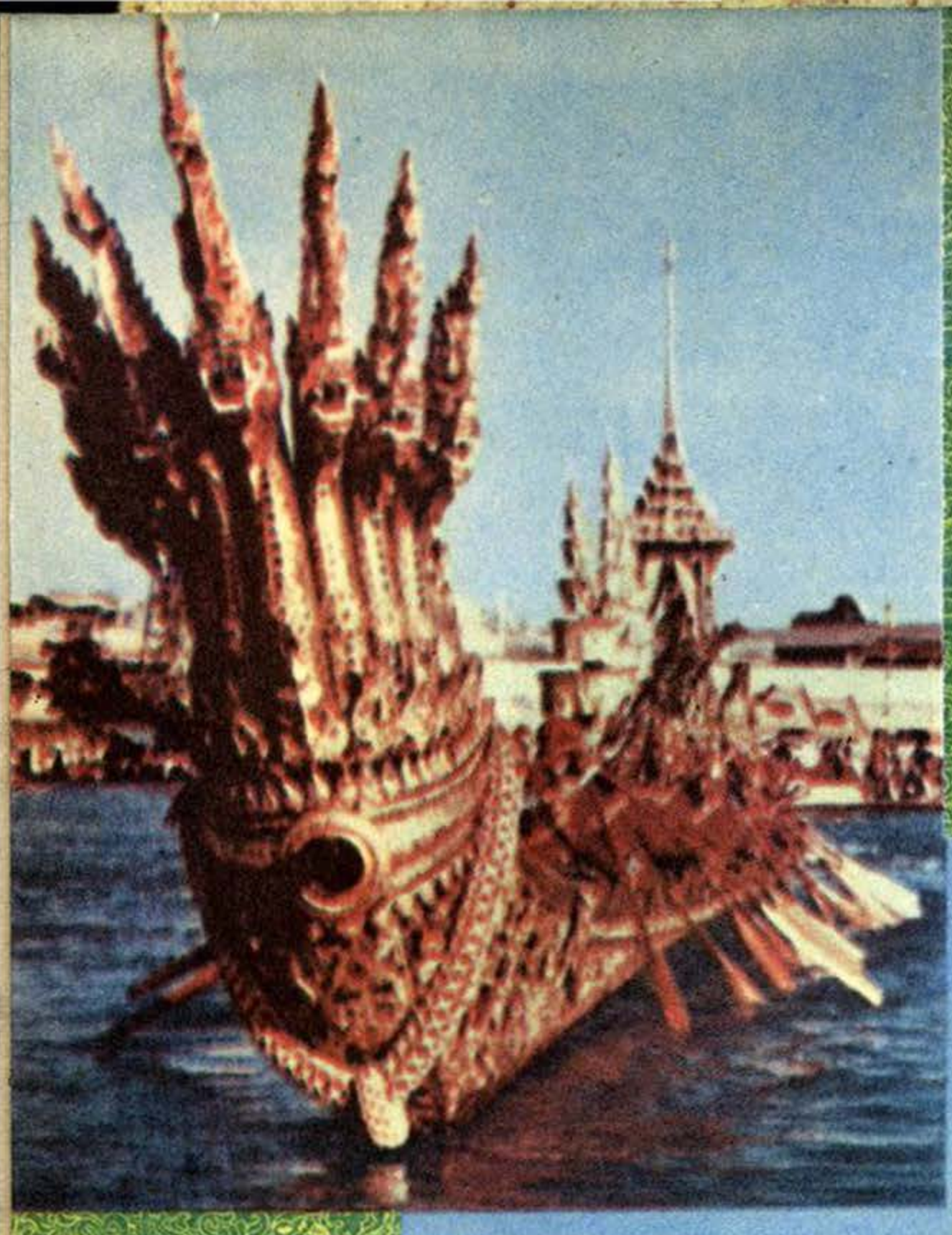
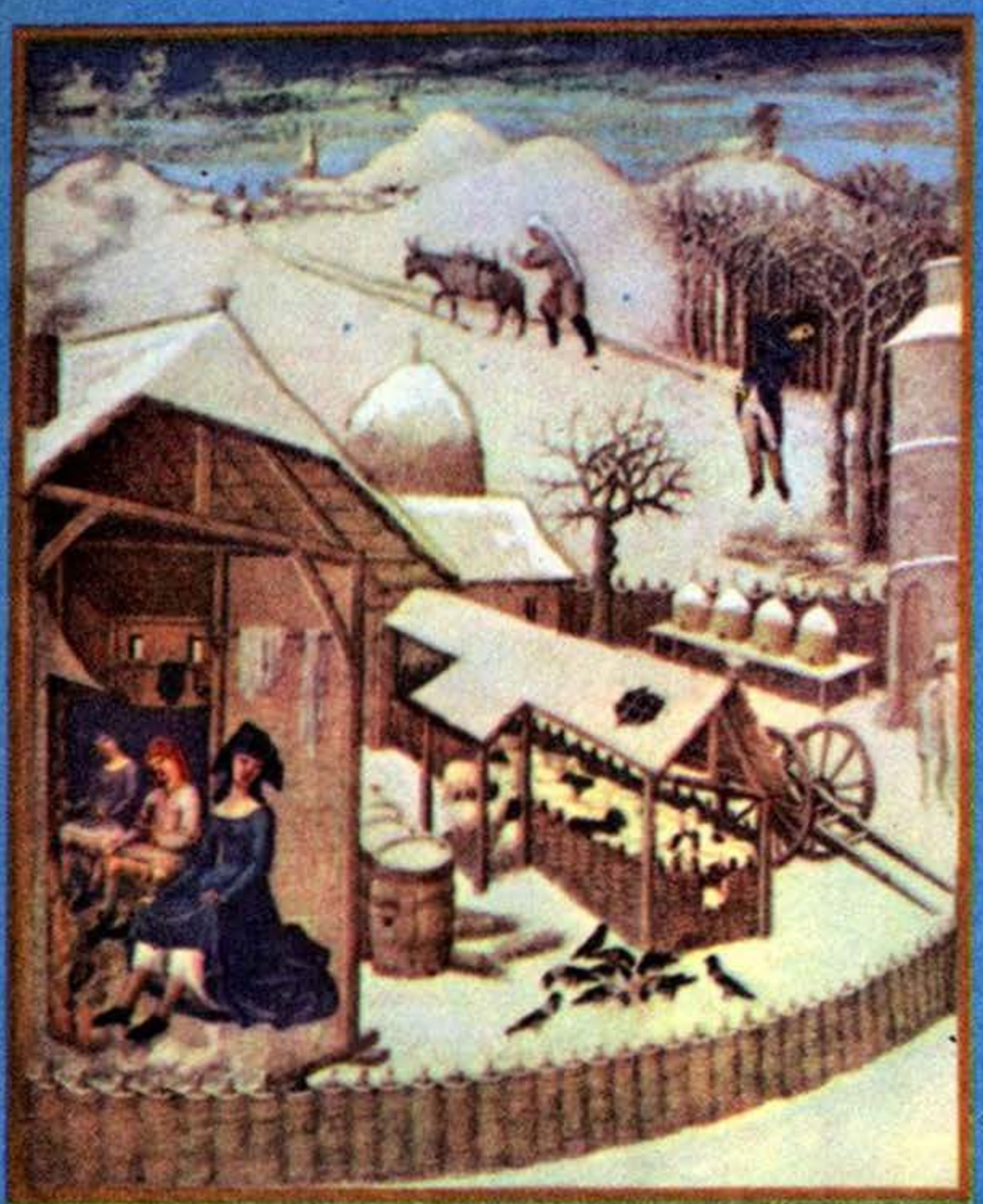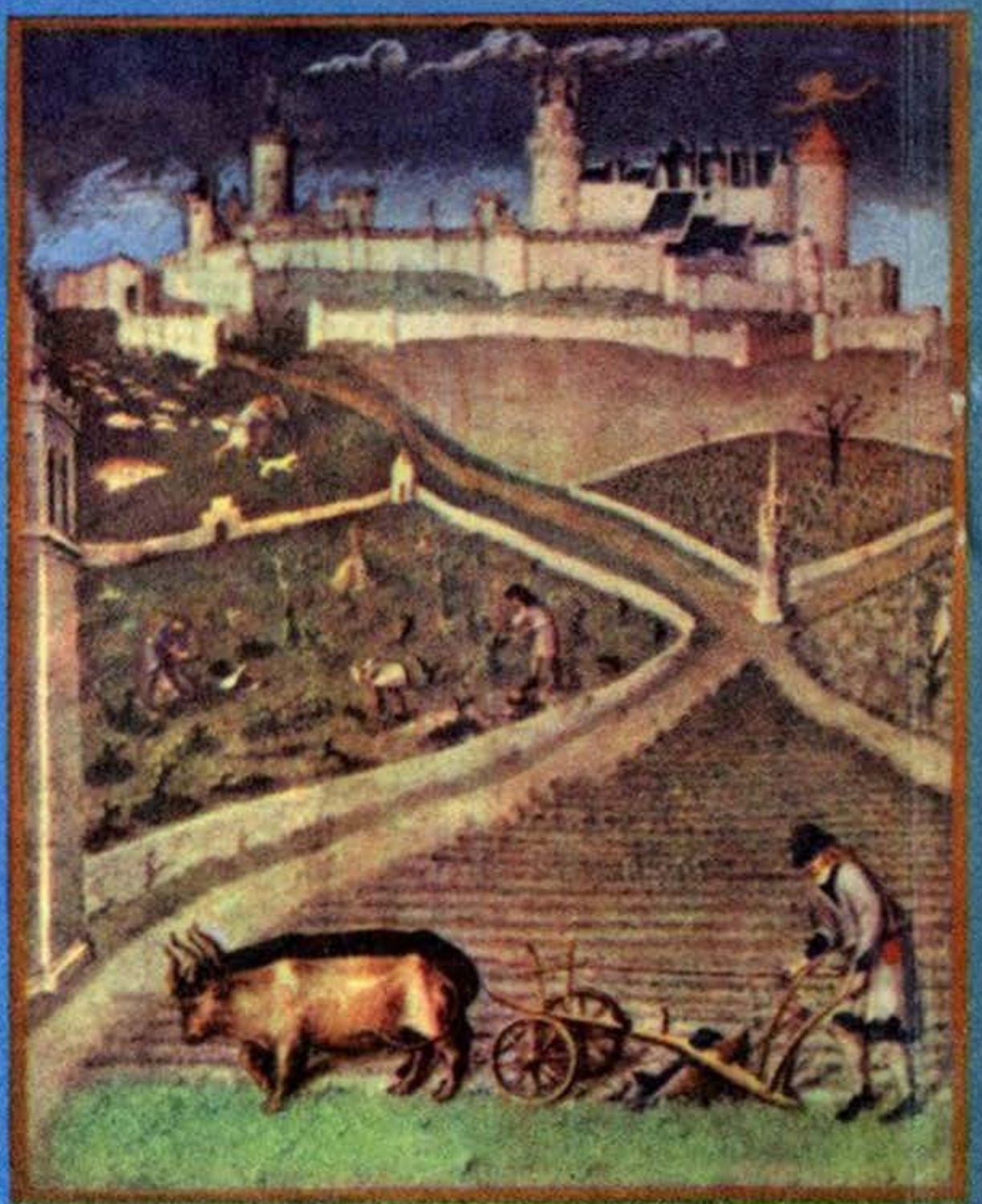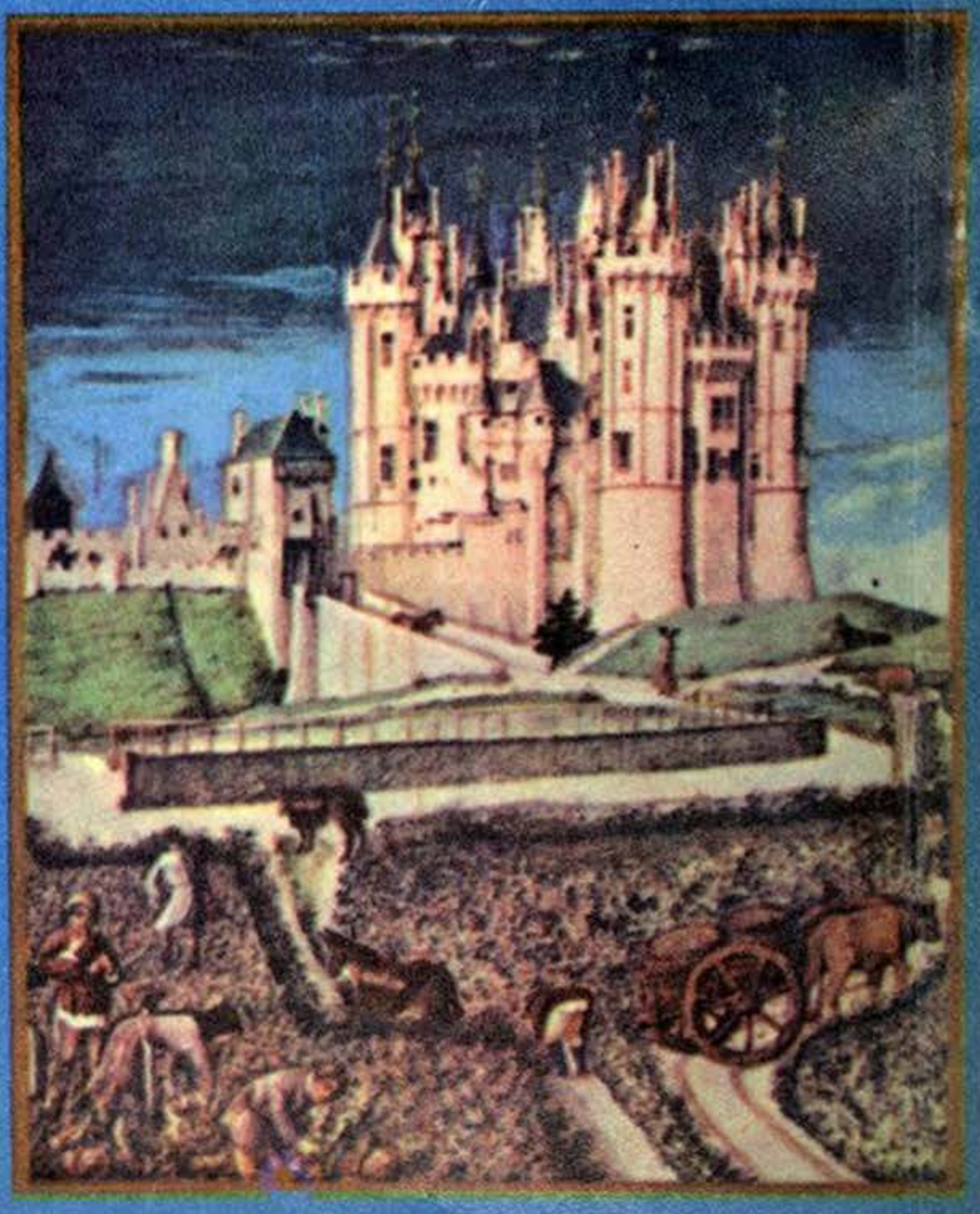
magazin istoric